

DISSERTATIO

DE

GENERATIONE PURIS.

VERHANDELING

VAN DE

ETTER-WORDING.

DISSERTATIO
DE
GENERATIONE PURIS.

Præmio, ab Academia Regia Chirurgica, Parisiensi, A°. 1746 proposito, condecorata.

Auctore

JOANNE GRASHUIS,

Med. Doctore, Academiæ Cæsareæ Naturæ Curiosorum, Regiæ Chirurgicæ Parisiensis & Societatis Scientiarum Harlemensis Socio.

Editio Nova priori auctior.

A C C E D I T

Morbi non satis descripti hactenus

BREVIS DELINEATIO.

Eodem Auctore.

HORNÆ,

Apud T. TJALLINGIUM.

AMSTELODAMI,

Apud ALBERTUM VAN DER KROE, ET YNTEMA & TIEBOEL.

Bibliopolas.

1764.

VERHANDELING
VAN DE
ETTER-WORDING.

Welke met den Prys, door de Koninglyke Akademie der Heelkonst te PARYS voor het jaar 1746 voorgesteld, beschonken is.

Door

JOANNES GRASHUIS,

Der Med. Doctor, Lid van de Keizerlyke Akademie van de Onderzoekers der Nature, van de Koninglyke der Heelkonst te Parys, en van de Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen te Haarlem.

Nieuwe vermeerderde Uitgaave.

HIER IS ACHTER GEVOEGD

Korte Schets van eene

Z I E K T E

Tot nog toe niet genoegzaam beschreeven.

Door den zelfden.

TE HOORN,

By T. TJALLINGIUS.

TE AMSTERDAM,

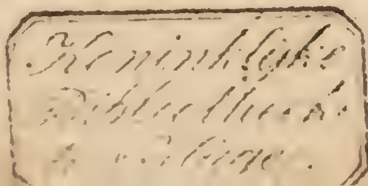
By ALBERT VAN DER KROE,

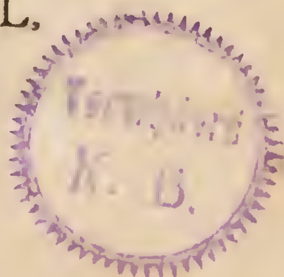
EN

YNTEMA EN TIEBOEL,

Boekverkoopers,

1764.

Laus alit artes.

Tragic. apud SENEC.

P R Æ F A T I O.

CUM *in* Generationem Puris *intentus nuperrime*, *abſconditam* Suppurationis *actionem*, (*quod ſperavi poſſe fieri*) *quantum in me erat*, *illuſtrare conabar*; *in manus incidit Programma ab illuſtri Academia Regia Chirurgica*, *quæ floret* PARISIIS, *communicatum*; *quo quivis*, *vel inter Exteros*, *ad commentandum Argumentum quadripartitum*, De Suppuratoriis, Eorumque Actione, In Claſſes Diviſione, Præparatione & Uſu in Morbis externis, *præmio propoſito*, *invitabatur. Mutavi itaque conſilium*; & *quæ in determinatum uſum corraſeram*, *ad Quæſtiones ab Academia propoſitas direxi penitus*, *totidemque in Capita diviſi*; *ſingulis ad ſingulas*, *quantumcunque poſſem*, *reſponſurus*; *unde nata est hæc*, *qualis nunc est*, *Diſſertatio. Quam*, *quia peritiſſimorum in arte Chirurgica judicum ſuffragio victoriam reportavit*, *præmioque condecorata fuit*, *in publicum edere*, *uti mos est*, *non detrectavi. Ea itaque induta forma* & *verborum tenuitate*, *qua ad Academiam miſſa*, *talis qualis erat*, *prodit. Sic enim eam in lucem edere decrevi*, *ne deinceps majori labore perpolita*, *a ſe ipſa diverſa videretur Exercitatio*; *exceptis tantum paucis quibusdam annotationibus*, *etiam huic novæ Editioni denuo additis*, *in margine*, *a Textu facile diſtinguendis.*

VOORREDEN.

TErwyl Ik onlangs myne gedagten liet gaan over de *Voortkomst van Etter*, om de verborge werking van de Ettermaking, ('t welk ik hoopte te konnen geschieden) naar myn vermogen eenigzins opteheldeeren; viel my in handen eene Uitschryving van de uitmuntende Koninglyke Akademie der Heelkonst te Parys gemeen gemaakt; in de welke een iegelyk, zelfs onder de Uitlanders, tot verklaring van het vierledig Onderwerp, *Welke middelen Ettermakende zyn*, *Hoe dezelve werken*, *In verscheide Soorten verdeeld*, *En op hoedanige wyzen dezelve bereid en in uitwendige gebreken gebruikt moeten worden*, door het voorstellen van een Prys, genodigd werdt. Ik veranderde derhalven myn voornemen, schikte het gene Ik met een ander oogmerk verzameld had, geheelenal overeenkomstig met de Vragen, door de Akademie voorgesteld, en verdeelde het in zo vele Hoofddeelen; om in ieder op elk derzelven, zo veel ik zou vermogen, te antwoorden; en hier uit is deze Verhandeling, zo alsze nu is, voortgekomen. Welke, om datze, volgens de uitspraak van zeer schrandere oordeelaars in de Heelkonst, de overwinning heeft behaald, en met den prys beschonken is, Ik het Gemeen, gelyk de gewoonte is, wel heb willen mededeelen. Dezelve komt dan in die gedaante, en met die eenvoudigheid van uitdrukkingen te voorschyn, in welkeze aan de Akademie was gezonden. Want zo heb ik verkozen dezelve uittegeven, op dat de Verhandeling, naderhand

hand door meerderen arbeid beſchaafd, niet aan zich zelve ongelyk zou wezen; uitgezonderd alleen eenige weinige aantekeningen, ook deeze nieuwe Uitgaave nog toegevoegd, onder aan, die van het Werk zelve ligtelyk te onderſcheiden zyn.

Brief van zyn Excellentie, den Heer *A. van Hoey*, Ambasſadeur van de Republiek, aan het Hof van Vrankryk.

A Monſieur,
Monſieur Jean Grasbuis
M. D.
a Amſterdam.

Myn Heer,

Ik heb het genoegen van aan U. W. E. te laten toekomen een Memorie, die my door den Heer Morand is ter hand geſteld, tot dewelke ik my gedrage. Ik feliciteer U. W. E. met al myn harte, met deze behaalde overwinninge boven zo veele andere geleerde mannen; en verzoeke U. W. E. ordres tot het ontfangen van de aan U. W. E. toegewezene prys, die ik ten ſpoedigſte aan U. W. E. zal laten toekomen.

Ik ben met alle mogelyke agtinge

Myn Heer

U. W. E. ootmoedige dienaar
A. V. Hoey.

Parys dezen 4 July
1746.

P. S.

P. S. De Heer *Morand* heeft my verzogt aan U. W. E. kennisse te geven, dat U. W. E. door het behalen van dezen prys, *ipso jure* tot geassocieerde van de Akademie aangenomen is geworden.

Memorie van den Heer *Morand*, Mede-Raad in de Vergadering van de Koninglyke Akademie der Heelkonst te PARYS.

Le Memoire qui a remporté le prix de l'Academie Royale de Chirurgie de Paris, de cette anné 1746, *est de Mr. Jean Grasbuis, Docteur en Médecine a Amsterdam, associé de l'Academie des Curieux de la Nature.*

Son Excell. M. L'Ambassadeur de Hollande est supplié de donner ses ordres a ce que Mr. Grasbuis en soit informé, afin qu'aux termes du programme, qui a été publié, il envoye a Mr. Morand ou autre, une copie nette de son Memoire, pour faire preuve; & une procuration de sa part, pour recevoir la medaille d'or, & la lui faire tenir en Hollande par quelque voye commode.

DIS-

DISSERTATIO

DE

GENERATIONE PURIS.

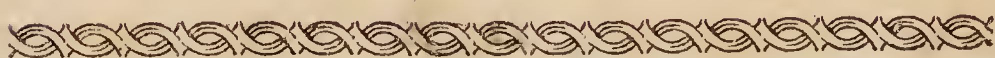

VERHANDELING

VAN DE

ETTER-WORDING.

DISSERTATIO
DE
GENERATIONE PURIS.

CAPUT PRIMUM.
DE
SUPPURATIONE & PUS MOVENTIBUS
generatim.

Puris Definitio.

TENAX & ſubpingue Liquidum; cum aqua miscibile, in eaque fundum petens; in vivi animalis parte, morbo affecta, productum; PUS vocatur: idque coctum & laudabile; ſi ſubalbidum ſit, odorem ſaporemque habeat nullum. Sin vero & colore & odore, vel & ſapore ab his diverſo, prædicitum ſit, minus laudabile ſeu depravatum audit.

Definitio *Suppurationis* & *Suppuratorii.*

Actio corporis, qua talis materia, *Pus* dicta, antea non exiſtens, in parte ſingulari, communibus tecta integumentis, producitur, SUPPURATIO; Medicamentum quodcunque, hanc Actionem inducens, ſeu adjuvans, PUS MOVENS, *Pus concoquens*, *Suppuratorium*, *Suppurans* vel *Maturans* dicitur.

Circumſcriptio *Digeſtionis.*

Puris in Ulcere quotidie repetita generatio, DIGESTIO Chirurgis potius, quam *Sup-*

VERHANDELING
VAN DE
ETTER-WORDING.

EERSTE HOOFDDEEL.
VAN DE
VERZWEERING *en* ETTERMAKENDE MIDDELEN, *in 't algemeen.*

EEN taaije en vetagtige Vloeiſtof; die zich met water laat mengen, en in het zelve zinkt; in zeker deel van een levend dier, door eenige ongeſteldheid aangetast, voortgebragt; wordt ETTER genoemd: gekookt en van een goeden aart, als de zelve witagtig is, en geen reuk of ſmaak heeft. Maar indien hy in kleur, reuk of ſmaak hier van verſchilt, wordt dezelve gezegd niet goed of bedorven te wezen. Bepaling wat *Etter* zy.

De Werking in het lighaam, waar door zulk eene ſtoffe, *Etter* geheeten, te voren niet in wezen zynde, in een byzonder deel, dat met de gemeene bekleedſels gedekt is, voortgebragt wordt, wordt ETTERMAKING; en ieder Middel, 't welk deze Werking opwekt of helpt, ETTERMAKEND, *Etter-kokend*, *Rypmakend* of *de Verzweering bevorderend* genoemd. Bepaling van de *Ettermaking* en *Ettermakende Middelen.*

De gedurige en ſteeds vernieuwde voortbrenging van *Etter* in een Zweer, wordt van de Heelmeesters liever DRAGT dan Verettering; Omſchryving van *Etterdragt.*

 en

Suppuratio; & Medicamenta hanc adjuvantia DIGESTIVA appellantur.

Actio *Suppurationis* prius contemplanda quam de Suppuratoriis agi potest.

PUS MOVENTIUM proprietates, eorumque operationes explicari difficile poterunt, nisi ipsa prius Actio, quam *Suppurationem* dicimus, explicata fuerit, & quantum fieri possit, dilucide exposita. Ipsa etenim naturæ molimina, bene perspecta, caste nos docebunt, quibus auxiliis incitari vel adjuvari possit.

Suppuratio est Actio corporis spontanea.

Suppuratio, seu partium quarundam, sive liquidarum sive solidarum, *Pus* non existentium, in *Pus* mutatio, est Actio corporis viventis spontanea, speciali quadam causa excitata, nullis artis adminiculis, vel non nisi imperfecte admodum imitanda.

Demonstratio.

In corpore humano ejusmodi Actio nullo modo excitari potest; nisi talis prius adfuerit dispositio, quæ morbum in corpore præsentem, ad *Suppurationem* aptum, in eam inclinare faciat. Neque vel peritissimus unquam Chemicus, arte sua, ex humoribus nostri corporis *Pus* producere potuit. Neglecta omni medela, *Pus* sua sponte efformatum sæpe videmus, in parte antea inflammata: imo reluctante arte, omnibus probatissimis auxiliis, sæpe perficitur. Quin & vel efficacissimis, e contra, Medicamentis Maturantibus, seu *Pus* facientibus, nulla fit *Puris* confectio. Videmus enim quotidie, ultra spem intentionemque pruden-

tis-

en de Middelen welken deze bevorderen, DRAGTMAKENDE Middelen geheeten.

De eigenschappen en bewerkingen der ETTERMAKENDE Middelen zullen bezwaarlyk konnen verklaard worden, ten zy die Werking, welke wy *Ettermaking* noemen, voor af verklaard, en, zo veel mogelyk, opgehelderd worde. De Pogingen van de Natuur zelve wel gekend zynde, zullen ons, zonder te missen leeren, door welke Middelen dezelve kan aangezet of geholpen worden.

De Werking van *Ettermaking* moet eerst overwogen, voor dat van Ettermakende Middelen gehandeld kan worden.

De *Ettermaking*, of verandering van sommige deelen, het zy vloeibare, het zy vaste, welke te voren geen *Etter* waren, in *Etter*, is een Werking van een levend lighaam, welke van zelf ontstaat, door zekere byzondere oorzaak verwekt wordt, en door geene behulpselen van konst, of niet dan zeer onvolmaaktelyk, nagebootst kan worden.

De *Ettermaking* is een eigenaartige werking van het lighaam zelve.

Zodanig eene Werking kan in een menschelyk lighaam op geenerlei wyze verwekt worden; ten zy 'er voor af zulk eene gesteldheid plaats hebbe, welke een gebrek, dat nu in 't lighaam is, en van dien aart, dat het tot *Veretting* kan overgaan, hier toe doe overhellen. Noit heeft de bekwaamste Scheikonstenaar, door konst, uit de vogten van ons lighaam *Etter* konnen doen voortkomen. Wy zien zeer dikwils *Etter* van zelfs voortkomen; in een deel 't welk ontstoken was, zonder dat 'er eenige Middelen gebruikt zyn: ja dezelve wordt menigmalen gemaakt, terwyl de konst alles doet, wat ze door de uitgezogtste hulpmiddelen vermag, om zulks te beletten. Zo geschiedt ook, in tegendeel, wel geen *Etterwording*, schoon de beste Rypmakende of Ettermakende middelen aangelegd zyn. Want men ziet dagelyks groote Ont-

Betoging.

tisſimorum Medicorum & Chirurgorum, ingentes Inflammationes benigna Reſolutione ſanari, ubi *Suppuratio* diu fuerat expectata, & omni conatu promota; Inflammatas, e contra, partes in *Suppurationem* abire, licet optima quævis & ſelectisſima reſolventia & diſcutientia, mature ſatis & diu fuerint applicita. Inflammationem, cujus conſequens est aliquando *Suppuratio*, excitare aliquo modo posſumus, hanc vero immediate producere neutiquam valemus.

Suppurationi certa quædam ſunt requiſita.

SUNT autem quædam circumſtantiæ vel Symptomata, ſenſibus obſervanda, quæ Actionem hanc ſemper comitantur, & quibus præſentibus *Suppurationis* opus feliciter abſolvitur: abſentibus vero, vel pro parte deficientibus ſiſtitur, vel imperfecte perficitur. Quare hæc, ceu totidem necesſaria ad hanc rem requiſita; ſive efficientes vel ſubſidiariæ cauſæ, haud immerito cenſendæ mihi videntur; quarum attenta conſideratio, quia ad Suppurantium intellectum, multum proficere poterit, omnibus aliis præmittenda erit. Præcipuæ autem harum ſequentes ſunt.

Generatio *Puris* ſemper fit in parte vivente.

1. Nulla fit generatio *Puris*, niſi in parte, in qua Motus Vitalis ſuperſtes est. In Cadavere omnia in putredinem, nihil in *Pus* abit. In parte quadam ſi Motus Vitalis ſuffocatus fuerit, Gangræna oritur, nulla *Suppuratio*. In magnis Contuſionibus, quia

ſteekingen, tegen de hope en beoging van de allervoorzigtigſte Genees- en Heelmeesters, door een goedaartige Oplosſing genezen, daar de *Verettering* reeds lange verwagt, en met alle vermogen voortgezet was; en in tegendeel ontſtoken deelen tot *Verettering* overgaan, niet tegenſtaande de beste en uitgezogtſte ontbindende en verdryvende middelen tydig en lang genoeg aangewend waren. Wy konnen op eenige wyze Ontſteeking, waar van het gevolg somtyds *Verzweering* is, verwekken; maar zyn geenszins in ſtaat deze onmiddelyk te veroorzaken.

De *Ettermaking* heeft by zich eenige omſtandigheden die noodzaaklyk vereischt worden.

Daar zyn egter eenige omſtandigheden of Toevallen, die door de zinnen konnen waargenomen worden, welken deze Werking altyd verzellen; en onder welken, als ze 'er byzyn de *Verzweering* gelukkiglyk volbragt wordt; maar daar niet byzynde, of ten deele ontbreekende, geſtuit, of onvolmaaktelyk uitgewerkt wordt. Waarom deze, niet ten onregte, als zo veele noodzaakelyke vereischten hier toe, of als uitwerkende of medehelpende oorzaken ſchynen te mogen aangemerkt worden; en welker naaukeurige overweging, om datze tot 't begrip van de Ettermakende middelen veel zal konnen toebrengen, alles, wat gezegd zal worden, zal moeten voorgaan. De voornaamſte derzelven zyn deze volgende.

De *Ettermaking* geſchiedt altyd in een deel dat leven heeft.

1. Daar wordt geen *Etter* voortgebragt dan in een deel waar in de Beweging welke tot het Leven vereischt wordt, nog overig is. In een dood Lighaam gaat alles tot verrotting, niets in *Etter* over. Zo in zeker deel de Beweging der Vogten verſtikt wordt, ontſtaat 'er *Verſterving*, geene *Verettering*. In grote Kneuzingen geſchiedt

quia multæ partes vita privatæ ſunt, *Suppuratio* difficile obtinetur. In ambuſtis, gelu extinctis partibus, & eſcharis cauſtico factis, tarda ſit *Suppuratio*, nec niſi in partibus vicinis, vitali motu præditis contingit.

Requiritur itaque *Motus Vitalis, in parte ſuperſtes, ad Pus concoquendum.*

Nunquam in parte ſana.

2. In parte ſana corporis ſani nulla fit *Suppuratio.* Nunquam enim obſervatur, partem antea ſanam ſtatim ſuppuratam fieri. Multa præcedunt, vel parti, in qua *Pus* oriundum est, vel toti corpori molesta, antequam *Pus* factum fuerit. Verum quidem est, aliquando per Metaſthaſin, ut vocant, *Pus* ad aliquem corporis locum deponi; & cum dolore invadente, ſimul *Pus* intus concluſum perſentiri: ſed prius quam illud *Pus* in corpore fuerit productum, ſtatum morboſum antecesſisſe palam est.

Ergo *Morbus quidam præcedat oportet, ut Suppuratio*, tanquam critica Morbi mutatio & finis *ſequatur.*

Semper Inflammatio antecedit.

3. Nulla fit *Suppuratio*, niſi Inflammatione antegresſa. Calor, dolor, rubor, tenſio, pulſatio & febris, Inflammationis ſigna pathognomica, diu percepti, Abſcesſus purulentos, post natam antea Inflammationem demum prodire, clare ſignificant; ſi externa pars affecta fuerit. In Vul-

bezwaarlyk *Verettering*, om dat veele deelen dood zyn. In verbrandheid, bevrozenheid, en korſten door bytmiddelen veroorzaakt, komt langzaam *Verettering*, en ze valt niet dan in de naast aanliggende deelen, die nog beweging en leven hebben overbehouden.

De *Beweging*, *tot onderhoud van 't leven in een deel*, *wordt* derhalven *noodzaaklyk vereischt om Etter voort te brengen.*

2. In een wel geſteld deel van een gezond lighaam geſchiedt noit eenige *Verzweering*. Noit ziet men een deel 't welk pas te voren wel geſteld, terſtond daar op verzworen zy. Daar gaat veel voor af, 't welk of het deel, waar in *Etter* gemaakt zal worden, of het ganſche lighaam ſmertelyk valt, eer de *Verettering* geſchied is. Het is wel waar, dat ſomtyds, door eene Verplaatſing, gelyk men ſpreekt, *Etter* op zekere plaatſe van 't lighaam geſtort wordt; en men te gelyk met de pyn gewaar wordt, dat 'er *Etter* op die plaats verholen is; maar het is klaar dat 'er dan een ziekte voorafgegaan hebbe, eer deze Etterſtoffe in 't lighaam voortgebragt is. Noit in een deel dat wel geſteld is.

Gevolglyk moet 'er *zekere Ziekte voorafgaan*, indien de *Verzweering* als eene verandering tot ſcheiding, en het eind van de Ziekte zal volgen.

3. Geene *Verzweering* geſchiedt 'er, dan na voorafgaande Ontſteeking. De hitte, de pyn, roodheid, ſpanning, de klopping en koorts, onſcheidbare kentekenen van Ontſteeking, langen tyd verdragen, geven klaar te kennen, dat de Veretteringen, na ontſtaane Ontſteekingen volgen, zo de ongeſteldheid in eenig uiterlyk deel plaats heeft. In Wonden voornamelyk groten, waarſchouwen de zelfde ver- Altyd gaat 'er Ontſteeking voor af.

Vulneribus, magnis præcipue eadem Inflammationis phænomena, *Pus* fieri prænunciant. In iisdem deinceps *Pus* fundi quotidie, ſine obſervabili Inflammationis vel febris ſigno, notisſimum est. De prima autem *Puris* confectione nunc ſermo est, juxta *Suppurationis* definitionem datam. Si ante ſanatum Vulnus, Digeſtio quacunque cauſa fuerit impedita, & *Pus* defecerit; ſemper de novo Inflammatiunculam exoriri, ante reſtitutionem *Puris*, quotidie obſervamus. Imo multis creditur, Inflammationem cum exortu *Puris*, ubicunque contigerit, ſemper conjunctam esſe. Et ſi ulla unquam arte *Pus* produci posſit, id fieri debet, excitata prius Inflammatione.

Suppuratio itaque *est conſequens vel exitus Inflammationis*: poſterior necesſario requiritur ut fiat prior.

Et determinato gradu.

4. Non omnem Inflammationem *Suppuratio* ſequitur. Si Inflammatio non ſit acuta; neque calor in parte valde magnus; Reſolutio fit, nulla *Suppuratio*. Si acutisſima fuerit Inflammatio, *Suppuratio* quoque nulla; ſed Gangræna vel Sphacelus ſequitur. Vulneri recenti, ſi vehementisſima ſuperveniat Inflammatio, *Suppuratio* vel Digeſtio nulla oritur. Nimius in parte ulcerata calor Ulcus ſiccum reddit, aut ſanguinolenta materie madere facit, non laudabili *Pure*. In glanduloſis tumoribus, humore

schynselen dat 'er *Etter* gemaakt worde. Dat in de zelve naderhand, dagelyks, eenige *Etter* vergaderd wordt, zonder eenig aanmerkelyk teken van Ontsteeking of Koorts, is zeer bekend. Maar ik spreek nu van de eerste voortbrenging van *Etter*, volgens de bepaling van *Verzweering* te voren gegeven. Indien, eer een Wond genezen is, de Dragt door zekere oorzaak belet wordt, en de *Etter* ontbreekt, ziet men altyd op nieuw eenige Ontsteeking opkomen, voor dat de Etterdragt hersteld is. Ja by velen wordt geloofd, dat de Ontsteeking met de Ettermaking, waarze ook geschieden mag, altyd gepaard ga. En zo op eenigerhande wyze *Etter*, door konst, zou konnen voortgebragt worden, moest het geschieden door voor af Ontsteeking te verwekken.

De *Verzweering* is derhalven *een gevolg of eindiging van Ontsteeking*. Het laatst wordt noodzaaklyk vereischt, zo het eerste zal geschieden.

4. De Ontsteeking wordt niet altyd van *Verzweering* gevolgd. Indien de Ontsteeking niet zwaar zy, en de hitte in het deel niet zeer groot, geschiedt 'er Oplossing, en geene *Verzweering*. Zo de Ontsteeking zeer zwaar zy, volgt ook geene *Verzweering*; maar Heet of Koud Vuur. Wanneer by een Wonde zeer zwaare Ontsteeking komt, geschiedt 'er geene *Verzweering* of Dragt. Alte grote hitte in een deel 't welk een open Zweer heeft, is oorzaak dat de Zweer droog worde, of een bloedige stoffe opgeve, geen goeden *Etter*. In klieragtige gezwellen, die met een rauwe stoffe opgevuld zyn, Kliergezwellen gemeenlyk geheeten

En die, in zekeren bepaalden trap.

more crudo infarctis, Scrophulis vulgo dictis, prius non contingit *Suppuratio*, quam calor excitatus fuerit tantus, quantus ad materiam, intus contentam, vel in partibus vicinis infarctam, in *Pus* concoquendum necesse est.

Requiritur ergo *calor in parte*, in qua *Pus* concoqui debet, seu *Inflammatio ad certum quendam & determinatum gradum evecta*; quem si excedat, vel non attingat, *Suppuratio* vel non, vel imperfecte perficitur.

Aëris liber accessus *Suppurationi* obest.

5. Nulla fit *Suppuratio*, nisi in parte, ab Aëre externo defensa & tecta. Pars inflammata, nullis tecta involucris, nullis Medicamentis contra aëris accessum præmunita, vel difficile, vel tarde ad Maturitatem pervenit. Si in ipsa *Suppurationis* Actione, post Inflammationem ortæ, cutis in parte affecta, cultello Chirurgico præmature nimis aperiatur, maturatio *Puris* impeditur; actiones, quibus generari debet, quasi suffocantur: ut experientia Chirurgos quotidie docet. In Vulnere nullum *Pus* producitur, nisi crusta quadam, ex congrumato sanguine formata, vel emplastro appropriato, sive commoda fasciarum deligatione, per aliquod tempus fuerit tectum. Idem in Ulceribus perpetuo observatur.

Liquet exin, *Aëris externi liberum accessum*, ad partes, in quibus *Pus* efformari debet, *Suppurationi esse inimicum.*

6. In

ten, geschiedt geene *Verzweering*, voor dat 'er zulk eene hitte verwekt zy, als genoeg is, om de stoffe welke binnen ingesloten is, of in de omliggende deelen ingepakt zit, tot *Etter* te bereiden.

Zo wordt derhalven in het deel, waar in *Etter* gemaakt zal worden, *zekere hitte*, of *Ontsteeking tot een zekeren bepaalden trap van hoogte gerezen*, *vereischt*; welke, indienze meerder is, of daar toe niet reikt, wordt de *Verzweering* of niet of onvolmaaktelyk volbragt.

5. Geen *Etter* wordt gemaakt in eenig deel, ten zy het tegen de buiten-Lugt beschermd en gedekt zy. Eene Ontsteeking in zeker deel, 't welk door geene bekleedselen gedekt, of door geene Middelen voor het bykomen van de Lugt bewaard is, komt bezwaarlyk of langzaam tot Verettering. Wanneer onder de bewerking van *Ettermaking*, op Ontsteeking gevolgd, de huid op de beledigde plaats, door het mes van den Heelmeester, te vroeg doorsneden wordt; wordt de rypwording van den *Etter* verhinderd; de natuurlyke werkingen, waar door de zelve moet voortgebragt worden, worden als gesmoord; gelyk de ervarenis den Heelmeesteren dagelyks leert. In eene wonde wordt geen Etter-dragt gemaakt, zo de zelve niet door eene korst van samengeronnen bloed, of een bekwame pleister, of omwindinge met zwagtels eenigen tyd gedekt zy geweest. Het zelfde merkt men op ook altyd in Zweeren plaats te hebben.

De vrye toegang van de Lugt is schadelyk aan de *Ettermaking*.

Hier uit blykt, dat *een vrye toegang van de uitwendige Lugt* tot de deelen, in welke *Etter* gemaakt moet worden, de *Etterwording hinderlyk zy*.

6. In

Intumescendi libertas necessaria est.

6. In partibus, in quibus Intumescentia, & expanſio in tumorem, non est facilis, difficulter fit *Suppuratio.* In Articulis, ad loca tendinoſa, digitorum apices, ſub tendinoſa expanſione plantæ pedis, & quibuscunque aliis in locis, ubi vel tenſio vel rigiditas liberam expanſionem impedit; difficile admodum *Suppuratio* procedit. Idem verum est, quando partes affectæ nimium quantum ligaturis fuerint conſtrictæ, vel alio quovis modo compresſæ. Tunc enim vel imperfecta admodum fit *Suppuratio*, vel Gangræna ſequitur.

Partes in Suppurationem inclinantes intumeſcendi libertate indigere videmus.

Suppurationis ſigna.

IPSAM *Suppurationis* Actionem abſolutam esſe, certis quibusdam novimus phænomenis. Inflammatione per aliquod tempus protracta, & ſymptomatibus continuo auctis; ſi æger tandem minus febrire, minus dolere, pars minus tendi incipiat, & mollior fieri, Inflammationem ad Maturitatem accedere, *Pus* fieri, vel factum esſe ſcimus. Fluctuationem adesſe dicunt Chirurgi; & Tumor, inflammatorius antea, Abſcesſus nomine nunc inſignitur.

Suppurationis Actio explicata.

QUID vero hacce contingente mutatione, intus fiat, difficile explicatu est. Clanculum omnia peraguntur; quare mirum non est, Actionem hanc non esſe penitus perſpectam.

At-

6. In zodanige deelen welken onbekwaam zyn om uitzetting en zwelling te ondergaan, geſchiedt de *Verzweering* bezwaarlyk. In de Gewrigten, in peesagtige deelen, aan de toppen der vingers, onder de peesagtige uitbreiding van de zool des voets; en op ſommige andere plaatſen, waar ſpanning of ſtyvigheid de vrye uitzetting belet; gaat het werk der *Verettering* zeer moeilyk. Het zelfde is ook waar, als de beledigde deelen door zwagtels te ſterk omwonden, of op eenige andere wyze zeer gedrukt zyn. Want dan gebeurt een zeer onvolmaakte *Verzweering*, of 'er komt Verſterving.

Een gemaklyke Zwelling is noodzaaklyk.

Men ziet derhalven *dat de deelen, waar in Verzweering zal geſchieden, vryelyk moeten konnen zwellen.*

DAT het Werk der *Verzweering* volbragt is, weet men uit zekere vastgaande verſchynſels. Wanneer by eene Ontſteeking welke eenigen tyd geduurd heeft, en welker toevallen ſteeds verzwaard zyn; de lyder eindelyk minder koorts heeft, minder pyn gevoelt, het deel minder geſpannen is en zagter begint te worden; weet men zeeker dat de Ontſteeking tot *Verzweering* overgaat, dat 'er *Etter* gemaakt wordt, of reeds gemaakt is. Dan zeggen de Heelmeesters gewoonlyk dat men ſchommeling verneemt; en het Gezwel, welk te voren den naam van Ontſteeking droeg, wordt nu Ettergezwel geheeten.

Kentekenen der *Verettering.*

WAT nu eigenlyk, terwyl deze verandering voorvalt van binnen geſchiedt, is moeilyk te verklaren. Alles geſchiedt in 't verborgen; waarom het niet te verwonderen is, dat deze Werking nog niet ten vollen verſtaan is.

De Werking van de *Ettermaking* verklaard.

Attenta phænomenorum contemplatione, aliquid forte lucis huic rei adferri poterit.

Inflammatio, & quæ eam comitantur Symptomata, docent; vaſa, in parte inflammata, præter naturam esſe repleta & diſtenta; non in Cute ſolum, ſed & ſubjacentibus quoque partibus, ut ſunt Membrana Celluloſa & Muſculi (1). Pars humorum infarcientium (2) tranſit vel retrogreditur; (3) alia vero pars, vaſis quamplurimis obſtructis, ſtagnat & retinetur. Motu & calore Inflammationis tali cum vehementia & longitudine ſævientibus, ut liberatio partis, Reſolutione benigna fiat imposſibilis; Gangræna non ſuperveniente; *Puris* concoctio, & cavi, in quod recipitur, confectio ſequitur. Membrana nempe Celluloſa, per quam plurima vaſa ad vicinas partes decurrunt, & propria vaſa habet, materiem ſecernendæ pinguedini dicatam, adferentia & revehentia, præ omnibus aliis partibus, valde infar-

(1) Si concedamus, quod a quibusdam obſervatum est: Sanguinem, in Inflammatione, per poros laterum vaſorum transſudare; ipſa Celluloſa, Vaſis propinqua, eaque circumambiens, replebitur. *Hall.* Elem. Phyſiolog. Tom. I. pag. 37, 38, 40, 116.

(2) Vel per tunicarum poros effuſa.

(3) Reſorbetur forte etiam & alia per Vaſa lymphatica in Cellulas adipoſas hiantia. *Monro* jun. de Ven. Lymphat. valvuloſ. Comm. de Rebus in Sc. nat. & Medicina geſt. Vol. VII. pag. 339. *Meckel* Disſertat. Epiſtol. ibid. pag. 336. *J. Morgan* de Puopoieſi pag. 35.

is. Mogelyk zal deze zaak, door een naaukeurige beſchouwing der verſchynſels eenigszins konnen opgehelderd worden.

De Ontſteeking, en de Toevallen welke deze verzellen, leeren ons; dat de vaten in het ontſtoken deel, tegennatuurlyk opgevuld en uitgezet zyn; niet alleen in de Huid, maar ook in de onderliggende deelen, als het Vetvlies en de Spieren (1). Een gedeelte der vogten welke de opvulling maken (2), vloeit door of keert te rug(3); het overige blyft ſtaan en wordt opgehouden, om dat 'er veele Vaten verſtopt zyn. Wanneer de beweging en hitte der Ontſteeking met zo veel geweld en langdurigheid aanhouden te woeden, dat de bevryding van het deel, door een goedaartige Oplosſing, niet meer mogelyk zy; volgt 'er Koking van *Etter*, en 'er wordt een holte gemaakt, waarin dezelve ontfangen wordt. Het Vetvlies namelyk, door het welke zeer veele vaten, naar de bygelegen deelen doorgaan, en ook zyn eige vaten heeft, welke de ſtoffe, tot afſcheidinge van het vet gefchikt, aanbrengen en weder te rug voeren, wordt boven alle andere deelen zeer opgezet. Dit,

(1) Als men toeſtaat 't gene van ſommigen is aangemerkt, dat het Bloed, in Ontſteeking, door de openingen van de wanden der Vaten doordringe, zal het Vetvlies zelf, waar het de Vaten naast is, en dezelven omvangt, ook opgevuld worden. *Hall.* Elem. Phyſiolog. Tom. I p. 37, 38, 40, 116.

(2) En het gene door de Wanden der Vaten is uitgeſtort.

(3) Ook wordt misſchien een ander gedeelte, door de Watervaten, welken in de vakjes van het Vetvlies open ſtaan, weder opgenomen. *Monro* jun. de Ven. Lymphat. valvuloſ. Comment. de Rebus in Sc. nat. & Medicina geſtis, Vol. VII. pag. 339. *Merkel* Disſertat. Epiſtol. ibid. pag. 336. *J. Morgan* de Puopoieſi, pag. 35.

farcitur. Hæc ad extenſionem facilis, intumeſcit, uſque dum, ut ſua natura levisſima cauſa fragilis, ulteriori extenſioni reſiſtere non valens; levisſimo præterea putredinis principio, in corruptionem prona, variis in locis, ubi maxime tenera est, rumpatur. Quo facto, in ipſa hac Celluloſa cavum efformatur, in quod effunditur, calore inflammatorio ſemiliquata, & pro parte corrupta Pinguedo, clauſtris fractis non amplius coërcita. Adfunditur huic materies ex vaſis ruptis per Celluloſam decurrentibus, & Celluloſæ propriis, præcipue cruda dicenda Pinguedo, vel humor, efficiundæ Pinguedini deſtinatus, in *Pus* transformandus. Forte multum etiam Pinguedinis, calore partis liquatæ, & reſorptæ, per vaſa ſanguifera vel pinguifera, ad partem laceram denuo appellentis, in eandem cavitatem deponitur & retinetur. Quin & ruptura in Celluloſa facta, tenſio partium, antea mediante hac membrana connexarum, nunc ſolutarum, minuitur; multa infarcta vaſa ſanguifera, compresſione coarctata, liberantur; ſanguis per ea it reditque facilius; motus & calor, hisce de cauſis minuuntur; inflammatio cesſat; febris decreſcit; pars minus rubet & mollis fit. Et hac ratione Inflammatio in Abſcesſum terminari videtur. Si Membrana Celluloſa magis magisque exteriora verſus

diſ-

Dit, zich ligtelyk konnende uitzetten, zwelt, tot zo verre dat het, gelyk het uit eigen aart zeer ligt verbroken kan worden, geen meerdere uitzetting konnende wederſtaan; en daar benevens, door een klein beginſel van verrotting, gereed om te ſcheuren, op verſcheide plaatſen, waar het allerteederst is, verbroken worde. Het welk als geſchied is, wordt in dit Vetvlies zelf eene holte gemaakt, waarin de Vetſtoffe, door de hitte der Ontſteeking half geſmolten, en nu ten deele bedorven, terwyl de beperkte bewaarplaatſen verbroken zyn, uitgeſtort wordt. By deze wordt ook vergaderd die ſtoffe, welke uit de verbroke vaten, die door het Vetvlies lopen, en het Vetvlies eigen zyn, welke men rauw en onbereid Vet mag heeten, of het vogt, welk tot making van het Vet geſchikt was, en ook in *Etter* veranderd wordt. Misſchien wordt ook veel Vet, 't welk door de warmte van het deel geſmolten en weder opgenomen, door de bloedvaten of vetbuizen, by dit verbroken deel andermaal gebragt zynde, in dezelve holte neergeſtort en gehouden. Hier komt by, dat de verbreking in het Vetvlies geſchied zynde, de ſpanning der deelen, welke te voren door tusſchenkomſte van dit Vlies aan elkanderen vast, doch nu geſcheiden zyn, verminderd wordt; vele opgepropte bloedvaten, door de drukking vernauwd, vry raken; het bloed door dezelve gemaklyker ga en te rug keere; de beweging en hitte om de zelfde reden afnemen; de Ontſteeking eindige; de koorts afneme; het deel niet zo rood van kleur en zagter worde. En op deze wyze ſchynt de Ontſteeking in een Ettergezwel over te gaan. Zo het Vetvlies meer en meer naar buiten verbroken wordt; kan men de

difrumpatur; fluctuatio materiæ intus contentæ, digitis tangentibus facile percipitur. Et quia vafa, per Membranam adipofam diftributa, & Cuti deftinata, fimul pereunt; defectu vaforum nutrientium moritur Cutis, & congeftione *Puris* foras, ubi minima datur refiftentia, elevatur, & tandem quoque rumpitur: vel, hoc non fatis cito contingente, Lanceola Chirurgica facillime difcinditur. Sic *Puri*, peregrino nunc & noxio corpori, intus latenti, ad liberandam partem, exitus conciliatur.

Puris origo ex Pinguedine deducitur.

PUS ipfum, quod Actione, modo explicata producitur, mifcela videtur ex variis partibus heterogeneis, folidis paucis, majori copia liquidis, in unum homogeneum liquidum mutatis. Ex quibus autem, vel quanam materia primario oriatur, difficile dicitur. Quando ad partem colligentem & confervantem attendamus; fimul & *Puris* proprietates intueamur fedulo: illud ex hac ejufque contentis (4) originem trahere, aliqua, ut videtur, nafcitur verifimilitudo.

Demonftratio. Membrana Cellulofa fovet & concoquit.

Pars confervans & colligens, fovens & concoquens Membrana Cellulofa est. Hæc etenim cavum format, modo, jamjam explicato, & *Puri* concoquendo commodum lo-

(4) Maxima faltem parte.

ſchommeling van den *Etter*, welke van binnen ſchuilt, door het aanraken met de vingers ligtelyk gewaar worden. En terwyl de vaten, die door het Vetvlies lopen en voor de Huid geſchikt zyn, te gelyk verloren gaan; ſterft de Huid by gebrek van voedende vaten; en wordt, door de opzetting van den *Etter* naar buiten, alwaar de minſte tegenſtand is, opgeheven en eindelyk ook verbroken; of, zo dat niet ſpoedig genoeg geſchiedt, door een Laatvlym, met geringe moeilykheid doorſneden. Op deze wyze wordt de *Etter*, nu een tegennatuurlyk en ſchadelyk ding geworden, tot dus verre van binnen ſchuilende, een uitgang verzorgd, waar door het deel gered wordt.

De oorſprong van *Etter* wordt uit het Vet afgeleid.

De *Etter* zelf, welke door de Werking, nu beſchreven, voortgebragt wordt, ſchynt een mengſel te wezen uit verſcheidene ongelykaartige, eenige weinige vaste, doch meest vloeibare deelen, tot eene gelykaartige vloeiſtoffe veranderd. Maar uit welke dezelve, of uit wat voor eene ſtoffe ze voornamelyk geboren worde, is bezwaarlyk te zeggen. Wanneer men agt ſlaat op het deel waar in ze vergaderd en opgehouden wordt; en teffens met eenige opmerking de eigenſchappen van den *Etter* overweegt, doet zich eenige waarſchynlykheid op, dat dezelve daar uit, en uit deszelfs gehoudene deelen (4) zynen oorſprong hebbe.

Betoging. Het Vetvlies kookt en bereidt.

Het deel dat denzelven vergadert en bewaart, kookt en bereidt, is het Vetvlies. Want dit maakt eene holte, op de wyze als ſtraks gezegd is, en verſchaft een bekwame plaatſe waar in de *Etter* gekookt kan worden. Dit wordt, behal-

(4) Ten minſte voor het grootſte gedeelte.

locum ſuppeditat. Id præter ea, quæ dicta ſunt, ſequentia confirmant argumenta, ab experientia deſumta, nemini, niſi in arte noſtra hoſpiti ignota.

Quævis *Puris* collectiones in ea contingunt.

Quæcunque *Puris* collectiones in corpore oriantur; in Membrana Celluloſa ſemper obſervantur; in interna Viſcerum ſubſtantia, æque ac externa corporis ſuperficie & inter Muſculos præſente. Quæcunque eveniant purulentæ materiæ Metaſthaſes, Membrana Celluloſa ubique *Puris* ſedes eligitur. Quicunque Abſcesſus longe lateque & profunde pererrantes, ſemper per Membranam Celluloſam divagantur: & licet variis in locis eruptiones contigerint, hæ, ſi cum invicem communicent, id ſolius Membranæ Celluloſæ ope fit.

Eadem cum contenta Pinguedine perit & conſumitur.

Hancce Membranam, magna copia, cum contenta Pinguedine, in Abſcesſibus ſæpius conſumi & perire, ipſa docet ocularis inſpectio; & ſæpisſime contingens partium contiguarum, antea facile mobilium, interpoſitæ Membranæ Celluloſæ ope, post ſanatos Abſcesſus, concretio & immobilitas. Quin & Pinguedinis glebas, ex Abſcesſibus apertis ſæpisſime prorumpere notisſimum est. Omne fibroſum vel membranoſum ex Abſcesſu exeuns, Membranæ Celluloſæ particulam esſe, nemo dubitat: niſi quis Abſcesſus glanduloſos forte excipere velit, ex quibus

in-

halven uit het gene gezegd is, door de volgende bewysredenen verſterkt, welke uit de ondervinding afgeleid, niemant dan die in onze konst geheel onwetend is, onbekend zyn.

Alle vergaderingen van *Etter* geſchieden in het zelve.

Hoedanige vergaderingen van *Etter* in 't lighaam ook mogen voorvallen, men ziet dezelven altyd in het Vetvlies, dat zo wel in de binnenſte zelfſtandigheid der ingewanden, als op de buitenſte oppervlakte van het lighaam en tusſchen de Spieren plaats heeft. Allerhande Plaatsverwisſelingen van *Etter*, hoe of waarze geſchieden, vallen altyd in het Vetvlies. De Etterverzweeringen van allerhande ſoorten, welken wyd, breed en diep voortlopen, dwalen altyd en overal door het Vetvlies: en ſchoon 'er op verſcheiden plaatſen doorbraken geſchieden, zo ze met elkanderen gemeenſchap hebben, geſchiedt zulks alleen door tusſchenkomſte van het Vetvlies.

Het zelve gaat met het ingehoude Vet weg en verloren.

Het gezicht zelf leert, dat dit Vlies, voor een groot gedeelte, met het ingehouden Vet, in Ettergezwellen, dikwils verteerd wordt en verloren gaat; 't blykt ook uit de ſamengroeijing en onbeweeglykheid van op malkander liggende deelen, na genezen Ettergezwellen, welken te voren, door tusſchenkomſte van het Vetvlies ligt beweeglyk waren. Ook is zeer bekend, dat menigmalen klompen Vets uit geopende Ettergezwellen uitkomen. Dat al het vezelagtige en vliesagtige, 't welk zich uit een Ettergezwel ontlast, een gedeelte is van het Vetvlies, wordt van niemant in twyfel getrokken: ten ware men de klieragtige Ettergezwellen wilde uitzonderen, uit welken dikwils de ganſche klier, van de naburige deelen

integra quandoque glandula, a partibus vicinis soluta & corrupta penitus, excernitur (5) (*a*).

Ad

(5) „ Abscessum vulgatissima Sedes in celluloso Textu „ est," inquit HALLERUS, „ & si non unica; cum vero „ rum *Pus* in Cerebri, Testium Hepatisve carne nascatur, „ tur, in quibus Visceribus nullus Adeps ostendi potuit. " (Elem. Physiolog. Tom. I. p. 46.) In Ovarii autem Tumore, quem Steatoma nominavit, materiem inveniebat, Melli quidem, sed etiam Adipi similem, quæ flammæ admota, ignem continuo recepit, & Adipis more deflagravit. Mirum ipsi videtur, qua ratione in Ovario nata sit tanta vis Adipis, cum in sano Ovario ne mica veræ Pinguedinis apparet. Constat adeo, inquit, ubicunque Cellulosa tela est, eo aliquando Pinguedinem deponi posse, & si minime vulgo soleat. Ita, addit Vir illustris „ in Scroto, in Pene Adipem inveni, & novi repertum „ fuisse in tenera illa Cellulosæ fabrica, quæ Choroidem „ Oculi interest & Scleroticam". (Opusc. Pathol. p. 106, 107.) Quoniam vero & Cerebri & Testium & Hepatis vasa, telam Cellulosam intermixtam habeant, tenerrimam licet, quod negari non potest, poterit & in hæc Viscera Adeps deponi, & si vulgo non soleat, & hic *Puri* materia suppeditari. Idque facilius percipitur, si consideremus, Circuitum Sanguinis, in parte, in qua Inflammatio est, vel & generatim, & Secretionem in ea parte augeri, in ratione adiatæ materiæ secernendæ. Hinc merito statuere, ut mihi videtur, licet, *Puris* congestiones in medio dictorum Viscerum, etiam in tela Cellulosa fieri, non minus ac aliis Corporis partibus, contentamque Adipis materiam *Puri* efformando suas partes contribuere.

(*a*) In majoribus glandulis & Visceribus *Suppuratio* plerumque tardior & imperfectior, quam in musculosis partibus. In utrisque vasa plurima, parca Membrana Cellulosa adest, quæ musculosis partibus uberior superstrata est & interjacet.

len los geworden en t'eenemaal bedorven, uitgeloosd wordt (5) (*a*).

En

(5) „ De gemeenfte Zitplaats van Ettergezwellen is het Vetvlies", zegt Haller, „ evenwel niet de eenigfte; na-„ demaal 'er Etter in het zelfftandige van de Herfenen, „ Ballen en Lever gebooren wordt, in welke Ingewanden „ men geen Vet heeft konnen toonen." (Elem. Phyfiolog. Tom. I. pag. 45.) In het Gezwel van een Eyernest van eene Vrouw, 't welk hy een Spekgezwel (*Steatoma*) noemt, vondt hy echter eene ftoffe, welke naar Honig en ook naar Vet geleek, en in 't vuur gehouden, terftond Vlam vattede, en gelyk Vet verbrandde. Het fchynt hem wonder, hoe zo veel Vet in een Eyerftok kan voortkoomen, dewyl in een gezonde Eyerftok geen het minfte Vet gevonden wordt. Het blykt derhalve, zegt hy, dat alwaar het Celagtig weefzel is, Vet kan vergaderd worden, alhoewel het, in den gezonden ftaat, niet gefchiede. „ Ja ik heb, „ voegt 'er dees doorluchtige Man by", in den Balzak, „ in de manlyke Roede Vet gevonden, en ik weet dat het „ gevonden is in het zeer dun vakagtig Weefzel, tusfchen het „ vaatagtig en harde Vlies van het Oog." (Opufc. Patholog. pag. 106, 107.) Voor zo veel nu de Vaten van de Herfenen, van de Ballen en van de Lever, ook celagtig Weefzel hoe dun ook, om en tusfchen zich hebben, 't welk niet kan ontkend worden, zal ook in deze Ingewanden Vet konnen neergelegd worden, alhoewel het gemeenlyk niet gefchiede; en dus, hier ftoffe voor *Etter* verfchaft worden. En dit wordt te gemaklyker verftaan, als men aanmerkt, dat de Omloop van het Bloed, in een Deel, waar in Ontfteeking is, of ook in 't algemeen, en te gelyk de Affcheiding in zulk een Deel vermeerderd worde, gelykredig met de maate der aangevoerde ftoffe. Hierom, fchynt het my toe, dat men, met rede moge ftellen, dat de vergaderingen van *Etter*, in het midde van de gemelde Ingewanden, ook in het Vetvlies of vakagtig Weefzel gefchieden, zo wel als in andere deelen van het Lichaam, en de ingehoude Vet-ftoffe het haare geeve om *Etter* te doen gebooren worden.

(*a*) In grote klieren en in de Ingewanden gefchiedt de *Verzweering* doorgaans traager en onvolkomener, dan tusfchen de Spieren; om dat in beide zeer veele vaten zyn, en weinig Vetvlies, 't welk meer tusfchen en over de Spieren is uitgebreid.

Ulterior Demonstratio.

Ad veritatem propius accedet ſtabilita jam veriſimilitudo; modo *Puris* proprietates ex proprietatibus Pinguedinis derivari quoquomodo posſint.

Ex Materia primaria.

Materies in Celluloſæ cavum primum effuſa, ex fractis cellulis, Pinguedo est, inflammatorio calore, & incipiente putredine a ſtatu naturali multum permutata. Huic ſtagnanti alii admiſcentur humores, ex vaſis cum Celluloſa ſimul ruptis, depluentes; cruda præprimis & nondum cocta vel inſpisſata Pinguedo, per dicta vaſa perpetuo adlata, in ruptas nunc Cellulas depoſita (6). Vaſa etenim ſanguifera majora, in Abſcesſu rupta esſe, raro videmus; idque ſi contigerit, merus ſanguis, in *Pus* neutiquam mutatus, ſed eodem tempore cum *Pure* licet, ſeorſum tamen exit. Neque Serum vel Lympha, ex arteriolis vel venulis propriis exſtillans, in *Pus* mutabilis videtur; quippe quæ calore tanto, ac in Inflammatione adest, facile in ſpisſitudinem abeunt (7): & *Puri*, ex Abſcesſu profluenti, magna copia admiſta, illud a natu-

(6) Et tenuior Sanguinis pars, per poros tunicarum Vaſorum, in Celluloſam delapſa.

(7) Poſteriori tempore Obſervatum est a quibusdam, Serum, dum putreſcit, Sedimentum *Puri* non disſimile, deponere. *Hall.* Elem. Phyſiolog. Tom. II. pag. 132.

En deze reeds geftaafde waarfchynlykheid zal nog meer bevestigd worden, indien de eigenfchappen des *Etters* uit de eigenfchappen van het Vet, eenigzins, konnen afgeleid worden.

Nadere Betoging.

De ftoffe welke allereerst in de holte van het Vetvlies uitgeftort wordt, is het Vet, 't welk in de verbroken vetblaasjes gehuist was, door de hitte der Ontfteeking en een beginnende rotting, van deszelfs natuurlyken ftaat veel veranderd. By deze, hier ftilftaande, worden andere vogten, uit de vaten, welken te gelyk met het Vetvlies verbroken zyn, lekkende, gemengd; inzonderheid het raauw en nog ongekookt of niet vastgeworden Vet, 't welk door de gezegde vaten onophoudelyk aangebragt, en nu in de gebrokene blaasjes uitgeftort wordt. (6) Want dat 'er in een Ettergezwel groote vaten gebroken worden, ziet men zelden; en wanneer zulks gebeurt, komt 'er enkel bloed, geenszins in *Etter* veranderd, hoewel met den *Etter* te gelyk, op zich zelve egter en onvermengd te voorfchyn. De Wei of het Water, welke uit derzelver eigen flagadertjes of adertjes uitlekken, fchynen ook niet bekwaam om in *Etter* veranderd te worden; om dat dezelve, door zulk een trap van hitte, als by Ontfteeking is, ligtelyk famenftremmen (7); en, zo ze met den *Etter*, uit de Verzweering vloeijende, in grote mate vermengd worden, denzelven van zynen na-

Uit de ftoffe welke de eerfte en voornaamfte is.

(6) En een dun gedeelte van Bloed, door de wanden der Vaten, in het Vetvlies uitgeftort.

(7) Van fommigen is in laater tyd opgemerkt, dat de Wei van het Bloed, alsze tot rotting overgaat, een Grondbezinkzel laat vallen, 't welk naar *Etter* gelykt. *Hall.* Elem. Phyfiolog. Tom. II. p. 132.

turali indole aberrare faciunt; dilutius vel aquosum reddunt, vel ut heterogeneum quid, *Puri* non intime permixtum, in exitu dignoscuntur.

Ex Albedine, tenacitate & pinguitudine.

Pus albicans est, tenax & subpingue. Hisce dotibus nulli parti, in corpore repeniundæ, æque similis est ac Pinguedini. Pinguia sua natura alba sunt; & cum aquosis, parca copia, sensim lenteque mista, ea albescere faciunt. Humores ex vasis secernentibus in cava folliculorum unctuosorum depositi, crudi licet, albi sunt. Docet id folliculosorum Apostematum incisio, relicto folliculo, in quem novum humorem, lactei coloris, colligi quotidie videmus. Pinguia natura sua tenacia sunt: *Pus* hac proprietate ab iis non multum dissidet. *Pus* autem Pinguedine liquidius esse, mirum non est; quoniam cruda, maxima saltem parte, Pinguedinis materia est, nec fota, ut in statu naturali; neque coctione inspissata, vel elaborata, in Pinguedinem; ad quam perpetuo alia (8), similis cum priore naturæ adfluit.

Ex Ponderositate.

Aqua ponderosius est, in eaque fundum petit. Hac proprietate multum ab indole Pinguedinis recedit. Ipsa verum Pinguedinis materia, quamdiu cruda est, neque formam,

(8) Et quæ reliqua extra Vasa hæret, Seri forte vel Lymphæ aliqua quntitas.

natuurlyken aart doen afwyken; dun en wateragtig maken; of als iet dat ongelykdaantig is, en niet volkomelyk met den *Etter* vermengd, onder de ontlasting ligtelyk gekend worden.

De *Etter* is wit, taai en vetagtig. Ten opzigte van deze hoedanigheden, gelykt dezelve naar geen deel dat in 't lighaam gevonden wordt, meer dan naar 't Vet. Vette lighamen zyn van nature wit; en doen de wateragtige, indienze met dezelven langzaam en in kleine mate vermengd worden, een witte kleur aannemen. De vogten, welken uit de affcheidende vaten in de holten der fmeerbuisjes vallen, fchoon nog raauw, zyn wit. Gelyk ons dit het openen van fmeerbuisgezwellen leert, als het beursje gelaten wordt; waar in men geftadig nieuw vogt ziet vergaderd worden, 't welk van eene melkagtige kleur is. Vette lighamen zyn van aart taai; ten dien opzigte verfchilt de *Etter* hier van bynaar niet. Dat de *Etter* egter dunner is dan het Vet, is geenszins te verwonderen, om dat hy, voor het grootfte gedeelte ten minften, een raauwe Vetftoffe is, niet door warmte, gelyk in den natuurlyken ftaat, nog door koking tot die dikte gebragt of tot Vet bereid; by welke gedurig meer andere (8) van denzelfden aart toevloeit. Uit de Witte kleur, Taaiheid en Vetagtigheid.

Hy is zwaarder dan water, en zinkt in het zelve naar den grond. En deze hoedanigheid doet den zelven van den aart van het Vet zeer verfchillen. Maar de Vetftoffe zelf is van zich zelve verfchillende, zo lang ze raauw is, en de gedaante of eigenfchappen van Vet nog niet heeft Uit de Zwaarte.

(8) En wat nog buiten de Vaten hangt, misfchien een gedeelte Wei of Water van het Bloed.

mam, neque proprietates Pinguedini proprias habet; & si quæ alia, magis elaborata antea, cum hac conjuncta fuerit; ea partim admistione prioris, partim mutatione spontanea, in loco calido, ad putredinem vergente, a se ipsa dissidet. Varias etenim degenerationes, in Pinguedine, facili caussa contingere, multiplici observatione notum est. In animalibus morbo affectis, Pinguedo cito & multum a propria indole abscedit; & in mucilaginosam, pituitosam, aquosam vel & purulentam, & multiformem aliam materiam mutatur. Qua mutatione aquæ reddi miscibilis, vel ponderosior fieri potest (*b*). (9)

Ex Consumtione Pinguedinis in Ulceribus.

Pinguedo in magnis & profundis vel sinuosis Abscessibus, mirum quantum consumitur: non autem sub Pinguedinis, sed *Puris* forma exit. *Pus* ex Ulceribus Lue Venerea infectorum stillans, glutinositate ma-

(*b*) Confirmantur quæ dicta sunt Experimento facili. Maceretur Pinguedo in sufficienti quantitate aquæ, ad levem putrefactionem. Secedet ad fundum vasis materies albicans, tenax, ramentosa utcunque, sed permistione, vel conquassatione vasis sola, aqua superflua effusa, in æquabile liquidum transeuns, cum aqua miscibilis, in eaque fundum petens, omnibus fere dotibus *Puri* similis.

(9) Simile quid in Humoribus excrementitiis observatur, qui sani aquæ innatant, morbosi facti, subsident; ut in Sputis Phtisicorum sæpe videre est.

heeft verkregen; zo ook, als 'er eenige andere ſtoffe, van te voren reeds volkomener bereid, met deze vermengd rake; zal deze, ten deele door vermenging met de voorgaande, ten deele door eigenaartige verandering, op een warme plaatſe, tot rotting neigende, van derzelver natuurlyke gedaante afwyken. Want het is, door menigvuldige waarnemingen, bekend, dat in het Vet, uit geringe oorzaken, velerlei ontaartingen geſchieden. In dieren, die door een ziekte bevangen zyn, verandert het Vet zeer ras en zeer veel van zyn eigen aart; en gaat in een ſlymerige, ſnotterige, waterige, ja ook etterige, en menigvuldige andere ſtoffe over. Door welke verandering het zelve mengbaar met water, en ook zwaarder dan water gemaakt kan worden (*b*). (9)

Uit de Verteringe van het Vet in Zweeringen.

In grote en diepe Ettergezwellen met verſcheiden holen, wordt zeer veel van het Vet 't welk daar gelegen was, verteerd: en dit gaat niet weg onder de gedaante van Vet, maar van *Etter*. Dat de *Etter*, welke zich uit de Zweeren van

(*b*) Het gene gezegd is wordt bevestigd door een Proeve, welke gemaklyk te doen is. Men legge een ſtuk Vet in genoegzaam water, tot dat het beginne te rotten. Dan zal 'er, door het water, op den bodem van het vat zinken zekere ſtoffe, die wit van kleur, taai, en eenigszins vezelagtig ſchynt; maar door ſchuddinge van het vat alleen, het overtollige water afgegoten zynde, met het water vermengd, in een gelykdaantig vogt overgaande, 't welk zich met het water vereenigt, door het zelve op den grond zinkt, en in alle hoedanigheden bykans *Etter* gelyk is.

(9) Iet dergelyks beſpeurt men in Vogten, welken uitgeworpen worden, en in een gezonden ſtaat op het water dryven, maar door eenige ziekte ontaard zynde, naar den grond zinken, gelyk in Fluimen, door Teeringagtigen opgegeeven, dikwils is te zien.

majori, vel ſorditie, a *Pure* laudabili ſolum differens; ex Pinguedine Membranæ Celluloſæ oriri, ipſa autopſia docere videtur; Pinguedinem mucilaginoſam fieri, & poſtea in ſordidum quoddam *Pus* abire, evidentisſime demonſtrans (1).

Ex Unctuoſis *Puri* analogum conficientibus.

Ex unctuoſa, in cryptis ſeu folliculis ſecreta materie, cum aquoſa miſta, ſtagnatione & fotu intervenientibus, *Puri* quid analogum, oriri posſe, certo ſcimus. Ex Oculis infantum, palpebris per aliquod tempus conglutinatis, ejusmodi materia, abſque ulla, ſive *Suppurationis* ſive Inflammationis nota, ſæpe exit. Aliis vero partibus vel locis, in quibus humores tenuiores colliguntur, id minime familiare est.

Ex Mutatione Pinguedinis in Febribus acutis.

In acutis ſeu Inflammatoriis febribus, defectu novi Chyli reliqui humores acriores fiunt; calor magnus partes tam ſolidas quam fluidas continuo adurit. Solvitur tunc duplici hac cauſa Pinguedo corporis, & humoribus circulantibus miſcetur; eam materiem veroſimiliter efficiens, quam *Puri* ſimilem, in urina, post benignam criſin, ſubſidere ſæpe deprehendimus; vel Metaſthaſi facta,

(1) „Plerumque *Pus* ipſe Adeps est, cui Sanguis & „Lympha, admiſtu ſuo putredinoſi nonnihil addiderunt". *Halleri* verba ſunt. *Pus* varioloſum flammam concipere vidit. Idem. Elem. Phyſiolog. Tom. 1. pag. 45.

van zulken die de Spaanſche Pokken hebben, voordoet; alleen in meerdere taaiheid en onzuiverheid van goeden *Etter* verſchillende; uit het Vet, welk in het Vetvlies opgehouden wordt, geboren worde, leert het gezicht onzer oogen zelf; ons klaarlyk vertonende, dat het Vet eerst een ſlymerige gedaante krygt, en daar na in een onzuiveren *Etter* veranderd wordt (1).

Ook weten wy zeker, dat uit eene ſmeeragtige ſtoffe, hoedanige in de holten der beursklier tjes wordt afgeſcheiden, met waterige vermengd, door tusſchenkomenden ſtilſtand en ſtoving, iet voortkomt, 't welk naar *Etter* gelykt. Uit de Oogen van kinderen, als de oogleden eenigen tyd zyn ſamengeplakt geweest, zal dikwils zulk eene ſtoffe uitlopen, zonder het geringſte teken van *Verzweering* of Ontſteeking. En dit ziet men op andere plaatſen, in welken alleen dunne vogten vergaderd worden, niet geſchieden. Uit de Smeeragtige vogten, die iets 't welk naar *Etter* gelykt; konnen maken.

In heftige koortſen, of die met Ontſteeking verzeld gaan, worden, by gebrek van nieuwe Chyl, de nog overig zynde vogten ſcherp; de grote hitte verbroeit geſtadig zo wel de vaste als vloeibare deelen. Door deze dubbele oorzaak wordt het Vet, 't welk in 't lighaam is, vloeibaar gemaakt, en met de omlopende vogten vermengd; makende waarſchynlyk die ſtoffe, welke men, aan *Etter* gelyk, na een goedaartige ſcheiding, dikwils in de Pis waarneemt; of, als 'er eene Verplaatſing geſchied is, in zeker gedeelte van het Vetvlies, waar uit ze haren Uit de Veranderlykheid van het Vet in heftige Koortſen.

(1) ,, Gemeenlyk is de *Etter* Vet zelf, waar by het Bloed ,, en de Wei, door ſamenmenging, iet, 't welk aan 't rotten ,, was, hebben bygevoegd". Het zyn de woorden van *Haller*. *Etter* van Pokjes heeft hy vlam zien vatten. Elem. Phyſiolog. Tom. I. pag. 45.

facta, in partem Membranæ Cellulosæ, ex qua originem traxit, depositam videmus; sine ulla particulari *Suppuratione* antegressa.

Conclusio. Quæ dicta sunt, satis superque, ut ego opinor, evincunt, mutationem Inflammationis in Abscessum, in Membrana Cellulosa potissimum fieri; Actiones spontaneas, quibus *Pus* concoqui dicimus, in ea absolvi, tandem & *Pus* ipsum ex Pinguedine, maxima parte originem habere.

Adfluentia *Puri* adsimilantur. Adfluunt quidem alii humores & *Puri* admiscentur; hi autem, cujuscunque sint naturæ, pinguedinosæ materiæ, quia hæc primaria est, & cœteris abundantior, intima miscela assimilari, & ab ea quasi in naturam suam subigi videntur. Potest tamen adfluxus esse talis ac tantus, ut hi illam quantitate superent; unde *Pus* tunc a naturali indole aberrabit; & vel aquosum, vel ichorosum, sive sanguinolentum, vel alio modo mutatum prodibit; prout hoc vel aliud liquidum materia pinguedinosa fuerit abundantius. Omnes præterea mutationes, in materia purulenta observandæ, ex ipsa Pinguedinis mutabilitate facili deduci possunt.

Ex dictis Definitio & Descriptio Suppuratoriorum datur. Ex iis quæ proposita sunt hactenus, facile nunc erit colligere; quid sit *Pus movere*, vel *Suppurationem inducere*, & qualia Medicamenta *Suppuratoria* dici mereantur. Integra *Puris* generatio ab Actionibus quibusdam spontaneis, nulla arte imitandis de-

ren oorſprong heeft, uitgeſtort ziet; zonder dat 'er een byzondere *Verzweering*, op zekere plaatſe, is voorafgegaan.

Het gene gezegd is, zal, zo ik oordeel, genoeg zyn, om te bewyzen, dat de verandering van Ontſteeking in *Verzweering* voornamelyk in het Vetvlies geſchiedt; dat de Bewerkingen des lighaams, waar door we gezegd hebben, de *Etter* gemaakt te worden, in het zelve vlies volbragt worden; en de *Etter* zelf, voor het grootſte gedeelte uit het Vet geboren wordt. Beſluit.

Daar komen wel eenige andere vogten by den *Etter*, en vermengen zich met den zelven; maar deze, van wat aart ze mogen zyn, ſchynen de Vetſtoffe, om dat deze de voornaamſte is, en meerder dan al de overige, door onderlinge vermenging gelyk gemaakt, en van dezelve tot haren eigen aart t' ondergebragt te worden. De toevloed kan egter zodanig en zo groot wezen, dat ze de andere ſtoffe in mate te boven gaan; waar door dan de *Etter* van deszelfs natuurlyken aart afwykt; en of wateragtig, waterig en bloedig, of bloedig, of op eenige andere wyze veranderd wordt; naar dat het een of ander vogt meerder is dan de vetſtoffe. Alle veranderingen welken nog, behalven dezen, in de *Etter*-ſtoffe worden waargenomen, konnen uit de ligte veranderlykheid van het Vet gemaklyk verklaard worden. Bykomende Vogten worden aan den *Etter* gelyk gemaakt.

Uit het gene tot dus verre is voorgeſteld, zal nu ligt wezen op te maken, wat het is *Etter te koken*, of *Verzweering te bevorderen*, en hoedanige Middelen *Ettermakende* mogen genoemd worden. De voortbrenging van *Etter* hangt geheelenal af van zekere Werkingen, welken van zelfs ontſtaan, en door geenerlei konst konnen na- Uit het gezegde wordt de Bepaling en Omſchryving van Ettermakende Middelen opgemaakt.

dependet. Suppuratoria ergo, ſpecifice hanc Actionem inducentia, in Materia Medica, quantum huc uſque novimus, non reperiuntur. Ipſa autem hæc Actio, a quibusdam circumſtantiis, ut totidem requiſitis, ſive cauſis efficientibus vel adjuvantibus dependere videtur; & vel majori cum facilitate, vel difficultate peragitur; prout hæ magis minuſve faveant; eæque adminiculis quibusdam excitari vel adjuvari posſunt, earumque impedimenta removeri. Totum itaque artis negotium conſiſtit in removendis impedimentis, quæ *Suppurationem* vel arcere vel retardare valent; & ſuccurrendis iis requiſitis, ſeu cauſis efficientibus, quibus debito modo operantibus, *Puris* generatio facile perficitur. Omnia ergo Medicamenta, qualiacunque demum fuerint, quæ vel unicæ vel pluribus harum cauſarum inſervire posſunt, *Pus moventia*, vel *Suppuratoria* dici debent. Quoniam vero ſtatus Inflammationis in *Suppurationem* tendentis, potest esſe valde diverſus, ut & circumſtantiæ, eidem faventes, admodum variæ; patet evidentisſime, quam varia, & ſua natura multum diverſa Remedia, hoc vel alio in caſu *Suppurationem* promovent, in altero applicata, ipſi obſtare poterunt. Ea itaque ſola *Suppuratoria* ſtrictiori ſenſu vocari debent, quæ in certo & determinato caſu, iis auxiliantur Symptomatibus, quorum ope, in eo caſu, *Suppuratio* perfici potest.

CA-

nagebootst worden. Zodanige Ettermakende middelen derhalven, welke deze Bewerking uit eigen aart verwekken, zyn tot heden toe, zo veel bekend is, onder de Geneesmiddelen niet gevonden. Maar de Bewerking zelve, ſchynt van zekere omſtandigheden, als zo veele noodzaaklyke vereischten, of werkzame en medehelpende oorzaken af te hangen; en wordt zo veel te ligter of bezwaarlyker volbragt, naar mate deze meer of minder gunſtig zyn; en dezen konnen door eenige middelen opgewekt of geholpen, en derzelver beletſels weggeruimd worden. Al het gene derhalven, wat de konst vermag, beſtaat in de beletſelen te weeren, welken de *Ettermaking* konnen verhinderen, of doen vertragen; en die vereischten, of medewerkende oorzaken te hulpe te komen, door welken, als dezelve naar behoren werken, de voortbrenging van *Etter* gemaklyk volbragt wordt. Alle Middelen derhalven, van welk eenen aart dezelven ook mogen zyn, welken of eene of meer van de genoemde oorzaken behulpelyk konnen zyn, moeten *Ettermakende*, of de *Verzweering bevorderende* genoemd worden. Maar voor zo veel de ſtaat der Ontſteekinge, welke tot *Verzweering* helt, zeer verſchillend, en de omſtandigheden welken dezelve begunſtigen, zeer van elkanderen onderſcheiden konnen zyn; blykt hier uit zeer klaar, hoe onderſcheidene en in aart zeer verſchillende Middelen, in dit of een ander geval de *Veretteming* zullen voortzetten; en in een ander dezelve hinderlyk konnen wezen. Zulken zal men derhalven alleen *Ettermakende* mogen noemen in een engen zin, welken in een zeker bepaald geval, die Omſtandigheden te hulpe komen, door welker werking de *Veretteming* in dat zelfde geval kan volbragt worden.

CAPUT SECUNDUM.

Quibus Modis

PUS MOVENTIA *Operentur.*

Suppurationis accidentia & Medicamenta eam adjuvantia conjunctim considerenda.

AD Suppurantium Actiones, seu mutationes, quæ in parte, in qua *Pus* formari debet, eorum ope oriantur, quantum rei obscuritas permittit, explicandas, necesse erit, seorsum considerare Medicamentorum varia genera, a peritis in hunc finem applicari solita; & circumstantias vel Symptomata, antea tradita, quæ ceu totidem requisita; ut *Suppuratio* fiat, semper adsunt, & quibus absentibus, vel pro parte tantum deficientibus, *Puris* confectio vel difficilis vel nulla contingit. Ex hisce enim invicem collatis, luculenter apparebit; quænam & qualia, quibus modis & quatenus ad *Suppurationem* aliquid valeant, vel nihil omnino posfint. *Suppuratio*, quæ motionibus quibusdam spontaneis absolvitur, nullius Medicamenti effectus proprie dici potest. Neque omnia ad eam necesfaria requisita seu concurrentia Symptomata Medicamentis æque facile excitari vel immutari posfunt. Motus Vitalis, qui requiritur superstes, si deficiat penitus, nulla auxiliorum ope restaurari potest: præsens autem mu-

TWEEDE HOOFDDEEL.

Op hoedanige wyzen

ETTERMAKENDE MIDDELEN

Werken.

OM de bewerkingen van Ettermakende Middelen, of die veranderingen, welke in een deel, waar in *Etter* gemaakt moet worden, door behulp derzelven ontſtaan, zo veel de duisterheid der zake zal toelaten, te verklaren, zal het nodig zyn, de verſcheide ſoorten van Middelen, welken door ervarenen tot dat einde plegen aangelegd te worden, afzonderlyk in aanmerking te nemen; en nevens dezen de omſtandigheden of Toevallen, te voren aangewezen, welken als zo veele vereischten, om de *Verzweering* te volbrengen 'er altyd byzyn; en of ten deele of geheel niet byzynde, de volmaking van den *Etter* of bezwaarlyk of niet geſchiedt. Want uit dezen met elkanderen vergeleken zynde, zal klaar blyken; welke en hoedanige Middelen, op welke wyzen en in hoe verre, tot de *Verzweering* iet vermogen, of niets doen. De *Verettering*, door eenige bewegingen, welken van zelfs in 't lighaam ontſtaan, uitgewerkt wordende, kan eigenlyk niet gezegd worden het gewrogt van eenig Middel te wezen. Ook konnen alle de nodige vereischten of ſamenlopende Toevallen, niet even gemaklyk door Middelen opgewekt of veranderd worden. De Beweging des Levens, welke noodzaaklyk vereischt wordt, kan, als ze geheel ontbreekt, door geenerlei hulpmiddelen herſteld worden; maar daar zynde, wel ver-

De Toevalligheden van de *Etterwording* moeten met de Middelen die daar toe helpen, te gelyk en by elkander gevoegd overwogen worden.

mutari quidem, variis modis, citatior reddi vel tardior: & hujus ope Medicamenta Suppuratoria maturationem *Puris* promovere posſunt. *Puris* autem confectio a Motu Vitali ſolo non dependet; neque *Pus* ex humoribus, per vaſa circulantibus, præparatur; ſed in cavum, præter naturam factum, delapſis vel delabentibus (2). Nulla itaque Medicamenta, ſua natura, *Pus* concoquere valent; generali tantum actione quædam Symptomata, eorumque cauſas vel effectus aliquo modo mutare posſunt, modo iis aliquid addendo, modo abſtrahendo;

Medicamenta tantum in quædam accidentia agunt.

(2) *Pus* intra Vaſa fieri Nonnulli volunt; imo & Secerni ut alii in Corpore humores ſecernuntur. Id vero ſufficienter demonſtratum nondum vidi. Abſcesſus ſi aperiatur antequam ad maturationem pervenit & cavum factum est merum Sanguinem, nullum *Pus* fundit: unde Chirurgi monent Abſcesſum aperiri non debere, antequam fluctuatio in parte digitis tangentibus potuerit percipi. Quod argumenti loco adducitur de Phtiſicis, qui ore copioſum *Pus* & diu excernunt, in quorum cadaveribus nulla Vomica, nullus locus deprehenſus fuerit, in quo *Pus* genitum erat vel collectum; vel de Pleuriticis, a morbo, multo crasſo & bene cocto *Pure* liberatis; inſcitiam horum Autorum dicam oſtendit vel negligentiam, Sputa mucoſa a Purulentis vel vero *Pure* non diſcernentium. Verisſimum enim est, ubi in Phtiſicis vel Peripneumonicis nulla facta fuit congeſtio *Puris*, nullum *Pus* per os excerni; ſed vel Sputa viſcida, degenerationem Glandularum Pulmonalium indicantia; vel Mucum antea tenem & acrem, nunc crasſiorem factum, Morbum ſolventem. Accedit, Phtiſes in frigidioribus Regionibus plerumque ſtrumoſas esſe, & invadere, quos pueros aut juvenes Strumæ vexaverant: quæ *Meadii* obſervatio est, & experientia confirmata. Mon. & Præç. med. pag. 46.

anderd, en op veelerleie wyze fneller of trager gemaakt worden; en hier door konnen de Ettermakende Middelen de rypwording van den *Etter* bevorderen. Maar de *Ettermaking* hangt egter van de Beweging des Levens alleen niet af; en de *Etter* wordt niet voortgebragt uit de vogten welken door de vaten rondlopen; maar uit die, welken in een holte, tegen nature gemaakt, gevallen zyn of nog vallen (2). Geene Mid-

(2) Sommigen willen, dat de *Etter* binnen de Vaten gemaakt; ja zelfs door Affcheidinge, gelyk andere Vogten, in het Lichaam, afgefcheiden worden. Doch ik hebbe, hier voor, nog geen genoegzaam bewys gezien. Een Ettergezwel, als het geopend wordt, voor dat het tot rypheid gekoomen, en 'er een boezem is gemaakt, geeft zuiver Bloed, geen *Etter*: hierom waarfchouwen de Heelmeesters, een Ettergezwel niet te openen, voor dat men in het deel fchommeling, door het aanraken met de vingers, hebbe konnen voelen. Het gene tot bewys bygebragt wordt van Teeringagtigen, die een menigte *Etter*, en zulks een langen tyd, door den mond hebben opgegeeven, in welker doode Lichaamen geen Etterboezem of geene plaats gevonden werdt, waar in *Etter* was voortgebragt en vergaderd; of van zulken, die aan het Zydwee ziek zynde, door het opgeeven van veel dikken en wel gekookten *Etter*, van de ziekte gered zyn; toont de onweetendheid, of, zal ik zeggen, onoplettendheid van zodanige Schryvers, als geen onderfcheid maakende tusfchen flymige Fluimen en etteragtigen, of waaren *Etter*. Het is wel zeeker, als 'er in Teeringagtigen, of die Long-Ontfteeking hebben, geene verzameling van *Etter* is gemaakt, geen *Etter* door den mond wordt opgegeeven: maar of taaije Fluimen, welken eene ongefteldheid in de Klieren der Longen te kennen geeven; of eene Slym, te voren dun en fcherp, nu dikker geworden, waar door de ziekte beeter wordt. Hier koomt by, dat Teering-ziekten, in koude Gewesten, meestal beftaan uit eene onaarting der Klieren van de Longen, en de zulken overkoomen, die, nog klein of jong zynde, dikwils Kliergezwellen aan den Hals gehad hebben: dit is eene aanmerking van *Mead*, en door de ondervinding bevestigd. Mon. & Præc. Med. pag. 46.

do ; alia vero omnibus plane immutabilia resistunt. Operationes Medicamentorum in vasa, & humores per ea circulantes, non multum præstant ; quia *Puris* elaboratio extra vasa fit. In genere Suppuratoria Maturationem operari dicuntur, quæ Inflammationem, majorem quam quæ benigna Resolutione sanari possit, dirigere valent, ne in Gangrænam vel Indurationem, sed in *Suppurationem* abire cogatur.

Si ad Methodos, Viris, in arte peritissimis, maxime familiares, eorumque præscriptiones, in variis *Suppurationis* casibus, propositas, attendamus ; omnia quæ ut Suppuratoria unquam comprobata prostant, sequentibus modis, vel unico tantum, vel pluribus simul, operari videntur.

Sunt, quæ nullis peculiaribus virtutibus prædita, sine peculiari intentione applicantur ; quorum tamen ope, sæpe sæpius *Suppuratio* ad optatum finem perducitur. Alia agunt secundum proprietates insitas ; & prout hæ variant, variis modis *Suppurationi* proficiunt. Singula seorsim delibabo.

Aëris accessum arcendo.

1. Medicamentum qualecunque, sive Emplastrum, sive Cataplasma, nullis præditum vir-

Middelen konnen derhalven eigenlyk *Etter* maken; zy konnen alleen, door een algemeene werking, eenige Toevalligheden, en derzelver oorzaken of uitwerkingen, op zekere wyze veranderen, dan iet bydoende en op een anderen tyd iet aftrekkende; terwyl anderen door alle ten eenenmale onveranderlyk zyn. De Werkingen der Middelen op de vaten, en de vogten welken door dezelven omgevoerd worden, doen bynaar nietmetal; om dat de bereiding van den *Etter* buiten de vaten gefchiedt. In 't algemeen worden de Ettermakende Middelen gezegd tot Rypmaking te werken, die eene Ontfteeking, groter zynde, dan datze door eene goedaartige Oplosfing kan genezen worden, zo beftieren, datze niet tot Verfterving of Verharding, maar genoodzaakt worde tot *Verettering* overtegaan.

De Middelen werken alleen op eenige toevalligheden.

Indïen men de Regelen, welken by de bekwaamfte Mannen in de konst meest inagtgenomen worden, en derzelver voorfchriften, in verfcheide gevallen van *Verzweering* voorgefteld, befchouwt; fchynen alle middelen, welken als Ettermakende ergens aangeprezen zyn, op de volgende wyzen, of op eene derzelven alleen, of op alle te gelyk, te werken.

Daar zyn 'er welke met geen byzondere kragten begaafd, zonder eenig byzonder oogmerk aangelegd worden; door welker behulp nogtans de *Verettering* zeer dikwils tot een gelukkig einde gebragt wordt. Anderen werken volgens eigenaartige kragten; en naar deze van elkanderen verfchillen, bevorderenze de *Verzweering* op verfcheide wyzen. Ik zalze ieder in 't byzonder kortelyk aanroeren.

1. Men ziet dagelyks, dat van het gemeene volk niet alleen, 't welk onkundig is; maar ook van

Door den toegang van de

virtutibus ſpecialibus, ad partem inflammatam, *Suppurationem* molientem, a vulgo non tantum artis imperito, ſed & Chirurgis bene multis applicari frequentisſime videmus. *Suppurationem* inſcie licet pertractatam, ex voto ſæpe, non ſemper, ſuccedere, ſimul obſervamus. Succesſum benignitati naturæ, vel actionibus ſpontaneis, potius, quam adjumento artis, vel Chirurgorum prudentiæ, adſcribendum esſe, non inficior. Omnia autem hujusmodi, in multis adeo caſibus, nihil quicquam ad Maturationem efficere, ſana ratio ſuadere non videtur. Simplicisſima etenim Medicamenta, vel quæ horum titulo applicantur, Aëris liberum accesſum arcere, & proin calorem internum conſervare apta ſunt, involutione partis ſola. Aëris accesſus, ob perpetuas alterationes caloris & frigoris, *Suppurationi* maximopere obest. Quæcunque itaque tale impedimentum ſemovere valent, multum *Suppurationi* proficiunt. Quæ intus latent, ſive mobilia ſive ſtagnantia, jam æquali tepore foveri faciunt. Partium heterogenearum in liquidum homogeneum asſimilatio, quæ non momentanee, ſed ſuccesſive fieri videtur, nec niſi intima ingredientium miſcela, optime perficitur; calore, fotu, & coctione ſic dicta excitata æquabili. Hæcce itaque, ſi

Sup-

van zeer veele Heelmeesters een Middel, even eens van welk eene natuur, het zy een Pleister, het zy een Pap, waar in geene byzondere krag- ten zyn, op een ontſtoken deel, tot *Verzweering* hellende, gelegd wordt. Men ondervindt ook, dat eene *Verzweering*, hoewel onkundig behandeld, dikwils, egter niet altyd, naar wensch gelukke. Ik zal niet ontkennen, dat de uitſlag meer aan de goedgunſtigheid van de natuur, of aan de werkingen welken van zelf ontſtaan, dan aan de hulp van de konst, of aan de voorzigtigheid der Heelmeesters moet toegeſchreven worden. Maar dat alle zodanige Middelen, in zo vele gevallen, niets tot de *Ettermaking* zouden doen, ſchynt tegen de gezonde reden te ſtryden. Want de allereenvoudigſte Middelen, of alles wat onder dezen naam aangelegd wordt, zyn bekwaam om de vrye toegang van de Lugt te weeren, en de inwendige warmte te bewaren, alleen door het deel te omvangen. De vrye Lugt is, om derzelver gedurige veranderingen van warmte en koude, de *Verzweering* zeer nadeelig. Alle Middelen derhalven, welken zodanig een beletſel konnen weeren, bevorderen de *Etterwording* grotelyks. Zy maken, dat 't gene inwendig verholen zit, het zy beweeglyk of reeds ſtilſtaand, in eene gelykmatige warmte geſtoofd worde. De gelykmaking van ongelykaartige deelen tot eene evenmatige vloeiſtoffe; welke niet op een ogenblik, maar allengs ſchynt te geſchieden, en niet dan door eene onderlinge vermenging van alles wat daar in overgaat, wordt zeer veel geholpen; terwyl 'er eene gelykmatige warmte, ſtoving en zo genaamde koking verwekt wordt. Zodanige Middelen konnen derhalven, indien de *Verzweering* ligt vol-
gen

Lugt te weeren.

Suppuratio fiat facilis, re ipſa *Pus*, dicto modo, concoquere dici posſunt.

Hisce forte æqualia cenſenda ſunt, quæ ex variis, e directo ſibi oppoſitis Medicamentis; calefacientibus v. g. & frigefacientibus, adſtringentibus & relaxantibus compoſita, tanquam præſtantisſima Suppuratoria laudantur. Modo ea qualitate gaudeant, quod partem involvendo, calorem internum arcere & conſervare posſint *Suppurationem* adjuvant: ſin minus, vel nihil præſtant, vel *Suppurationi* obſiſtunt. Felices rerum eventus non ſemper Medicamentorum ſelectum comprobant.

Nimiam Perſpirationem cohibendo.

2. Eadem Medicamenta & alia multa ejusmodi, præter dicta, nimiam Perſpirationem in parte impediendo, *Suppurationem* promovent. Non ſolum etenim calor in parte conſervari, ſed exſiccatio quoque impediri debet. Humiditatem, æque ac Calorem, ad *Suppurationem* perficiendam neceſſe eſſe, omnes practici unanimi conſenſu teſtantur, & experientia confirmat. Hisce ſimul junctis, liquidiora cum crasſioribus facile permiſceri posſunt; quod necesſarium est, ut fiat transmutatio in *Pus*. Quælibet ergo Medicamenta, cuti tenacius adhærentia, & poros obſtruentia, licet nullis præterea ſpecialibus gaudeant virtutibus, hoc agendo, *Suppurationi* maximopere opitulantur.

gen wil, inderdaad gezegd worden, op de wyze als nu aangewezen is, *Etter* te maken.

Met dezen moeten, mogelyk, gelyk gesteld worden, welken uit verscheide regt strydige Middelen; verwarmende, b. v. en verkoelende, samentrekkende en weekmakende vermengd, als de voortreflykste rypmakende Hulpmiddelen geroemd worden. Indienze maar met die hoedanigheid voorzien zyn, dat zy door het deel te omvangen, de inwendige warmte bedwingen en bewaren konnen, bevorderenze de *Verettering*. Maar wanneer dezelve dit niet vermogen, werkenze of geheel niet, of ze verhinderen de *Verzweering*. De gelukkige uitkomst bewyst niet altyd dat het opgelegd Hulpmiddel wel was uitgekozen.

De al te grote Uitwaasseming te beletten.

2. De zelfde Middelen en vele andere dergelyke, bevorderen de *Verettering*, behalven op die wyze als nu gezegd is, door de al te grote Uitwaasseming in het deel te beletten. Want het is niet alleen nodig, dat de warmte in het deel bewaard, maar ook de verdroging belet worde. Dat de Vogtigheid, zo wel, als de warmte noodzaaklyk vereischt wordt, om de *Verzweering* te volmaken, wordt van alle konstoeffenaars eenpariglyk erkend, en door de ondervinding bevestigd. Door deze beide, te zamen gevoegd, konnen de vloeibaarste deelen met de dikften gemaklyk onderling vermengd worden; het welk noodzaaklyk is, tot de verandering in *Etter*. Allerhande Hulpmiddelen derhalven, welken eenigzins vast aan de Huid kleven, en de uitdampgaatjes toestoppen, schoonze geene andere byzondere kragten in zich hebben, of zulke bezitten, welken zeer verschillende zyn, helpen zeer veel tot de *Verettering*, door dit alleen te doen.

3. Daar

Partes relaxando.

3. Multæ reperiuntur Formulæ, ex relaxantibus & emollientibus compositæ; ab optimis Scriptoribus commendatæ, usuque comprobatæ. Specifice magis hæc Medicamenta, peculiaribus virtutibus prædita, revera agunt. Hæc etenim Cutim & partes externas relaxando, magis extensiles reddunt. Facilis autem intumescentia *Suppurationi* maxime prodest, ut antea vidimus. Omnia ejusmodi partes corporis solidas aquosa & suboleosa mucagine humectando; vel oleosis & pinguibus particulis leniendo, eas minus cohærere faciunt, ut pressioni interne factæ, cedant facilius. Sic multa vasa, ab omni parte compressa & coarctata, liberantur, & suffocatio vel Gangræna arcetur. Partes internæ humectatæ & relaxatæ, in rupturam facilem pronæ evadunt. Cavum, in quod materies, in *Pus* transformanda depluit; in quo colligi & concoqui debet, facile conficitur. Omnia itaque emollientia & laxantia, dicto modo, Suppurantium munere funguntur; & sæpe integrum *Suppurationis* opus ad optatum finem perducunt. Imo & Cutim ipsam rumpi faciunt, sicque *Puri* exitum liberum conciliant. Quoniam in quamplurimis casibus aliud nihil requiritur; talia, specifico titulo, inter Suppurantia recenseri videmus. Ea autem sola ubique & æqualiter satisfacere, sanæ mentis nemo facile adfirmabit.

4. Mul-

3. Vele Voorschriften zyn 'er voorhanden, uit verslappende en weekmakende Middelen samengesteld, welke van de beste Schryvers aangeprezen, en door de bevinding goedgekeurd zyn. Deze werken inderdaad meer naar derzelver byzonderen aart, naar mate ze byzondere kragten bezitten. Want deze maken de Huid en uitwendige deelen, door dezelven te verslappen, rekbaarder. En een gemaklyke zwelling is zeer voordeelig voor de *Verzweering*, gelyk we te voren gezien hebben. Alle zodanige Middelen maken, door de vaste deelen van het lighaam door eene wateragtige en half olyagtige slymerige stoffe te bevogtigen, of door olyagtige en vette deelen week te maken, dat dezelven minder sterk samenhangen, en voor de perssing, welke van binnen gemaakt wordt, te ligter wyken. Op deze wyze worden vele vaten, die van alle zyden gedrukt en vernauwd waren, wederom vry, en de verstikking of het Heet Vuur wordt geweerd. De inwendige deelen bevogtigd en verslapt zynde, hellen ligt tot verbreking. Dus wordt gelegenheid gegeven om een holte te doen ontstaan, waar in de stoffe, welke in *Etter* zal veranderd worden, neervalt; waar in ze vergaderd en gekookt moet worden. Alle weekmakende en verslappende Middelen, werken op de nu gezegde wyze, als Ettermakende; en brengen dikwils het gansche werk der *Verzweering* tot een gewenscht einde. Ja zy doen zelfs de Huid breken, en verschaffen dus den *Etter* een vryen uitgang naar buiten. Om dat nu, in zeer vele gevallen, niets anders vereischt wordt; ziet men deze Middelen, onder den byzonderen naam van Ettermakende teboekgesteld. Maar niemant van een gezond oordeel zal

De deelen te verslappen.

Calorem Inflammatorium minuendo.

4. Multa quæ calorem in parte imminuere valent Medicamenta, Suppurantium catalogo inserta conspiciuntur. Imo ex hisce solis multæ Remediorum compositiones concinnatæ prostant. Inter hæc Relaxantia sæpenumero Frigefacientium titulo proponuntur. Accedunt & alia, quæ potentia vel actu frigus inducere valent. Dictum est antea, calorem nimium *Suppurationem* prohibere; quia Gangræna prius oriatur quam *Suppuratio* contigerit. Relaxantia omnia fere, partium solidarum renixum minuentia, motum nimium moderantur, simulque calorem, motus effectum. Hinc Inflammationis augmentum sistitur; circulatio vel retrogressus humorum stagnantium utcunque restituitur; Inflammatio ipsa magna parte resolvitur, & citissima instans putredo, suffocationis particularis individua comes, arcetur. Quæ relicta fuerint, minori inflammatorii caloris vi agitantur; per vasa tamen retroire non valentia, talem subeunt mutationem, qualem morbi status inducere potest, h. e. *Suppuratione* oboriente, in *Pus* concoquuntur. Quæ, majori potentia, vel actu refrigerant, calorem extinguendo, & partes constringendo, majori vi idem *Suppurationi* præstant officium. Videmus itaque, quibus modis Medicamenta calorem minuen-

zich ligtelyk laten vroed maken, dat dezee alleen en overal voldoende bevonden worden.

4. Onder de Ettermakende Middelen vindt men vele opgeteld, welke het vermogen hebben van de hitte in een deel te doen verminderen. Ja uit deze alleen ziet men vele voorschriften famengesteld. Onder dezen worden de Verslappende middelen dikwils, onder den naam van Verkoelende, voorgesteld. Hier by worden ook andere gevoegd, welken of door vermogen, of door dadelykheid koude konnen veroorzaken. Te voren is aangewezen, dat al te grote hitte de *Verzweering* tegen is; om dat 'er Versterving komt eer de *Veretteringg* gemaakt is. Bynaar alle verslappende Middelen, verminderen de al te sterke beweging, en te gelyk ook de warmte, welke hier van een gevolg is; wyl ze de kragt van weerstaanbaarheid in de vaste deelen verminderen. Hier door wordt de toeneming van de Ontsteeking gestuit; de omloop of te ruggang der stilstaande vogten eenigzins hersteld; de Ontsteeking zelve voor een groot deel opgelost, en de haast aanstaande verrotting, welke altyd op alle byzondere verstikking volgt, wordt geweerd. Het gene agtergebleven is, wordt nu door mindere hitte der Ontsteeking aangedaan; doch niet konnende door de vaten te rug keeren, ondergaat zodanig eene verandering, als de staat van de kwale veroorzaken kan, d. i. als 'er *Verzweering* ontstaat, in *Etter*. De Middelen, welken met meerder vermogen, of door de daad zelve verkoelen, doen de *Verzweering*, door de hitte te blusschen, en de deelen famentetrekken, denzelfden dienst. Wy zien derhalven hier uit, op hoedanige wyzen de Middelen, welken de hit-

De hitte der Ontsteking te verminderen.

nuentia, vel frigus inducentia, *Suppurationem* adjuvant.

Calorem augendo. 5. Calefacientia quoque Medicamenta sæpenumero parti, in Abſceſſum abituræ, cum fructu applicantur. Requiritur certus quidam caloris gradus, ut Maturatio fiat; hæc ſi deficiat, non ex voto res ſuccedit; ut antea eſt demonſtratum. Medicamenta ſtimulantia, calida dicta, motum in partibus ſolidis incitare valent, & proin calorem, tanquam effectum augere; idque eo magis, quo plus ab igne ſimul calefacta ſint. Sic Motus Vitalis vel & particularis, ad ſuſtentandam in parte vitam, ſumme neceſſarius, incitatur; & quæ inde dependent actiones ſpontaneæ, *Pus* concoquentes, nimis languidæ, inſtigantur; liquatio eorum, quæ calore diſſolvi debent, ut in *Pus* abeant, perficitur. Hisce modis calefacientia ad *Suppurationem* proficiunt.

Sed præterea etiam alia officia ad *Suppurationem* præſtant varia Medicamentorum jam nominatorum genera.

Motum inteſtinum inferendo. Motum quendam inteſtinum, inter ſtagnantes, vel in cavum depluentes humores excitant. Partium heterogenearum in unum liquidum homogeneum miſcela, ſine motu inteſtino nullo modo fieri poteſt. Multa enim tenaciora ſunt, quam quod facile, & ſine

te verminderen, of koude aanbrengen, de *Verettering* bevorderen.

5. Verwarmende Middelen worden ook zeer dikwils, op een deel, 't welk tot *Verzweering* staat over te gaan, met vrugt gelegd. 'Er wordt een bepaalde trap van warmte vereischt, als de *Verettering* naar behoren zal geschieden; en als deze ontbreekt, gaat het niet wel; gelyk te voren getoond is. Prikkelende Middelen, die gezegd worden heet te zyn, konnen de beweging in de vaste deelen vermeerderen, en gevolgelyk ook de warmte, welke eene uitwerking hier van is; en dit zo veel te meer, naar mate ze door het vuur teffens warm gemaakt zyn. Dus wordt de algemeene beweging des Levens, of ook wel de byzondere, welke tot onderhoud van het leven in het deel, ten hoogsten noodzaaklyk is, aangezet; en alle de van zelfs ontstaande werkingen, welken hier van afhangen, en den *Etter* koken, indien ze te traag zyn, voortgezet; de smelting van de deelen, welke door warmte moeten ontbonden worden, om in *Etter* overtegaan, wordt volbragt. En op deze wyze zyn verwarmende Middelen nuttig om de *Ettermaking* te bevorderen.

De hitte te vermeerderen.

MAAR de onderscheide soorten van Hulpmiddelen, welken nu opgenoemd zyn, doen, behalven 't gene gezegd is, nog andere diensten ter voortzetting van de *Verzweering*.

Zy verwekken een zekere inwendige beweging onder de vogten, welken nu stilstaan, of in de holte vallen. De vermenging van ongelykaartige deelen tot eene gelykaartige vloeistoffe, kan zonder zulk eene inwendige beweging niet geschieden. Want vele derzelven hangen te vast aaneen, dan datze zonder tusschen-

Een inwendige beweging te veroorzaken.

 komst

ſine excitato quodam motu, in liquorem, *Puri* ſimilem ſolvantur. Medicamenta natura calida; quin & cujuscunque naturæ fuerint, igne calefacta, parti, Abſcesſum minitanti impoſita, ejusmodi motum inducere valent. Fermenta & Fermentantia, aliaque motu inteſtino gaudentia, motum aliqualem in parte excitando, vel præſentem augendo, ſimile quid, minori autem cum efficacia, efficere valent.

Putredinem inducendo.

Dein levioris Putredinis principium inducunt. Putredo, in corpore vivente, vocatur diſpoſitio talis, qua fluida a propria natura adeo degenerant, ut mutua partium commixtio ſoluta; ſolidorum nexus adeo debilitatus ſit, ut leviore facta impresſione, in ſtatu ſano facile ſuperabili, rumpantur. Hujusmodi Putredo in humoribus generari oportet, ut *Suppuratio* fiat. Similis quædam diſpoſitio in ſolidis, Membrana præcipue Celluloſa, requiritur, ut ruptura, ad cavum faciendum necesſaria, contingat. Humiditas cum caliditate conjuncta, ad partes animalium applicatæ, eas in putredinem diſponunt. Humectantia quæcunque, igne calefacta, vel cum calefacientibus miſta, talem in parte ſuppurante ſtatum producere valent. Oleoſa & Pinguia iis addita effectum augent & accelerant; quatenus ſuapte natura, calore applicato, facile & cito putre-

komst van zodanig eene beweging, in eene vloeiſtoffe, als *Etter*, gemaklyk konnen ontbonden worden. De Hulpmiddelen, welke van aart heet zyn; ja ook alle, van hoedanig eenen aart zy mogen zyn, door het vuur heetgemaakt, en op het deel 't welk *Verzweering* maakt, gelegd, konnen zodanig eene beweging veroorzaken. Zuurdeeg, gistende dingen, en andere, welken een inwendige werking hebben, konnen, door zekere beweging in het deel te verwekken, of die 'er reeds is, te vermeerderen, ook iet zulks, hoewel met minder vermogen, uitwerken.

Daarenboven veroorzaken ze ook een beginſel van ligte Verrotting. Verrotting wordt, in een levend lighaam, genoemd zodanig een ſtaat, waar door de vogten zo zeer van derzelver aart afwyken, dat de onderlinge vermenging verloren; de ſamenhang der vaste deelen zo verzwakt is, datze door een geringe aandoening, welke in de gezonde ſtaat ligtelyk wederſtaanbaar is, verbroken worden. Zulk eene Verrotting moet in de Vogten verwekt worden, als 'er *Verettering* zal geſchieden. Een dergelyke ſtaat in de vaste deelen, inzonderheid in het Vetvlies, is ook nodig, op dat 'er eene verbreking gebeure, welke om eene holte te maken noodzaaklyk is. Vogtigheid met warmte ſamengevoegd, op deelen van dieren werkende, doen dezelven naar verrotting overſlaan. Allerhande bevogtigende Middelen, door het vuur heetgemaakt, of met zulken, die verwarmende zyn, gemengd, zyn bekwaam om zodanig eene geſteldheid in een deel, 't welk verzweeren moet, te veroorzaken. Olyen en Vettigheden daar by gevoegd, vermeerderen en verhaasten die uitwerking; voor

Rotting te bewerken.

trescunt; eoque citius, quo ranciditati, h. e. Putredini, ante applicationem, propiora sunt. Quamobrem a variis Autoribus, præ aliis commendantur. Tandem & hisce ruptura externa, avide desiderata ab ægris, ne cultello chirurgico se submittere cogantur, promovetur & perficitur.

Videmus ergo ex hisce, ut ego opinor, clarissime, quot, quibusque modis *Suppuratio* Medicamentis promoveri possit; quid quælibet, applicata cum judicio, specifice agant; quid alia, ex variis, diversarum virtutum, conjuncta, in bonum *Suppurationis* contribuere valeant; quando & quibus in casibus, quævis intentioni chirurgicæ satisfaciant, & *Suppurationem* re ipsa adjuvent.

Digestiva pleraque similibus modis operantur.

DIGESTIVA quod attinet, Vulneribus vel Ulceribus applicanda, ut *Puris* generatio cum adjuvetur tum corrigatur; vel similibus, ut de Suppuratoriis dictum est, modis, operantur, vel ab iis non multum diversis. Differunt maxime in eo, quod ipsi quasi humido, in *Pus* transformando, & ruptis ex partibus effluenti, admisceantur; ipsis partibus læsis, ex quibus originem trahit *Pus*, applicantur; & in ipsum cavum, in quo concoquitur, intrudantur. Recenti vulneri applicata ea *Digestiva* evadunt,

quæ

zo veelze uit eigen aart, als 'er warmte bykomt, ligtelyk en ſchielyk rotten; en te eerder, naar mate dezelven, voor datze aangelegd worden reeds naby garſtig, d. i. rottende zyn. Om welke reden zodanige van verſcheide Schryvers, voor anderen welken versch zyn, aangeprezen worden. Eindelyk wordt ook de uitwendige doorbreking, die van de lyders zo heftig begeerd wordt, om niet genoodzaakt te zyn zich onder het mes van den Heelmeester te begeven, hier door bevorderd en uitgewerkt.

Wy zien derhalven hier uit, zo ik acht, zeer klaar, op hoe vele en hoedanige wyzen de *Ettermaking* door Hulpmiddelen kan bevorderd worden; wat ieder derzelven, met oordeel aangelegd, in 't byzonder uitwerken; wat andere uit verſcheide dingen van verſchillende kragten ſamengeſteld, ten nutte van de *Ettermaking* konnen toebrengen; wanneer en in welke gevallen, elk derzelven aan het oogmerk van den Heelmeester voldoen, en de *Etterwording* met 'er daad behulpelyk zyn.

Dragtmakende middelen werken meest op gelyke wyzen.

WAT de *Dragtmakende* Middelen aanbelangt, welken op Wonden en Zweeren gelegd worden, zo om de voortkomst van *Etter* te bevorderen als te verbeteren; dezen werken op gelyke wyzen, als van de Ettermakende gezegd is, of weinig daar van verſchillende. Zy verſchillen van deze voornamelyk hier in, datze als met het vogt, 't welk in *Etter* veranderen moet, en uit de verbroken deelen uitzypt, gemengd worden; en op de beledigde deelen zelve, uit welken de *Etter* zynen oorſprong heeft, gelegd en in de holte zelf, waar in hy bereid wordt, ingebragt worden. Alle zulke Middelen, op een verſche Wond gelegd, worden *Dragtmakende*

quæ aëris accesſum & frigoris injurias arcendo, Inflammationi oriundæ, ſine qua nullus *Puris* exortus, locum concedunt; inſtantem jam, vel & præſentem, ſi vehemens ſit; moderantur: vel juſto minorem, adaugent.

Cruſtam in lapſum diſponendo.

In Ulcere inveterato, Cruſta vel ſorditie infecto, Relaxantia, crustam & ſorditiem humectantia; ut nexu ſoluto, excidant; *Digeſtionem* promovent vel reſtituunt.

Laxitatem partium corrigendo.

Si vero, ex ruptis magno numero cellulis, vel vaſculis Membranæ Celluloſæ nimium dilatatis; materia prodeat, tenuitate ſimul & copia peccans; ſtimulantia Balſamica & Reſinoſa, rigiditatem & motum inſtaurantia *Digeſtioni* opitulantur. Adſtringentia ſtricte dicta, idem efficiendo, *Digeſtionem* promovent; dum nimium humorum adfluxum coërcent; effluentem detinent; ut longiori mora; partibus tenuioribus disſipatis, vel venarum minimarum oſculis reſorptis, in laudabile *Pus* transmutentur.

Ichor ſimilibus corrigi potest.

In Ulceribus malignis, fortiora adſtringentia, ſimile quid præſtando, ichoroſam materiem inſpisſare, & in *Pus* bonum quandoque transformare valent.

CAPUT

Middelen, welken de toegang van de Lugt, en de ongemakken van de Koude weerende, gelegenheid geven, dat 'er Ontfteeking kan komen, zonder welke noit *Etter* voortkomt; en zo deze reeds begint te ontftaan; of tegenwoordig, maar alte heftig is, matigen: of te gering zynde, vergroten.

Door de korst te doen vallen.

In een verouderde Zweer, welke met een korst of vuilnis bezet is, wordt de *Dragt* bevorderd of herfteld door Weekmakende middelen, en die de korst en vuilnis bevogtigen; op datze, de famenhang weggenomen zynde, uitvallen.

De flapheid der deelen te verbeteren.

Maar indien 'er uit een groot getal verbroken Vet-holletjes, of uit de vaten van het Vetvlies, welken altezeer verwyd zyn; een ftoffe kome die te dun en te veel is; zyn prikkelende Balfemagtige en Harsagtige Middelen, welken de fterkte en de beweging herftellen, nuttig om de *Dragt* te verbeteren. Samentrekkende Middelen, eigenlyk zo geheeten, zetten door het zelfde te doen, de *Dragt* voort; wylze de alte grote toevloed der vogten beletten; en de uitlekkende ophouden; op datze door een langer verblyf; de dunfte deelen vervlogen, of door de mondjes van de kleinfte aderlyke vaten wederopgenomen zynde, in een goeden *Etter* veranderd worden.

De dunne ftoffe kan ook door dergelyke verbeterd worden.

In kwaadaartige Zweeren konnen fterker famentrekkende Middelen, met dergelyke werking te doen, de dunne kwaadaartige ftoffe dikker maken, en fomtyds in goeden *Etter* doen veranderd worden.

DER-

CAPUT TERTIUM.

Medicamentorum

PUS MOVENTIUM *Classes.*

Suppuratoria Medicamenta quænam & qualia.

SUPPURATORIA Medicamenta constituunt ea omnia, quæ generali quadam actione, vel peculiari virtute, five unico five pluribus fimul Symptomatibus, ad Maturationem necesfariis, excitandis vel promovendis feu adjuvandis infervire posfunt. Magna hic prodiret Remediorum caterva, quando omnia, quæ in Materie Medica cognita, ad hanc rem apta funt, congerere vellem: imo finis inveniri vix posfet, fi per fingula quæque divagari animus esfet, tam fimplicium quam compofitorum, quin ad *Suppurationem*, quodam faltem in ftatu, aliquid efficere valerent. Sufficiet quædam eligere, eaque in Clasfes, qualitatum ratione habita, feorfum reponere. *Suppurationis* ftatus quicunque primarius, feu determinata intentio Medici vel Chirurgi, *Suppurationem* promovere conantis fingularem Medicamentorum Clasfem efformabit; quorum fpecialem delectum, Symptomatum, *Suppurationem* vel antecedentium vel concomitantium varietas tandem limitare debebit. Selectis, in qualibet Clasfe propofitis, quisque pro lubitu talia potest adjungere, quæ æqualibus virtutibus prædita videntur.

Clas-

DERDE HOOFDDEEL.

Verscheide Soorten van

ETTERMAKENDE MIDDELEN.

Welke en hoedanige Middelen Etterma-kende zyn.

ETTERMAKENDE Middelen zyn alle de zodanige, welke door zekere algemeene werking, of byzondere kragt, een of meer Toevalligheden, die tot de *Verzweering* noodzaaklyk zyn, verwekken, voortzetten of behulpelyk konnen zyn. Welk eene opstapeling van Hulpmiddelen zou hier niet te voorschyn komen; indien ik alle, die in de Lyst der Geneesmiddelen bekend, hier toe bekwaam zyn, wilde byeenbrengen? ja 'er zou naaulyks een einde te vinden wezen, indien ik alle, zo wel enkele als samengestelde Middelen, wilde byhalen, welken niet, ten minsten in zekere omstandigheid, iet tot de bevordering der *Ettermaking* zouden vermogen. Het zal genoeg zyn eenigen uittekiezen, en met opzigt op derzelver hoedanigheden, in byzondere Verdeelingen aftescheiden. Ieder voorname staat der *Verettering*, of bepaald oogmerk van den Genees- of Heelmeester, die de *Ettermaking* tragt te bevorderen, zal een onderscheide Soort van Middelen opgeven; de byzondere verkiezing van welken, de verscheidenheid van Toevallen, welken de *Etterwording* voorgaan of volgen, eindelyk zal moeten bepalen. By de zulken, welke uitgekozen, en op zekere Lyst gebragt zyn, kan een iegelyk, naar zyn behagen, zodanige byvoegen, welke van gelyke kragten schynen te wezen.

Eerste

Classis Prima.

Generalia, partem defendentia.

PRIMAM itaque Classem componunt ea Medicamenta, quæ parti inflammatæ, in *Suppurationem* abituræ applicata, Aëris externi accessum arcendo, calorem & humiditatem conservant & determinant. Hæc speciali virtute gaudere opus non est; vel ob nullas saltem proprietates insitas eliguntur; & vel simplicia, nulla præparatione adhibita, vel invicem mixta & subacta imponuntur; qualia sunt

Emplastica.

1. Emplastica dicta, quæ superficiei partis illita, vel apposita, tenaciter hærent; & præclusis meatibus, perspirationem arcendo, humiditatem & caliditatem intus continent. Frigide utplurimum imponuntur, ut

Simplicia, *Pix*,
Resina,
Cera,
Oleum,
Adipes.

Composita ex hisce & similibus, ut

Emplastrum Basilicum minus.

Involventia calide applicata.

2. Simili modo agentia, calida & præparata imponuntur

Ra-

Eerste Verdeeling.

De eerste Verdeeling zal dan zodanige Hulpmiddelen opgeven, welken op een deel gelegd, dat ontstoken is, en in *Verzweering* moet overgaan, door de bykoming van de uiterlyke Lugt te weeren, de warmte en vogtigheid bewaren en besloten houden. Deze behoeven geene byzondere kragten te hebben, of ten minsten ze worden om derzelver byzondere eigenschappen niet uitgekozen; en worden of op zich zelven, zonder eenige voorafgaande bereiding, of met andere vermengd en t' ondergebragt, aangelegd. Zodanige zyn Algemeene, die het deel beschermen.

1. De plakkende Middelen, welken over de oppervlakte van een deel gestreken, of opgelegd, daar aan vast kleeven; en door de mondjes van de Huid te verstoppen, en de uitwaasseming te weeren, de vogtigheid en warmte besloten houden. Deze worden in 't gemeen koud aangelegd, gelyk Plakkende Middelen.

Enkele, *Pik*,
Hars,
Was,
Oly,
Smeer van Dieren.

Samengestelde uit deze en dezen gelyke, als

de kleine Konings Pleister.

2. Die op gelyke wyze werken, maar warmgemaakt en toebereid opgelegd worden: Omvangende, warm gebruikt.

Ra-

Rapæ,
Semina Avenæ,
Hordei,
Lini,
Panis biscoctus,
triticeus,
secalinus.

Liquores excipientes, quibus permiscentur vel incoquuntur

Aqua,
Cerevisia,
Lac Vaccinum.

Horum Composita præcipue sunt Fomenta & Cataplasmata, pro lubitu Artificis concinnata.

Classis Secunda.

Relaxantia Intumescentiam & Rupturam adjuvantia.

SECUNDA Classis ea comprehendit, quæ partes, quibus applicantur, relaxare valent, eaque virtute Intumescentiam & Rupturam facilem reddunt. Hoc præstant,

Vegetabilia mucilaginosa.

1. Ejusmodi Vegetabilia, quæ succo aquoso & mucilaginoso prædita, partes humectando, & suboleoso quasi muco involvendo, facile extensiles reddunt, ut

Simplicia, *Radices Althææ*,
Symphiti,
Liliorum alborum,

Her-

Raapen,
Haveren Gort,
Garſten Gort,
Lynzaad,
Beſchuit,
Terwen Brood,
Roggen Brood.

De Vogten waar mede deze Middelen vermengd of gekookt worden, zyn

Gemeen Water,
Bier,
Koejen Melk,

De Samenſtellingen welke hier uit gemaakt worden, zyn voornamelyk Stovingen en Pappen, naar 't goeddunken van den Konſtoeffenaar toegeſteld.

Tweede Verdeeling.

De tweede Verdeeling vervat zulke Middelen, welken de deelen, waaropze gelegd worden, konnen verſlappen, en door die kragt de Zwelling en de Verbreking gemaklyk maken. Hier toe behoren

Verſlappende middelen, die de Zwelling en Verbreking bevorderen.

1. Zodanige uit de Gewasſen, welke een wateragtig en ſlymerig ſap in zich hebbende, door de deelen te bevogtigen, en als in een half olyagtige ſlym te omvangen, ligt rekbaar maken, als

Gewasſen die Slymerig van aart zyn.

Enkele, *Wortelen van Heemst-Wortel*,
Smeer-Wortel,
Bollen van witte Lelyen.

 Kui-

Herbæ Malvæ,
Althææ,
Verbasci,
Brancæ ursinæ,
Violariæ,
Parietariæ.
Flores Liliorum alborum,
Althææ,
Malvæ,
Verbasci,
Sambuci.
Fructus Caricarum pinguium,
Mespilorum putrescentium.

Semina in I Classe N°. 2 recensita.

Præterea *Farinæ Fabarum,*
Fœnugræci,
Lupini,
Orobi.
Ex Animalibus, *Mel,*
Vitellus ovi.

Liquores excipientes in prima Classe N°. 2 propositi, huc quoque referendi.

Oleosa & Pinguia.

2. Olea & Pinguia ex Vegetabilibus & Animalibus desumta, quorum emolliendi & relaxandi potentia, antecedentium virtute prævalet, ut

Simplicia, *Oleum Palmæ,*

Ole-

Kruiden *Kaasjes Bladen*,
Heemst-Wortel,
Wolle-Kruid,
Beeren Klauw,
Violen-Kruid,
Glas-Kruid.
Bloemen van *Witte Lelyen*,
Heemst-Wortel,
Kaasjes-Bladen,
Vlier.
Vrugten *Vygen*,
Rottige Mispelen.

Zaaden welken in de I Verdeeling onder N°. 2 zyn opgeteld.

Behalven deze, *Meel van Boonen*,
Fœnegriek Zaad,
Lupinen,
Erven.
Uit Dieren, *Honig*,
Eyer-dooren.

De Vogten om aantemengen, welken in de eerste Verdeeling, N°. 2. zyn voorgesteld, moeten ook hier toe betrokken worden.

2. Olyen en Vettigheden uit Gewassen en Dieren genomen, welke een groter kragt van weekmaken en verslappen hebben dan de voorgaanden, als Olyagtige en Vette dingen.

Enkele, *Palm-Oly.*

Oleum Raparum,
Olivarum.
Adeps Suillus, aliorumque Animalium.
Medullæ variorum,
Sperma Ceti,
Butyrum non salitum.

Composita, *Oleum Liliorum alborum,*
Unguentum Althææ,
Basilicum.
Emplastrum Diachylon simplex,
de Mucilaginibus.

Hisce in Cataplasma vel Emplastrum redactis & mistis propositæ intentioni satisfieri potest.

Classis Tertia.

Calorem minuentia.

TERTIAM Classem ingrediuntur, quæ calorem inflammatorium, nimium sævientem, minuendo, *Suppurationem* promovent. Id quidem faciunt modo memorata Vegetabilia secundæ Classis, si cum Aqua subacta, vel cocta, tepide imponuntur. Hæc motum attritumque minuendo, Refrigerantia dici possunt. Majori tamen cum efficacia agunt, quæ potentia frigida, vel & frigide quoque applicata, actu frigefaciunt, ut

Sim-

Raap-Oly,
Olyf-Oly,
Reuzel van een Verken en andere Dieren,
Merg van verscheide Dieren,
Wal-Schot,
Boter welke niet gezouten is.

Samengestelde, *Oly van witte Lelyen*,
Heemstwortel-Zalf,
Konings-Zalf,
Enkele Slympleister,
Pleister uit de Slymen,

Met dezen, tot een Pap of Pleister gemaakt en vermengd, kan aan het voorgestelde oogmerk voldaan worden.

Derde Verdeeling.

De derde Verdeeling bevat zulke Middelen, welken de hitte der Ontsteeking, alsze te sterk woedt, verminderende, dus de *Ettermaking* bevorderen. Dit doen wel de Gewassen in de Tweede Verdeeling opgenoemd, als dezelven met Water aangemengd, of gekookt, warm opgelegd worden. Deze konnen gezegd worden Verkoelende te zyn, om dat zy de beweging en wryving doen verminderen. Maar met grooter kragt werken egter de zulken, welke van aart koud zynde, of ook koud aangelegd, met 'er daad verkoelen, als

Die de Hitte verminderen.

Refrigeantia.

Simplicia, *Lens paluſtris,*
Folia Nymphææ,
Hyoſcyami,
Acetoſæ,
Poma acida,
Nitrum,
Sal Ammoniacum.
Compoſita, *Unguentum Populeum,*
Excipientia, *Lac ebutyratum,*
Acetum.

Claſſis Quarta.

Calorem augentia.

QUARTA Claſſis ea recipit Medicamenta, quæ calorem adeo parvum, ut *Suppuratio* vel tardius procedat, vel non ſequatur, excitare vel augere poſſunt. Quorum quædam etiam ſine antegreſſa præparatione vel miſcela; alia cum aliis permiſta, & in formulam redacta adhibentur. Hujusmodi ſunt

Motu inteſtino calefacientia.

1. Quæ motu inteſtino gaudentia calent & calefaciunt.

Fermentantia, *Farina quævis cum Melle ſubacta,*
Fermentum panis.
Putreſcentia, *Stercus Bovinum,*
Suillum,
Caprillum,
Columbinum.

2. Quæ

Enkele,	*Enden-Kroost*,	Verkoelende.
	Bladen van Plompen,	
	Bilzen-Kruid,	
	Zuring,	
	Zure Appelen,	
	Sal-Peter,	
	Ammoniak Zout,	
Samengestelde,	*Popeljoen-Zalf*,	
Ontfangende,	*Karn Melk*,	
	Azyn.	

Vierde Verdeeling.

De vierde Verdeeling bevat zodanige Middelen, welken de Warmte, alsze zo klein is, dat de *Verzweering* of langzaam voortga, of niet volge, konnen aanzetten of vermeerderen. Sommige van dezen worden ook zonder eenige voorafgaande bereiding of vermenging; anderen met andere vermengd, en tot eene geschikte Samenstelling gebragt, aangelegd. Die de Hitte vermeerderen.

1. Zulken, welke eene inwendige beweging hebbende warm zyn en verwarmen. Die door eene inwendige beweging verwarmen.

Gistende,	*Allerhande Meel met Honig doorkneed*,
	Zuurdeeg.
Rottende,	*Koejen-Mest*,
	Verkens-Mest,
	Geiten-Mest,
	Duiven-Mest.

Fragranti & aromatica virtute pollentia.

2. Quæ fragranti & aromatica virtute pollentia, calorem motumque in parte augere, & *Suppurationem* hac de causa incitare possunt; Resinosa præcipue & Gummosa.

Simplicia, *Ammoniacum*,
Galbanum,
Bdellium,
Sagapenum,
Elemi,
Styrax,
Ladanum,
Myrrha,
Opopanax,
Aloë,
Thus.

Composita, *Emplastrum Diachylon cum Gummi*,
de Galbano crocatum,
Mellito.

Hæc vel simplicia & per se usui inserviunt, vel Compositionibus immiscentur.

Fragranti & volatili aromate prædita.

3. Fragranti & volatili aromate prædita.

Simplicia, *Herbæ Basiliconis*,
Matricariæ,
Majoranæ nobilis,
Salviæ,

Men-

2. Zulke die met een ſterk riekende en geurige kragt voorzien, de Warmte en beweging in het deel konnen vermeerderen, en hier door de *Verettering* voortzetten, voornamelyk Harsagtige en Gomagtige. Die ſterk rieken en geurig zyn,

Enkele, *Gom Ammoniak*,
Galbanum,
Bdellium,
Sagapenum,
Elemi,
Styrax,
Ladanum,
Myrrhe,
Opopanax,
Aloë,
Wierook.

Samengeſtelde, *de Pleister van Diachylon met de Gommen*,
Galbanum met Saffraan,
Meloten.

Deeze worden of op zich zelven en enkel, of in Samenſtelſels gemengd, gebruikt.

3. Die welriekende en vlugge geurige deelen hebben. Die welriekende en vlug van deelen zyn.

Enkele, *Kruiden*, *Baſilikom*,
Moederkruid,
Edele Majoraan,
Salie,

 Kruis-

Menthæ,
Rutæ.
Flores Chamæmeli,
Meliloti,
Trifolii odorati,
Croci.
Semina Anethi,
Fœniculi,
Cumini.

Penetrante virtute calefacientia.

4. Quæ minus volatili, valde autem penetrante virtute calefaciunt.

Simplicia, *Herbæ Abrotani,*
Artemisiæ,
Phellandrii,
Absinthii.
Semen Sinapi.
Grana Piperis.
Baccæ Lauri.
Radices Iridis,
Costi,
Aristolochiæ,
Zingiberis.
Liquor excipiens, *Vinum.*
Composita, *Oleum Chamæmeli;*
Rutæ,
Anethi,
Absinthii,
Trifolii oderati.

Hæc raro per se, sed vel invicem, vel cum aliis, mista applicantur.

5. Quæ

Kruis en Munt,
Wyn-Ruit.
Bloemen van Kamillen,
Meloten,
Zeven-Getyden-Kruid,
Saffraan.
Zaaden van Dille,
Venkel,
Komyn.

4. Zodanige, welken met een minder vlugge, maar zeer doordringende kragt verwarmen. Die met een doordringende kragt verwarmen.

Enkele, *Kruiden*, *Averoon*,
Byvoet,
Felandrium,
Alst.
Mosterd-Zaad.
Peper-Korlen.
Laurier-Bezien.
Wortelen van Lisch,
Costus,
Osterlucy,
Gengber.
Vogt om in te mengen, *Wyn.*

Samengestelde, *Oly van Kamillen*,
Wyn-Ruit,
Alst,
Zevengetydenkruid.

Deze worden zelden op zich zelven, maar of onder elkanderen of met andere vermengd, opgelegd.

5. Welke

Magna acrimonia irritantia.

5. Quæ magna acrimonia irritant.

Simplicia, *Radices Allii*,
Cepæ,
Squillæ.

Harum prima & secunda aliquando solæ, aliquando cum aliis combinatæ, tertia nunquam, nisi aliis permista in usum revocatur.

Acria simplicia & composita.

6. Acria, & ex acribus & calidissimis composita & præparata, aliis utplurimum adjutoriorum loco adjungenda.

Fel Taurinum,
Theriaca,
Sapo niger.

Hæcce commode quartam Classem determinare possunt, intentioni prædictæ utilia & satisfacientia.

Hisce quæ jam proposita sunt, secundum Artis institutionem electis, & juxta Formularum regulas in Compositiones redactis, vel per se applicatis, omnibus omnino Indicationibus, ad *Suppurationem* requisitis, satisfieri posse mihi videtur.

Singulorum usus singularis vel generalis.

QUÆ in singulis Classibus recensita sunt Medicamenta, ut non ejusdem sunt utilitatis; sic ad indicationes singulares non sunt æque necessaria. Multa quidem ad scopum, quem

5. Welke met eene grote ſcherpte prikkelen. Met eene grote ſcherpte prikkelen.

Enkele, *Bollen van Look*,
Ajuin,
Zee-Ajuin.

De eerſte en tweede van dezen worden ſomtyds alleen, ſomtyds met andere ſamengevoegd, de laatſte nooit dan met andere vermengd, gebruikt.

6. Scherpe, en uit ſcherpe en zeer heete ſamengeſtelde en bereide Middelen, welken gemeenlyk by andere gevoegd worden om de kragt te vermeerderen. Scherpe Middelen, enkele en ſamengeſtelde.

Osſe-Gal,
Theriaak,
Zwarte Zeep.

Deze konnen bekwamelyk de vierde Verdeeling beſluiten, als nuttig en voldoende aan 't voorſchreven oogmerk.

Met deze welken nu voorgeſteld zyn, volgens aanwyzing van de Konst uitgekozen, en naar de regelen der Voorſchriften tot Samenmengſels gebragt, of op zich zelven aangelegd, kan, zo 't my toeſchynt, aan alle beogingen, welke tot bevordering van de *Ettermaking* noodzaaklyk zyn, voldaan worden.

De Middelen, welke in iedere Verdeeling zyn voorgeſteld, gelykze niet alle van dezelfde nuttigheid zyn, zynze ook niet tot alle byzondere beogingen noodzaaklyk. Vele derzelven zyn no- Het Gebruik van ieder derzelve is of algemeen of byzonder.

quem intendimus, requiruntur; alia vero correctorii vel adjutorii vices gerunt. Quædam aliorum disſolutioni ſolum apta & deſtinata ſunt. Alia componendis Formulis Excipientis ſeu Vehiculi loco inſerviunt. Horum autem varia quoque, & proprietatibus vel indole valde diverſa propoſita inveniuntur: ut in qualibet Indicatione talia eligi posſent, quæ aliis, Baſin Compoſitionis conſtituentibus, maxime conveniunt; & Intentioni ſimul proficiunt. Sunt etiam quæ pluribus Indicationibus inſervire posſunt; ut deinceps, quando de uſu Suppurantium ſermo erit, uberius dicetur. Quamobrem, licet arctis hæ Clasſes determinatæ ſint limitibus, haud raro quædam ex una alteraque Clasſe conjungere, non inutile, & peritisſimis Chirurgis familiaris uſus est.

Digeſtiva.

Digeſtiva ſimilia primæ & ſecundæ Clasſis.

DIGESTIVA quod attinet, ſimilia quæ ad *Suppurationem* obtinendam, propoſita ſunt, ſimilibus Indicationibus, ad promovendam *Digeſtionem* optime reſpondent. Quæ in prima Clasſe Suppurantium enumerata ſunt, ad *Digeſtionem* itidem proſunt. Quæ in ſecunda Clasſe recenſentur, Sorditiem vel Cruſtam, quæ *Digeſtioni* impedimento est, cadere faciunt. His addi posſunt ſequentia.

Sim-

nodig tot het oogmerk, dat men zich voorſtelt; andere zyn maar om de vorigen te verbeteren en te helpen. Sommigen zyn alleen dienſtig en geſchikt tot oplosſing van anderen. Anderen zyn om de Samenmengſels ter ontfanging en vermenging te dienen. Van zodanige zyn egter verſcheiden, en die in aart en eigenſchappen zeer veel van elkanderen verſchillen, voorgeſteld: op dat men, in iedere beoging, zulken zou konnen uitkiezen, welken met andere, die het voornaamſte van de Samenſtelling uitmaken, de meeste overeenkomst hebben, en tegelyk de beoging vorderlyk zyn. Daar zyn 'er ook welken in meer dan eene beoging te pas komen; gelyk hier na, over het gebruik der Ettermakende Middelen breeder zal aangetoond worden. Waarom 't ook, ſchoon deze Verdeelingen zo naauw bepaald zyn, niet zelden nuttig is, ſommige uit de eene en andere Verdeeling ſamentevoegen; 't welk by de ervarenſte Heelmeesters dikwils gedaan wordt.

Dragt Middelen.

Dragtmiddelen zyn gelyk met die van de I. en II. Verdeeling.

WAT de *Dragtmakende Middelen* aanbelangt, zodanige als tot bevordering van de *Ettermaking* zyn voorgeſteld, konnen ook aan gelyke beogingen om de *Dragt* behulpelyk te zyn, voldoen. Die welke in de eerſte Verdeeling der Ettermakende Middelen opgeteld zyn, zyn ook van dienst om *Etterdragt* te verwekken. Die in de tweede Verdeeling voorgeſteld zyn, doen de Vuilnis of Korst, welke de *Dragt* verhinderen, ſcheiden. By deze konnen de volgende gevoegd worden.

En-

Simplicita, *Propolis*,
Adipes inspissati.
Composita, *Unguentum Althææ*,
Basilicum,
Aureum.

Præterea *Digestioni* opitulantur

Præterea, Calorem & motum augentia.

1. Quæ calorem & motum in parte adaugent, ut Resinosa & Balsamica, in quarta Classe, N°. 2 enumerata, quibus addi licet

Simplicia, *Terebinthina*,
Balsamum Copayvæ,
Peruvianum,
Opobalsamum,
Olibanum,
Mastiche.
Composita, *Balsamum Arcæi.*

Et præparationes Gummi & Resinarum aromaticarum, magis minusve compositæ, ut

Tinctura Myrrhæ,
Aloës,
Laccæ.

Adstringentia laxitatem corrigentia.

2. Quæ adstringendi virtute nimiam laxitatem in parte corrigunt.

Simplicia, *Herba Alchimillæ*,
Folia Sabinæ,

Nym-

Enkele, *Onvolmaakt Was*,
Uitgesmolten Smeer.
Samengestelde, *Heemst-Wortel-Zalf*,
Konings-Zalf,
Goude-Zalf.

Daarenboven zyn tot *Dragtmaking* dienstig

1. Zulke Middelen, welke de warmte en beweging in het deel vermeerderen, als Harsagtige en Balsemagtige, in de vierde Verdeeling, onder N°. 2 opgeteld; waar by nog konnen gevoegd worden

Daar nevens, die de Hitte en beweging vermeerderen.

Enkele, *Terpenthyn*,
Balsem Copaive,
van Peru,
Opobalsem,
Olibanum,
Mastich.
Samengestelde, *De Balsem van Arcæus.*

En de bereidingen van geurige Gommen en Harssen, meer of minder samengesteld, als

Tinctuur van Myrrhe,
Aloë,
Gom Lacc.

2. Die door samentrekkende kragt, de alte grote verslapping in het deel verbeteren.

Samentrekkende middelen, die de slapheid verbeteren.

Enkele, *Het Kruid Alchimille*,
Bladen van Zeven-Boom,

Nymphææ,
Quercus.
Muscus quercinus.
Flores Rosarum rubrarum,
Balaustiorum.
Composita, *Mel Rosarum,*
Aqua Calcis,
Divina Fernelii.

Escharotica. 3. Escharotica, ex vetusto novum ulcus quasi formantia.

Mercurius sublimatus,
Butyrum Antimonii.

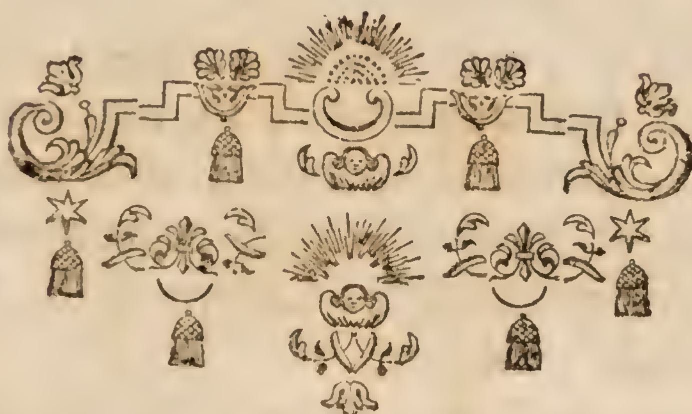

CAPUT

Plompen,
Eike Boomen.
Eiken-Mosch.
Bloemen van rode Rozen,
Granaten.
Samengestelde, *Rozen Honig*,
Kalk-Water,
Het Sublimaat-Water van Fernelius.

3. Bytende Middelen, welke als van een verouderde een versche Zweer maken. Bytende Middelen.

Kwik-Sublimaat,
Boter van Spies-Glas.

CAPUT QUARTUM.

Medicamentorum

PUS MOVENTIUM

Usus in Morbis externis.

Suppuratoria ubi conveniant.

QUANDO Inflammatio in quadam parte ingens sit; ejusque Symptomata, post Medicamentorum Resolventium rite institutum usum persistant, vel augeantur perpetuo; Affectum benigna Resolutione sanari non posse novimus. *Suppurationem* tunc expectare oportet; sine qua nulla liberatio partis speranda, eamque omnibus viribus promovere. Varius autem morbi inflammatorii status, major minorve Actionum spontanearum, in *Suppurationem* inclinatio, vel & properatio; ætas præterea, temperies & quæ adsunt Symptomata, varia ac diversa Remedia, ad prædictum finem obtinendum indicant.

Calor & humiditas in parte conservanda.

IN omni Inflammatione, ad *Suppurationem* tendente, & omni *Suppurationis* statu, conandum est, quod sæpius jam innuimus; ut calor & humiditas in parte conserventur: & in multis admodum casibus nihil præterea requiritur. Emplastica sola, vel Emplasticorum more agentia ad id efficiendum sufficiunt.

Emplasticis.

Formula omnium simplicissima, Emplastrum

VIERDE HOOFDDEEL.

Het Gebruik van

ETTERMAKENDE MIDDELEN

in uitwendige Gebreken.

WANNEER de Ontsteeking in zeker deel groot is, en derzelver Toevallen, na een behoorlyk gebruik van Oplossende Middelen, blyven duren, of nog gestadig vermeerderen; is men verzekerd, dat het Gebrek niet door een goedaartige Verdwyning ter genezing zal komen. Dan is men verpligt *Verzweering* af te wagten, zonder welke men geen hope kan hebben dat het deel gered zal worden; en dezelve met alle pogingen te bevorderen. Maar de verschillende staat der Ontsteeking, de meerder of minder gereedheid, of verhaasting van de natuurlyke Werkingen tot *Veretteringͅ;* beneffens de ouderdom, gematigdheid en de Toevallen welken 'er by zyn, eischen onderscheiden en zeer verschillende Middelen om het voorzegde einde te bereiken. Wanneer Ettermakende middelen te pas komen.

IN allerhande Ontsteeking, welke tot *Verzweering* helt, en in allerlei staat van *Verzweering*, moet men tragten, gelyk reeds meermalen gezegd is; dat de warmte en vogtigheid in het deel gehouden worden: en in zeer vele gevallen wordt niets meer dan dit alleen vereischt. Plakkende Middelen alleen, of alles wat als deze werkt, zyn genoeg om dit uittewerken. De warmte en vogtigheid moeten bewaard worden.

De allereenvoudigste Toestel is een Pleister, of Door Plakkende middelen.

ſtrum est, ſive ex ſimplici corpore præparatum, ſive variis mixtum & compoſitum.

Pix ad Linteum vel Alutam extenſa, & parti applicata, *Suppurationem* promovet.

Si tenacius adhæſerit, quam conveniat; *Pix* cum æquali *Sevi* & media *Olei* parte liquata, ad uſum appropriari potest.

Ex *Reſina* & *Cera* cum *Adipe*, æquali copia permiſtis, ſimile Midicamentum præparatur.

Quod hiſce ſimile in Pharmacopoliis præparatum proſtat, *Emplaſtrum Baſilicum*, ſcopo ſatisfacit. Si tumor non ſit valde extenſus, & pleraque, quæ ad *Suppurationem* necesſaria ſunt requiſita, adfuerint; Maturatio ex voto ſuccedit.

Involventibus calide applicatis.

Idem efficitur aliis Medicamentis, partem involventibus, tepide, vel calide applicatis, ſimplicibus vel compoſitis.

Cataplaſmatis requiſita.

Cataplaſmatis Forma præ omnibus aliis Formulis, ad quamcunque Intentionem *Suppurationis* promovendæ conducit. Parti etenim nimia tenacitate nullam parit moleſtiam; & mollitie ſua omni loco facile appropriari potest; ab igne, prout requiritur, calefieri; & calorem diu retinere. Nam quod crudum vocatur, raro ad *Suppurationem* convenit; niſi ex farinoſis cum *Melle* ſubactis, in quibus, calido loco ſi applicentur, fermentatio & calor aliqualis oritur; cœterum frigiditate nocet.

of uit een enkelvoudig ding bereid, of uit meer gemengd en ſamengeſteld.

Pik op een ſtukLinnen of Zeemleder geſtreken, en op het deel gelegd, bevordert de *Verettering*.

Indien dit te veel kleeve, kan men de *Pik*, met evenveel *Reuzel*, en half zo veel *Oly* geſmolten, tot het gezegde gebruik bereiden.

Uit *Hars* en *Was* met *Reuzel*, van ieder evenveel, onder elkander gemengd, kan een diergelyk middel toegeſteld worden.

't Welk hier aan gelyk, in de Artzenywinkels gereed gehouden wordt, de *Konings-Pleister*, voldoet aan dit oogmerk. Indien het gezwel niet zeer groot zy, en de meeste omſtandigheden welken hier noodzaaklyk vereischt worden, 'er by tegenwoordig zyn; gelukt de *Verettering* naar wensch.

Het zelfde kan uitgewerkt worden door andere Middelen, welken het deel omvangen, warm of heet opgelegd, het zy enkele of ſamengeſtelde. Die het deel met warmte omvangen.

De Gedaante van een Pap, is boven alle andere Toeſtellingen bekwaam, om allerlei beogingen ter bevordering van de *Ettermaking* te voldoen. Want ze maakt het deel geene moeilykheid, door alte vast te kleeven; en kan, wegens der zelver zagtheid, op alle plaatſen gemaklyk aangevoegd; op het vuur warm gemaakt worden, naar dat het nodig is, en de warmte lange behouden. Want het gene men een Raauwe Pap noemt, komt zelden tot de *Verettering* te pas; ten zy dan uit meelagtige dingen met *Honig* aangemengd, in welken alsze op een warme plaatſe gelegd worden, eene gisting en eenige geringe warmte ontſtaat; anders isze wegens de koude nadeelig. Hoe eenvoudiger een Pap zy en uit minder dingen ſamengeſteld, hoe Vereischten van een Pap.

cet. Quo ſimplicius & minus compoſitum fuerit Cataplaſma, eo melius; modo Intentioni reſpondeat. Quo major Medicamentorum farrago Formulam ingreditur, eo facilius error in electione committitur; & quæ disſimilia ſunt, tanquam ſimilia conjunguntur; quod Chirurgo turpe & ægro noxium evadit. Notandum, ne Vehiculo vel Liquore excipiente nimium humectetur; id enim caloris conſervationi maxime obest; contra quoque, ne nimiam ſiccitatem habeat: quoniam tunc calefacit quidem, ſed exſiccat ſimul, quod non intenditur. Pinguia & Oleoſa modica quantitate addita exſiccationem arcent.

Cataplaſma ſimplex.

Rapæ ad mollitiem coctæ, vel ſub cineribus asſatæ, Cataplaſmatis calidi ſimplicisſimi forma, ſatis bonum præbent Suppuratorium.

Semina *Avenæ* vel *Hordei*; vel *Lini*, ex quibus oleum est expresſum; tenuisſime trita, cum *Aquæ* tanta copia cocta; ut pultis ſpisſioris conſiſtentiam acquirant; calide parti impoſita & firmata, bis terve de die renovata; dicta operandi methodo *Suppurationem* procurant.

Panis ſecalinus, *triticeus*, ſive *biſcoctus*, minutim contritus; vel in *Aqua* ad teneritudinem maceratus, & ad pultis conſiſtentiam coctus, ſuper linteum extenſus, & parti in *Suppurationem* tranſeundæ adaptatus; *Pus* in cavo ex voto concoqui facit. Mira

beter; alsze maar naar de beoging geschikt is. Hoe meerder ophoping van Middelen in een Toestel ingevoegd worden, hoe ligter in de verkiezing misslag begaan wordt; en dingen welken zeer ongelyk zyn, als van eenerlei aart famengevoegd worden; 't welk gelyk het voor den Heelmeester schandelyk, voor den lyder schadelyk is. Men moet zorg dragen, dat de Pap door te veel vogt waar medeze aangemengd wordt, niet te nat zy; want dit is nadeelig om lang warm te blyven; zo ook in tegendeel, datze niet te droog zy; om datze dan wel verwarmt; maar ook tegelyk verdroging maakt, 't gene tegen 't oogmerk is. Vettigheden en Olyagtige middelen, matiglyk 'er bygedaan, beletten het droog worden.

Raapen murw gekookt, of ook onder de asch gebraden, maken, onder de gedaante van eene allereenvoudigste warme Pap, een zeer goed Ettermakend Middel uit. Enkelvoudige Pap.

Haveren of *Gersten* Gort; of *Lynzaad* uit het welke de Oly is uitgeperst; fyn gewreven, en met zo veel *Water* gekookt; datze een dikke Pap gelyk zyn; warm op het deel gelegd en vastgemaakt, en twee of drie malen 's daags vernieuwd; konnen op de gezegde wyze de *Verettering* voortzetten.

Roggen Brood, *Terwen Brood*, of *Beschuit*, fyn gewreven; of in *Water* zaft geweekt, en tot de dikte van een Pap gekookt, op een doek gestreken, en op het deel, welk tot *Verettering* moet overgaan, aangelegd, maken dat de *Etter* inwendig naar wensch bereid worde,

Mira quidem simplicitas; ipsis autem rei eventibus præmonstrata & confirmata.

Relaxantibus Intumescentia partis augetur.

Cum vero *Suppuratio* præscriptis Remediis vel non, vel non satis cito successerit; & difficilis Intumescentia impedimento sit; talia applicari debent; quæ partes extensiles reddunt; & Intumescentiæ commodum præbent locum. Id effici potest iis vel ejusmodi Remediis, quæ in secunda Suppurantium Classe recensita inveniuntur.

Emplastro.

Emplastrum Diachylon simplex, & alia ejus generis plura, ad hanc Indicationem apta sunt. Præstat autem Cataplasma, ex dictis simplicibus præparatum; quale sequenti & multis aliis modis concinnari potest.

Cataplasmate.

Pulti ex Seminibus contritis antea præscriptæ, vel ex Pane præparatæ, addi possunt *Herbæ*, earumque partes, *Olea* quoque vel *Adipes*, quantum ad obtinendam Intumescentiam necesse judicatur.

Simplici.

Vel ℞ *Caricar. ping.* q. s.

Coquantur in *Aqua* & contundantur in Pulpam. Addatur *Farinæ Fœnugræci* q. s. ad consistentiam Cataplasmatis.

Magis composito.

℞ *Radic. Althææ* Unc. VI.

Coquantur in *Aqua communi* ad mol-

Een verwonderlyke eenvoudigheid, maar door de uitkomsten der zake zelve aangewezen en bekragtigd.

Door weekmakende Middelen wordt de Zwelling van het deel vermeerderd.

MAAR als de *Verettering* door het gebruik van de voorzegde Middelen of niet, of niet ras genoeg volgt; en de moeilykheid der Zwellinge hier van oorzaak is; moeten zodanige aangelegd worden, welken de deelen rekbaar maken; en dus gelegenheid tot Zwelling geven. Dit kan volbragt worden door zulke Middelen, welken in de tweede Verdeeling van de Ettermakende voorgesteld gevonden worden.

Een Pleister.

De *enkelvoudige Slym-Pleister*, en meer andere van dezen aart, zyn tot deze Beoging bekwaam. Maar beter is een Pap, uit de genoemde enkele Middelen bereid; hoedanig een op de volgende en veele andere wyzen kan toegesteld worden.

Een Pap.

By de Pap, uit fyngewreve Zaaden, te voren beschreven; of die uit Brood bereid, konnen *Kruiden* en derzelver deelen; ook *Olyen* of *Vettigheden* gevoegd worden; zo veel als tot het bevorderen van de Zwelling nodig geoordeeld wordt.

Enkelvoudig.

Ofte, Neem *Vygen*, zo veel als genoeg is,

Kookze in *Water*, en stampze tot een Pap. Voeg 'er by *Fœne-Griek-meel*, zo veel genoeg is, om de dikte van een Pap te maken.

Meer samengesteld.

Neem *Heemst-Wortelen* VI Uncen.

Laatze in *gemeen Water* gekookt worden tot

mollitiem; contusis & per cribrum trajectis addantur

Ol. Lilior. albor. Unc. I.
Farin. sem. Lini q. s.

Misceantur, & super Linteum extensa applicentur.

℞ *Folior. Malvæ* Manip. II.
Flor. Verbasci Manip. I.

Herbæ & *Flores* exsiccandæ, contundendæ & per cribrum trajiciendæ prius; dein in pulverem redactæ, coquantur in *Aquæ* & *Lactis vaccini* sufficienti copia. Addatur inter coquendum

Panis biscocti triti quantum ad debitam consistentiam requiritur,

Mellis communis Unc. I ß.
Butyri non saliti Drachm. VI.

Herbæ, *Folia* & *Flores*, exceptis iis, quæ recentes & succulentæ, eam ob qualitatem in usum trahuntur; contundantur & cribrentur semper, antequam Cataplasmati admisceantur. Sic etiam aliis Ingredientibus farina quælibet, vel contritus panis nunquam non admisceatur; pultem enim tenaciorem, magisque cohærentem reddunt.

Ut

tot datze week zyn; dan gewreven en door een zeef gedrukt zynde, doe 'er by

Oly van Witte Lelyen I Unce.
Lyn-koek-meel zo veel als genoeg is.

Meng alles wel ondereen, en laat het, op een doek gestreken zynde, opleggen.

Neem *Kaasjes-Bladen* II Handenvol.
Bloemen van Violen Kruid I Handvol.

De *Kruiden* en *Bloemen* moeten eerst gedroogd, gestampt en door een zeef gezift; en zo tot een poejer gemaakt, in evenveel *Water* en *Koejen-Melk* gekookt worden. Onder het koken moet 'er bygedaan

Beschuit, fyn gewreven, zo veel als tot de behoorlyke dikte vereischt wordt,

Gemeene Honig I ß Unce.
Ongezouten Boter VI Drachmen.

De *Kruiden*, *Bladen* en *Bloemen*, uitgenomen zulken, welke versch en sappig zynde, om die eigenschap tot het gebruik gekozen worden; moeten altyd gestampt en gezift worden, eer menze by een Pap vermengt. Ook moet altyd by allerlei Inmengsels eenig *meel* of gewreven brood gedaan worden; want dit maakt de Pap gebondener en beter samenhangende.

Op

Ut hæ simplicissimæ Formulæ, sic ex omnibus, quæ ejusdem sunt virtutis, pro lubitu, magis compositæ præscribi vel constitui possunt.

Calor quandoque moderandus.

ALIQUANDO Inflammationis calor tantus est, ut nisi moderetur, Tumor in Gangrænam prius transeat, quam *Suppuratio* accesserit. In eo statu calorem minuentia, seu frigus inducentia adhibere oportet. Relaxantia omnia, qualia in secunda Classe enumerata sunt, id magna parte efficiunt: ut antea est demonstratum. Quando vero hæc sufficere non videantur, ad Refrigerantia, proprie dicta veniendum est, in tertia Classe reperiunda. Utraque vel sola Formulas ingrediuntur, vel mixta invicem combinantur. V. G.

Relaxantibus & Refrigerantibus.

℞ *Herbæ Brancæ Ursinæ*,
Parietariæ ā Manip. II.
Acetosæ recentis,
Hyoscyami ā Manip. I.

Coquantur in *Lacte ebutyrato* ad teneritudinem; contritis omnibus addatur

Farinæ Lupinorum q. s. ad consistentiam,
Nitri vulgaris Drachm. II.

Poma

Op dezelfde wyze, als deze zeer eenvoudige Toeſtellingen, konnen uit allerhande dingen, welken gelyke kragt hebben, naar een ieders verkiezing, meer ſamengeſtelde voorgeſchreven en bereid worden.

SOMTYDS is de hitte der Ontſteekinge zo groot, dat ten zy dezelve gemagtigd worde, het Gezwel tot Verſterving overgaat, eer de *Verettering* aankome. In dezen ſtaat moeten zulke Middelen gebruikt worden, welke de hitte verminderen, of koude aanbrengen. Allerlei Verſlappende middelen, als in de tweede Verdeeling zyn opgeteld, doen dit voor het grootſte gedeelte: gelyk te voren aangewezen is. Maar wanneer deze niet genoeg ſchynen te voldoen, moet men tot Verkoelende Middelen, eigenlyk zo genoemd, overgaan; hoedanige in de derde Verdeeling gevonden worden. Beide maken alleen op zich zelve Samenſtellingen, of worden ook onderling met elkander vermengd. By Voorb.

Somtyds moet de Hitte gematigd worden.

Neem *Kruiden van Beerenklauw*,
Glaskruid van ieder II. Handv.
Verſche Zuring,
Bilzenkruid van ieder I Handv.

Door Verſlappende en Verkoelende middelen.

Kookze in *Karnmelk* tot datze zaft zyn; dan alles klein gewreven zynde, doe 'er by

Lupynen Meel zo veel als genoeg is tot de dikte,
Salpeter II Drachmen.

Zure

Poma acida cocta vel asſata per ſe imponuntur.

℞ *Lentis paluſtris*,
Folior. recent. Nymphææ ā
Unc. VI vel q p.

Coquantur in *Aqua communi* ad mollitiem; conterantur, ut ſit æqualis pulticula; cui addatur

Panis biſcocti contriti q. ſ. ad conſiſtentiam.

Mixtis ex utriſque. Eodem perfecte modo variis compoſitionibus, ex Relaxantium Claſſe petitis, alia Refrigerantia admiſceri posſunt; ut *Sal Ammoniacum*; & pro emolliendo Cataplaſmate, loco *Olei* vel *Adipis*, *Unguentum Populeum*. *Acetum* cum æquali parte *Aquæ* permixtum accommodatum quoque præbet vehiculum.

Cautela necesſaria. Magna autem cum circumſpectione in hisce procedendum est; ne Frigefacientia vel nimia copia, vel nimis diu applicata, frigore & conſtrictoria vi repellentia, ſpontaneas actiones, *Suppurationem* operantes, infringant potius quam adjuvent.

Corollaria. Intelligitur hinc 1. *Cur Inflammatio in Abſcesſum tendens, ejuſmodi Suppuratoriis pertractata, citisſime quandoque in Gangrænam tranſeat.*

2. *Cur*

Zuure Appelen konnen gekookt of gebraden, alleen en op zich zelve aangelegd worden.

Neem *Enden Kroost*,
Versche Plompen-Bladen van ieder VI Uncen of zo veel als verkozen wordt.

Kookze in *Gemeen Water*, tot zaftheid; wryfze dan, op dat het een gelyk Papje worde; doe hier by

gewreven Beschuit, zo veel tot behoorlyke dikte nodig is.

Op gelyke wyze konnen ook by verscheide Samenstellingen, uit de Lyst der Weekmakende middelen ontleend, andere welken Verkoelende zyn, gevoegd worden; gelyk *Ammoniak Zout*; en om de Pap week te houden, in plaatse van *Oly* of *Reuzel*, *Popeljoen-Zalf*. *Azyn* met de helft *Water* vermengd verschaft een zeer bekwaam vogt, om in te koken. Gemengd uit beide.

Men moet egter hier in met grote omzigtigheid te werk gaan; op dat de Verkoelende middelen, te veel of te lang gebruikt, door de koude en samentrekkende kragt ook te rug dryvende, de eigenaartige werkingen tot de *Verettering*, niet tegenstaan, in plaatse van dezelve behulpelyk te zyn. Nodige omzigtigheid.

Hier uit kan men begrypen 1. *Waarom een Ontsteeking welke in een Ettergezwel stondt overtegaan, met diergelyke Ettermakende middelen behandeld, somtyds zeer schielyk tot Versterving overga.* Gevolgen.

 2. *Waar-*

2. *Cur loco Abscessus sæpe Induratio post Inflammationem relinquatur.*

Calor sæpe augendus.

Sæpius multo contrarium obtinet: Motum nempe & Calorem, ubi *Pus* fieri debet, languere; & *Suppurationis* opus vel non, vel tardius justo absolvi. Medici tunc vel Chirurgi munus est, Actiones spontaneas incitare Medicamentis, motum & calorem in parte augentibus vel excitantibus.

Formulis I Classis calefacientia possunt addi.

Possunt in hunc finem Formulis in primo casu præscriptis addi talia, quæ insita virtute calefacientia & stimulantia sunt, in quarta Classe reposita; vel ex iis solis Formulæ concinnari.

Compositioni antea propositæ, ex *Resina*, *Cera* & *Adipe*, æquali copia sumtis, dupla quantitas *Myrrhæ*, alteriusque Gummi aromatici, in pulverem tenuissimum contriti admisceri facile potest.

Emplastra in quarta Classe prolata utilia sunt.

Formulæ.

Vel ℞ *Micæ panis* q. p.

Coquatur in *Lacte vaccino*, ut fit puls modice spissa. Hujus libræ ß addantur

Gummi Galbani cum *Vitello ovi* soluti Unc. I.
Flor. Croci pulver. Drachm. ß.

Mi-

2. *Waarom in plaatse van een Ettergezwel menigmaal eene Verharding na eene Ontsteeking overblyve.*

MAAR meermalen wordt het tegendeel ondervonden: dat namelyk de Beweging en Hitte, waar *Etter* gemaakt moet worden, te weinig zyn; en het werk van de *Etterwording* of niet, of al te langzaam tot volkomenheid rake. Dan is het de pligt van den Genees- of Heelmeester, de Werkingen der nature op te wekken, door Middelen, welken de beweging en warmte in het deel vermeerderen of aanzetten. Tot dit einde kan men by de Voorschriften in het eerste geval voorgesteld, zulke Middelen voegen, welken door eigenaartige kragt verwarmende en prikkelende zyn, in de vierde Verdeeling ter neergesteld; of uit zulken alleen Samenstellingen bereiden. De Hitte moet dikwils vermeerderd worden. Tot de Voorschriften van de I Verdeeling konnen Verwarmende middelen gevoegd worden.

By de Bereiding boven voorgesteld, uit *Hars*, *Was* en *Reuzel*, van ieder evenveel genomen zynde, kan men gemaklyk tweemaal zo veel *Myrrhe* of eenige andere welriekende Gom, tot een fyn poejer gewreven, vermengen.

De Pleisters in de vierde Verdeeling voorgesteld zyn ook hier goed.

Of, Neem *Kruim van Brood* zo veel men wil, Voorschriften.

Kook het in *Koejen Melk*, tot dat het een matig dikke Pap worde. By een half Pond hier van, doe

Gom Galbanum met een *Eyerdoor* geklopt en t'ondergebragt I Unce.
Saffraan gepoejerd ß Drachm.

Misceantur, & extensa super linteum duplicatum, applicentur.

Simili modo, cuicunque Formulæ simplicissimæ, Calefacientia quædam adjici possunt. Relaxantia cum Calefacientibus facile & bono cum successu combinantur, ut:

℞ *Folior. Althææ,*
Violariæ,
Herb. Majoranæ nobilis,
Basiliconis ā Manip. I.
vel q p.
Flor. Lilior. alborum,
Sambuci,
Chamæmeli,
Meliloti ā Manip. ß.

Coquantur cum sufficienti copia *Cerevisiæ fermentatæ*, Addantur

Farinæ Orobi q. s. ad consistentiam,
Olei Chamæmeli Unc. I.

Calefacientibus solis. Si vero motus magis incitandus; ex calefacientibus solis Formulæ conficiuntur.

Simplicibus. *Massa farinacea* cum *Melle* subacta, & in Fermentationem acta, lenissimum tantum calorem parti imprimere valet.

Animalium Stercora calide applicata, vel &

Meng alles onder malkander, en op een doek geſtreken zynde, leg het op.

Op gelyke wyze konnen by ieder eenvoudigſte Toeſtelling eenige Verwarmende dingen gevoegd worden. Weekmakende en Verwarmende Middelen worden gemaklyk en met nut ſamengevoegd.

Neem *Bladen van Heemst-Wortel*,
Violenkruid,
Kruiden van Edele Majoraan,
Baſilikom, van ieder I Handv. of zo veel men wil.
Bloemen van Witte Lelyen,
Vlier,
Kamillen,
Meloten van ieder ß Handv.

Laat deze gekookt worden in genoegzaam wel *uitgegist Bier*, en 'er dan bygedaan

Meel van Erven zo veel genoeg is tot de dikte,
Oly van Kamillen I Unce.

Maar indien de beweging ſterker moet aangezet worden; maakt men de Samenſtellingen geheelenal uit Verwarmende middelen. Door Verwarmende middelen alleen.

Deeg van *Meel* met *Honig* gemengd, en tot Giſting gebragt, kan ſlegts eene geringe warmte in het deel verwekken. Enkele.

Mest van verſcheide Dieren, warm opgelegd,

& aliis Compositionibus addita, optimum Suppuratorium præbent; modo fœtore ingrata non essent.

Cepæ coctæ, vel sub cineribus assatæ & contusæ, per se Cataplasma suppurans calefaciens constituunt.

Composîtis.

Vel ℞ *Folior. Menthæ*,
Rutæ,
Abrotani,
Absinthii,
Flor. Trifolii odorati ā Manip. I.
Radic. Aristolochiæ rotundæ,
Baccar. Lauri ā Unc. I.

Coquantur in *Vini* & *Aquæ* partibus æqualibus. Addantur

Ceparum sub cineribus assatarum N. II.
Farinæ Fabarum q. s. ad consistentiam.

℞ *Radic. Iridis*,
Costi ā Unc. I.
Herb. Matricariæ Manip. III.
Flor. Croci Drachm. I.
Semin. Anethi,
Cumini ā Drachm. II.

Co-

of ook by andere Samenmengſels gevoegd, is een zeer goed Ettermakend middel; maar de ſtank doet dezelve vermyden.

Ajuin gekookt of onder de asch gebraden en geſtampt, levert op zich zelve een verwarmende Ettermakende Pap uit.

Of, Neem *Bladen van Kruis en Munt*, Samengeſtelde.
Rute,
Averoon,
Alst,
Bloemen van Zevengetyden-Kruid van ieder I Handv.
Wortelen van ronde Oſterlucy,
Laurier-Bezien van ieder I Unce.

Laat alles koken in evenveel *Wyn* als *Water*. Doe 'er by

Ajuin onder de asch gebraden II in Get.
Boonen-Meel zo veel nodig is tot de dikte.

Neem *Wortelen van Lisch*,
Costus van ieder I Unce.
Moeder Kruid III Handv.
Saffraan I Drachme.
Zaaden van Dille,
Komyn van ieder II Drachm.

Coquatur *Panis triticeus* tritus in *Aqua communi* ad Pultis dilutioris consistentiam; inspergantur tunc præscripta, in pulverem redacta & cribrata, ut Cataplasma satis consistens efformetur; cui post coctionem *Vini* q. p. vel *Vini Spiritus*, si id requiratur, admisceri potest.

Hac Methodo, quæ & aliis Formulis applicari potest, parum virtutis fragantis inter coquendum perit.

Additis stimulantibus acribus.

Hujusmodi Formulæ potest etiam *Fel Taurinum*, *Sapo niger*, vel & *Theriaca* admisceri, ut motus & calor incitentur magis (*a*).

Ad finem Oleosa & Pinguia adjungere oportet.

QUANDO ad maturitatem accedat Abscessus, partes externæ maxime relaxandæ sunt; ut ad rupturam fiant pronæ. *Oleosa* & *Pinguia*, sive simplicia sive composita, in secunda Classe N°. 2 exhibita, vel parti nudæ imponenda, vel magna quantitate Suppuratoriis, Cataplasmatibus præcipue, immiscenda. Hisce etenim levissima aliqualis Putredo inducitur, quæ partes rumpi facit. Cum vero Gangrænæ aliquod discrimen subsit; ea vel omittenda, vel parciori co-

(*a*) Ex dictis liquido constat, Relaxantia Calefacientibus æque ac Frigefacientibus cum fructu admisceri; Calefacientia autem & Frigefacientia, Relaxantia, & Adstringentia simul juncta, se invicem quoad effectum destruere.

Kook fyn gewreeven *Terwen Brood* in *gemeen Water* tot een dunne Bry; ſtrooi 'er dan de voorgeſchreven dingen, tot poejer geſtampt en gezift in; tot dat de Pap genoegzame dikte hebbe; waar by men na de koking zo veel *Wyn* of *Brandewyn* gieten kan, zo dit vereischt wordt, als men wil.

Op deze maniere, welke ook op andere Bereidingen kan toegepast worden, gaat weinig van de vlugge deelen onder het koken verloren.

By zulk eene Samenſtelling kan ook *Osſen-Gal*, *zwarte Zeep*, ook wel *Theriaak* gemengd worden; om de beweging en warmte zo veel meer aante-zetten (*a*). Daar by doende ſcherpe en prikkelende middelen.

WANNEER een Ettergezwel tot rypheid begint te komen, moeten de uiterlyke deelen, zo veel men kan, zaft gemaakt worden, op datze ligtelyk breken. *Olyen* en *Vettigheden*, of enkele of ſamengeſtelde, in de tweede Verdeeling, onder N°. 2 opgeteld, moeten of op het blote deel gelegd, of in vry grote mate by de Ettermakende middelen, voornamelyk Pappen, gemengd worden. Want door dezen wordt eenige geringe Rotting verwekt, welken de deelen doet verbreken. Maar als 'er gevaar van Verſterving by is, moet men dezelve agterlaten, of minder gebrui- Op het einde moeten 'er Olyagtige en Vette dingen bygevoegd worden.

(*a*) Uit het gene gezegd is blykt zeer klaar, dat Verſlappende middelen met Verwarmende zo wel als Verkoelende, met nut vermengd worden; maar Verwarmende en Verkoelende, Verſlappende en Samentrekkende middelen by eengevoegd elkanderen, ten opzigte van de uitwerking, vernietigen.

copia adhibenda; quia Putredinem, in quam omnia tunc inclinant, nimium adaugerent.

In Glandulosis Obstructionibus Inflammatione adveniente calidissima conducunt.

In Glandulosis obstructionibus, quæ resolubiles non sunt, neque tamen Scirrhosæ, Suppurantium usus vix prodest, antequam aliqualis Inflammatio, maturationem moliens, accesserit. Sine hac, quidquid ars conetur, perfecta *Suppuratio* raro vel nunquam obtinetur. Tunc Suppuratoriis calidissimis & penetrantissimis, quam maxime fieri potest, Actionibus spontaneis succurrere oportet (*b*).

In Contusionibus simili fere modo procedendum.

Iisdem fere sub cautelis Suppuratoria in magnis Contusionibus, quæ non nisi *Puris* proventu liberantur, admovenda sunt. Si, nulla solutione continui existente, Inflammatio magna, dolor acutus, pervigiliæ & alia Symptomata, Suffocationem seu Gangrænam imminere significant; Relaxantia, motum & calorem infringentia indicantur: quorum electio, præparatio & usus jam demonstratæ sunt.

Resolventia sæpe cum Suppurantibus conjungenda.

Haud raro in ejusmodi casibus Resolventia cum Suppurantibus permiscenda; ne partes vicinæ, Inflammatione adfectæ, nimium quantum in *Suppurationem* abeant. Inflammatio etenim hic arcenda, & *Suppu-*

(*b*) Bubones venereos difficile suppurantes escharotico applicato ex *Mercurio sublimato*, brevissimo tempore, in tabum purulentum liquescere, experientia docuit. Quin & Scrophulosos tumores pertinaciores *Vitriolo cyprio*, Emplastro admixto, tardius licet, ad *Suppurationem* tamen incitari observatum fuit.

bruiken; om datze de Verrotting waar toe alles dan overhelt, te groot zouden maken.

In hardnekkige Kliergezwellen als 'er Ontsteeking bykomt, moeten zeer verwarmende Middelen gebruikt worden.

IN verstoppingen van Klieren, welken niet opgelost konnen worden; en evenwel geen Knoestgezwellen zyn, kan het gebruik van Ettermakende middelen bykans van geen nut zyn, voor dat 'er eenige Ontsteeking, welke *Veretterin*g schynt te zullen maken, bygekomen zy. Zonder deze, hoe zeer men de konst te werk stelle, verkrygt men zelden of nooit een volmaakte *Verzweering*. Dan moet men de eigenaartige Werkingen, zo veel men immers kan, met zeer verwarmende en doordringende Middelen te hulpe komen (*b*).

In Kneuzingen moet men bynaar op gelyke wyze handelen.

MET bynaar gelyke opmerkingen moeten Ettermakende middelen in grote Kneuzingen, welken niet zonder voortkomst van *Etter* gered worden, aangelegd worden. Indien geene scheiding van 't geheel zynde, de grote Ontsteeking, de heftige pyn, slapeloosheid en andere Toevallen, aanstaande Verstikking of het Vuur voorspellen; worden Weekmakende middelen, welken de beweging en hitte tegenstaan vereischt; welker uitkiezing, bereiding en gebruik reeds aangewezen zyn.

Dikwils moeten Weekmakende en Ettermakende middelen samengevoegd worden.

Niet zelden is het in zulke gevallen nodig Oplossende met Rypmakende middelen te vermengen; opdat de nabygelegen deelen welken met Ontsteeking aangedaan zyn, niet geheel en al verzweeren. Want hier moet de Ontsteeking geweerd, en tegelyk de *Verettering* bevorderd worden.

(*b*) Dat Pokkige liesch-Builen, welken moeilyk tot Verzweering overgaan, door het opleggen van een korstmakend Middel, uit *Kwik-sublimaat*, in zeer korten tyd, tot een vuile Etterzweering smelten, heeft de ondervinding geleerd. Men heeft ook gezien, dat hardnekkige Kliergezwellen, door *cyperscbe Vitriol*, onder een Pleister gemengd, schoon niet zo ras, egter tot *Verettering* gebragt wierden.

puratio ſimul promovenda est. Multa eorum, quæ in ſecunda & quarta Claſſe propoſita ſunt, una conjuncta, ad utrumque valent. Ex iis hæc vel alia ſimilis Formula conſtitui potest, magis minusve compoſita.

Formulæ.

℞ *Folior. Parietariæ,*
Artemiſiæ,
Phellandrii,
Abrotani ā Manip. I.
Flor. Lilior. alborum,
Sambuci,
Meliloti,
Trifolii odorati ā Pug. I.
Semin. Fœnugræci Unc. ß.
Cumini Drachm. II.

Contrita & cribrata coquantur in *Aqua communi.*

Addantur inter coquendum

Farinæ Lini parum ad conſiſtentiam. Abſoluta coctione

Ol. Rutæ,
Chamæmeli ā Drachm. VI.

Applicentur ſuper linteum extenſa locis contuſis.

Ean-

den. Vele van die Middelen, welken in de tweede en vierde Verdeeling voorgeſteld zyn, ſamengevoegd, zyn tot beide bekwaam. Hier uit kan deze of eenige andere dergelyke Toeſtelling, meer of minder ſamengeſteld, bereid worden.

Voorſchriften.

Neem *Bladen van Glaskruid*,
Byvoet,
Felandrium,
Averoon van ieder I Handv.
Bloemen van Witte Lelyen,
Vlier,
Meloten,
Zevengetydenkruid van ieder I Vingergreep.
Zaaden van Fœne-Griek ℔ Unce.
Komyn II Drachm.

Laat deze geſtampt en gezift zynde in *gemeen Water* gekookt worden.

Doe 'er onder het koken by

Lynkoek Meel een weinig om de dikte. Na de koking

Oly van Wyn-Ruit,
Kamillen van ieder VI Drachm.

Laat dit, behoorlyk op linnen geſtreken, op de gekneusde deelen gelegd worden.

Om

Venæ Sectio utilis est sæpe.

Eandem ob causam Venæ Sectio, quæ inter Chirurgica Remedia non potest non numerari, hic non negligenda.

Ubi motus fere suffocatus, calor augendus est.

Si vero motus in partibus contusis fere suffocatus sit, Inflammatio vel calor, ad *Suppurationem* non sufficiens, incitari debet, calidis dictis Suppuratoriis; quod iisdem vel similibus, quæ exempli loco, antea propositæ sunt, Formulis effici potest. *Cortex Peruvianus*, ad Drachmam dimidiam, omni quadrihorio interne datus, in tali statu *Suppurationem* mirifice adjuvat.

Partes nudæ Unguentis tegendæ.

Ubi partes quædam ab externis integumentis denudatæ fuerint; eæ blandissimis Digerentibus, ut sunt *Unguenta Digestiva* antea recensita; si locus aridus & Inflammatio magna: si vero Inflammatio tam parva, ut augeri debeat; Digestivis Balsamicis, & aromatica virtute præditis, tegendæ; quibus Cataplasma ex calefacientibus cum fructu superimponitur.

Digestiva Aërem arcendo *Digestionem* promovent.

DIGESTIVORUM usus in soluta unitate externa; sive recenti, quæ Vulnus dicitur, sive inveterata, quæ Ulcus vocatur, locum habet. Aëris liber accessus, qui *Digestioni* non minus quam *Suppurationi* obest, semovendus est. Requiritur itaque, ut pars soluta talibus contegatur, sub quorum obtentu *Puris* in Ulcere conformatio absolvi potest. Simplex quodcunque Medicamentum, hoc solum præstans, & *Digestioni* proprie-

Om dezelfde reden mag de Ader-Lating, welke een Heelkonſtig Middel moet geheeten worden, hier niet verzuimd worden.

Een Ader-Lating is ſomtyds nuttig.

Maar indien de beweging in de gekneusde deelen bynaar vernietigd is, moet de Ontſteeking of hitte, welke niet genoegzaam is tot de *Verettering*, door zulke Middelen, welken heete Ettermakende genoemd zyn, aangezet worden. Het welk door dezelfde of dergelyke Voorſchriften, als boven ten voorbeelde opgegeven zyn, kan uitgewerkt worden. De *Peruaanſche Bast*, alle vier uuren tot een halve Drachme, inwendig gegeven, bevordert in dezen ſtaat de *Rypwording* zeer veel.

Als de beweging bynaar verloren is, moet de hitte vermeerderd worden.

Als 'er eenige deelen van de uiterlyke bekleedſels ontbloot zyn geworden, moetenze gedekt worden met zagte Dragtverwekkende middelen, hoedanige zyn *Dragt-Zalven*, tevoren genoemd; indien de plaats droog en de Ontſteeking groot zy: maar indien de Ontſteeking zo gering is, datze moet vermeerderd worden; met Dragtmiddelen welken Balſemagtig zyn en een ſterkgeurige kragt hebben; waar over met nut gelegd wordt een Pap uit verwarmende dingen ſamengeſteld.

De ontblootte deelen moeten met zalven bedekt worden.

Dragtmiddelen worden gebruikt waar ſcheiding van 't geheel is; of versch, en dan wordtze een Wond geheeten, of verouderd, wanneerze een Zweer genoemd wordt. De toegang van de Lugt, welke de *Dragt* niet minder dan de *Verettering* nadeelig is, moet geweerd worden. Nodig is het derhalven, dat het deel gedekt worde met zulke dingen, onder welken de voortbrenging van *Etter* in de Zweer kan volbragt worden. Een enkelvoudig Middel, 't welk dit maar alleen doet, en door deszelfs eigenaartige hoedanigheid de *Dragt* niet

Dragtmiddelen bevorderen de *Dragt* door de Lugt te weeren.

prietate naturali non resistens, Digestivum evadit. Adeps quicunque inspissatus; & alia emplastica, simplicia sive composita; Emplastri vel Unguenti forma applicata, huic Intentioni satisfacere possunt.

Corollar. Hinc intelligitur; *Repetitas sæpe deligationes, Purisque detersiones nimis frequentes, Digestioni maximopere obesse.*

Crusta & sordities depurari debent, Linimentis, Unguentis, Cataplasmatibus.

Sæpenumero crusta vel sordities in Ulcere nata, vel tenacius adhærens, *Puris* exortum cohibet. Utraque depurationem exigit, quæ obtineri potest iis, quæ partes, quibus applicantur, relaxando, connexionem crustæ imminuunt, hacque de causa, in lapsum facilem disponunt; *Oleosis* nempe & *Pinguibus*; *Unguento Althææ*, *Aureo*, *Basilico* aliisque.

Formulæ.

Vel ℞ *Butyri insulsi*,
Ol. Liliorum alborum ā Unc. I.
Vitell. Ovi N. I.

Misceantur, & cum Plumaceolis Ulceri applicentur.

℞ *Ol. Olivarum*,
Palmæ ā Unc. I.
Ceræ flavæ Unc. ß.

Liquefiant supra ignem & misceantur.

Si hæc non sufficiant, Cataplasma ex Emol-

niet tegenſtaat, wordt dan een Dragtmiddel. *Uitgeſmolten Reuzel*, eveneens welke, en andere plakkende dingen, enkele of ſamengeſtelde, in de gedaante van een Pleister of Zalf opgelegd, konnen aan deze beoging voldoen.

Hier uit kan begrepen worden; *Dat dikwils herhaalde Verbindingen, en te menigvuldige afvegingen van den Etter, voor de Dragt zeer nadeelig zyn.* Gevolg.

Dikwils belet een korst of onzuiverheid in de Zweer gegroeid, of 'er aan vastklevende de voortkomst van *Etter*. Beide vereiſchen zuivering; welke bevorderd kan worden door zodanige dingen, welken de deelen, waaropze gelegd worden, verſlappende, de ſamenhanging der korst verminderen, en dezelve losmaken om gemaklyk te vallen; *Olyagtige* namelyk en *Vette*; *Heemstwortel-Zalf*, *Goude-Zalf*, *Konings-Zalf* en anderen. De korst en vuiligheid moeten gezuiverd worden, door Smeerſels, Zalven en Pappen.

Of, Neem *Ongezouten Boter*,
Oly van Witte Lelyen van ieder I Unce. Voorſchriften.
Eyer-Door I in Get.

Laat deze ſamengemengd en met Wieken opgelegd worden.

Neem *Oly van Olyven*,
Palm van ieder I Unce.
Geel Was ß Unce.

Smeltze op het vuur en vermengze.

Indien deze niet voldoen, moet men een Pap

 uit

Emollientibus & Relaxantibus, quale ad Intumeſcentiam, in *Suppurationis* actu augendam præſcriptum conſpicitur, applicandum eſt.

Vel ℞ *Radic. Liliorum alborum* Unc. II.
Symphiti majoris Unc. I.
Folior. Althææ,
Parietariæ ā Manip. ß.
Flor. Althææ,
Malvæ ā Manip. ß.

Coquantur *Radices* in *Aqua communi* ad teneritudinem. Addantur *Folia* & *Flores* contriti & cribrati, dein
Panis biſcocti triti q. ſ. ad conſiſtentiam.
Unguenti Althææ Unc. I. vel q. p.

Cavendum autem, ne poſt decidentiam cruſtæ, Cataplaſma denuo applicetur: quia nimium laxando, *Digeſtionem* depravaret.

Nimia laxitas exigit Stimulantia Reſino-

Aliquando nimia laxitas cauſa eſt, Ulcus humore aqueo & tenui madere, non benigno *Pure*. In eo caſu *Reſinoſa* & *Balſamica*

uit Weekmakende en Verſlappende middelen, hoedanige om de Zwelling, onder de werking van de *Ettermaking* te bevorderen, voorgeſchreven gevonden wordt, aanleggen.

Of, Neem *Wortelen van Witte Lelyen* II Uncen.
Smeer Wortel I Unce.
Bladen van Heemst-Wortel, *Glas-Kruid* van ieder I ß Handv.
Bloemen van Heemst-Wortel, *Kaasjes-Bladen* van ieder ß Handv.

Laat de *Wortelen* in *gemeen Water* gekookt worden tot datze zaft zyn; en 'er dan de *Bladen* en *Bloemen* geſtampt en gezift zynde, bygedaan worden. Hier na

Beſchuit fyn gewreven, zo veel nodig is tot de dikte van de Pap.
Heemst-wortel-Zalf I Unce, of zo veel men goedvindt.

Maar men moet zorg dragen, dat na het afvallen van de korst de Pap niet al wederom aangelegd worde; om datze, door de deelen alteveel te verſlappen, de *Dragt* bederven zal.

Somtyds is eene altegrote ſlapheid oorzaak, dat een Zweer dun en waterig vogt uitgeeft, en geen goeden *Etter*. In zulk een geval zyn *Harsagtige* De altegrote Slapheid eischt Prikkelen-

fa & Balfamica. *ſamica* ſtimulo ſuo contractilitatem & motum in partibus reſtituentia, optima Digeſtiva ſunt; qualia ſub Digeſtivorum titulo propoſita videntur. Hæc vel per ſe & ſola, vel invicem, aut cum aliis ejuſdem virtutis miſta; ut in *Suppurationis* quarta Claſſe recenſita ſunt, applicantur.

Formulæ.

℞ *Terebinthinæ* Unc. I.
Vitell. Ovi N°. I.
Aloës puræ Drachm. I.

Miſceatur *Terebinthina* cum *Vitello ovi*; & addatur *Aloë* ſubtilisſime trita. Cum Plumaceolis ſolutæ unitati imponendum.

℞ *Radic. Ariſtolochiæ rotundæ* Unc. ß.
Theriacæ Drachm. ß.
Mellis q. ſ. ad conſiſtentiam Linimenti mollis.

Miſceantur.

℞ *Gummi Myrrhæ*,
Ammoniaci ā Drachm. I.
Terebinthinæ Unc. II.
Vitell. Ovor. N°. II.

Mixtæ *Terebinthinæ* cum *Vitellis ovorum* addantur Gummi ſubtilisſime pulverata.

Quan-

tige en *Balſemagtige* dingen, welken door hunne prikkeling de ſamentrekking en beweging in de deelen herſtellen, de beste *Dragtmiddelen*; hoedanige, in de Lyst der *Dragtmiddelen* voorgeſteld, gevonden worden. Dezen worden of op zich zelven en alleen, of onder malkander, of ook met anderen van gelyke kragt, vermengd, in gebruik getrokken; gelyk in de vierde Verdeeling van de *Ettermaking* gezien kan worden. de Hars-en Balſemagtige Middelen.

Neem *Terpentyn* I Unce. Voorſchriften.
Eyer-Door I in Get.
Zuivere Aloë I Drachme.

Meng de *Terpentyn* met het *Eyer-Door*; en doe 'er de *Aloë* fyn gewreven by. Dit moet met Plukzel-Wicken op de ſcheiding des geheels gelegd worden.

Neem *Wortelen van ronde Oſterlucy* ß Unce.
Theriaak ß Drachme.
Honig zo veel genoeg is tot de dikte van een zaft Smeerſel.

Meng alles onder malkander.

Neem *Gom Myrrhe*,
Ammoniak van ieder I Drachme.
Terpentyn II Uncen.
Eyer-Dooren II in Getal.

By de *Terpentyn*, met de *Eyer Dooren* vermengd, moeten de Gommen, eerst fyn gewreven, gevoegd worden.

Quandoque major adſtrictio requiritur, & minor motus vel calor; quin & in multis Indioſyncraſia calida & reſinoſa non admittit; quare Adſtringentia adhibere oportet, ſequentibus modis præparata.

Adſtringentia. Formulæ.

℞ *Mellis Roſarum* Unc. II.
Tincturæ Myrrhæ Unc. ß.

Miſceantur. Applicentur cum Plumaceolis.

℞ *Herb. Alchimillæ*,
Folior. Quercus ā Manip. I.

Coquantur in *Aqua communi* ad Unc. VIII.

Plumaceola in colaturam intincta applicentur. Partes vicinæ, ſi nimium relaxatæ fuerint, pannis laneis, hoc madefactis & expresſis involvantur.

Poteſt quoque ex adſtringentibus Herbis cum *Aqua* vel *Vino rubro* Cataplaſma componi, addito Pane contrito, vel Farina quadam, ut debitæ ſit conſiſtentiæ.

Iisdem ichoroſa materies in malignis Ulceribus corrigi poteſt.

In malignis, imo & cancroſis Ulceribus, vel iisdem, vel majori vi adſtringente præditis, pro tempore ſaltem, *Pus* ex tenui & ichoroſo humore, effingi poteſt, inſpisſari & benignior utcunque reddi. Præ coeteris *Aqua Calcis* vel ſola, vel cum quibusdam

Somtyds wordt een meerder ſamentrekking vereischt, en minder beweging of warmte; ook wil de byzondere geſteldheid van velen geen warme en harsagtige dingen verdragen; dan moeten Samentrekkende middelen gebruikt worden, op de volgende wyze bereid.

Samentrekkende. Voorſchriften.

Neem *Honig van Rozen* II Uncen.
Uittrekſel van Myrrhe ß Unce.

Meng deze onder malkander en legze met Wieken op.

Neem *het Kruid Alchimille*,
Bladen van Eikeboomen van ieder I Handv.

Kook dezelve in *gemeen Water* tot VIII Uncen.

Dit moet met Plukzel Wieken in het Doorzygzel gedoopt, opgelegd worden. Het is ook nuttig de naastliggende deelen, zo dezen teveel verſlapt zyn, met wollen lappen, hier in natgemaakt, te omvangen.

Ook kan een Pap uit ſamentrekkende Kruiden met *Water* of *rode Wyn* bereid worden, waarby zo veel kruim van Brood, of het een of ander Meel moet gedaan worden, als nodig is tot behoorlyke ſamenbinding.

Door deze kan ook de dunne ſtof in kwaadaartige Zweeren verbeterd worden.

In kwaadaartige, ja zelfs in kankeragtige Zweeren, kan door deze of nog ſterker ſamentrekkende Middelen, uit dunne en kwade vogt, ten minſten voor een tyd, *Etter* gemaakt, en dezelve dikker en van een beteren aart gemaakt worden. *Kalk-Water* of alleen, of met eenige ſamentrekkende

busdam adſtringentibus permiſta, id perficere valet. Potest hæc cum *Tinctura Aloës* vel *Myrrhæ* combinari; vel *Muſcus Quercinus*, vel *Roſæ rubræ*, *Sabinæ folia*, vel *Ariſtolochiæ radix* ei incoqui; & colatura, forma Fotus, cum Linteaminibus, vel ope lintei carpti ea imbuti & expresſi; Carcinomati exulcerato, vel alteri cuicunque inveterato & inſanabili Ulceri applicari.

Mercurius præcipitatus & Aqua Divina Fernelii vi adſtrictoria agunt.

Eandem ob rationem *Mercurius præcipitatus*, *ruber* præcipue, vitriolica qualitate adſtringens, ad *Digeſtionem* corrigendam in Ulceribus nimium madentibus, adhibetur. Quin & *Aqua Divina Fernelii* inter *Pus* emendantia ſimilem ob cauſam recenſetur.

Corollar.

Patet ergo; *quando & quibus in caſibus Suppurantia Digeſtionem Ulceris adjuvant; quibus vero alia, virtute diverſa, requiruntur.*

Eſcharotica ex veteri recens Ulcus efformant.

Quandoque Ulcus adeo ſordidum, & partes adeo degeneratæ ſunt, ut eſcharotico tota ſuperficies erodi necesſe ſit; & ex inveterato recens Ulcus effici; quod *Butyro Antimonii* confici potest. Eatenus tale Medicamentum non immediate, mediate tamen *Digeſtionem* inſtaurat.

Ulcerum morbi ſuper accidentes per ſe curandi ſunt.

Eryſipelas vel Inflammatio, in partibus, Ulceri vicinis oborta *Digeſtionem* cohibet. Hæc ergo propriis Remediis curanda prius, quam interruptam *Digeſtionem* reſtaurare annitamur.

F I N I S.

kende Middelen vermengd, is hier toe boven andere bekwaam. Dit kan met *Uittrekfel van Aloë* of *Myrrhe* famengevoegd; of *Eiken-Mos*, of *rode Rozen*, *Bladen van Zeven-Boom* of *Ofterlucy Wortel* hier in gekookt worden; en het doorzygzel in gedaante van een Stoving, met Linnen Doeken, of met Plukfel hier in natgemaakt en uitgedrukt, op de verzworen Kanker of eenige andere verouderde en ongeneeslyke Zweer gelegd worden.

Om dezelfde reden wordt ook de *Præcipitaat*, inzonderheid de *rode*, om datze door eene vitrioolagtige eigenfchap famentrekkend is, in Zweeren, welken alteveel vogt uitgeven, gebruikt om de *Dragt* te verbeteren. Zelfs wordt het *Sublimaat-Water* van *Fernelius*, om gelyke oorzaak, onder de Middelen, welken den *Etter* verbeteren geteld. De *Præcipitaat* en 't *Sublimaat Water* van *Fernelius* werken door een famentrekkende kragt.

Het is derhalven klaar; *wanneer en in welke gevallen Ettermakende Middelen de Dragt van een Zweer bevorderen; en in welke andere, van een verfchillenden aart vereischt worden.* Gevolg.

Een Zweer is fomtyds zo vuil, en de deelen zo ontaart, dat het nodig is, de geheele oppervlakte door een Bytmiddel te doen wegvreten, en zo van een verouderde een nieuwe Zweer te maken; het welk door *Boter van Spiesglas* kan gedaan worden. En in zo verre herftelt dit, niet onmiddelyk, maar middelyk egter de *Etter-Dragt.* Bytende middelen maken van een verouderde een nieuwe Zweer.

Roos of Ontfteeking, in de naastaanliggende deelen van de Zweer ontftaan, konnen de *Dragt* verhinderen. Deze moeten dan door Middelen, welken hier toe bekwaam zyn, eerst genezen worden, voor men werk make om de verhinderde *Dragt* te herftellen. Bykomende ziekten moeten op zich zelve genezen worden.

E I N D E.

ELENCHUS

CAPITUM & RERUM.

CAPUT I.

DE

SUPPURATIONE & PUS MOVENTIBUS *generatim.*

Puris

INHOUD

DER

HOOFDDEELEN *en* ZAKEN.

I. HOOFDDEEL.

VAN DE

VERZWEERING *en* ETTERMAKENDE MIDDELEN *in 't algemeen.*

De

C A P U T II.

Quibus Modis

PUS MOVENTIA *Operentur.*

3. Par-

II. HOOFDDEEL.

Op welke Wyzen

ETTERMAKENDE MIDDELEN

Werken.

3. De

CAPUT III.

Medicamentorum

PUS MOVENTIUM *Clasſes.*

4º. Mi-

III. HOOFDDEEL.

Verfcheide Soorten van

ETTERMAKENDE MIDDELEN.

4. Die

C A P U T IV.

Medicamentorum

P U S M O V E N T I U M

Uſus in Morbis externis.

In-

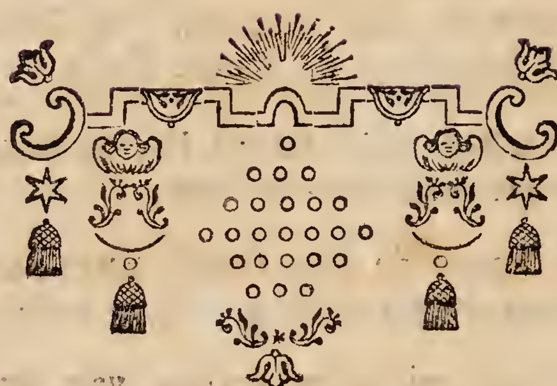
IV. HOOFDDEEL.

Het Gebruik van

ETTERMAKENDE MIDDELEN

in uitwendige Gebreken.

4. *Cor-*

MORBI

Non ſatis deſcripti hactenus

BREVIS DELINEATIO.

KORTE SCHETS

Van eene

ZIEKTE

Tot nog toe niet genoegzaam beſchreeven.

MORBI

Non satis descripti hactenus

BREVIS DELINEATIO.

Morbi Circumscriptio.

LOTII e Vesica excretio molesta, multis stipata Symptomatibus sæpe occurrit. Morbus totalem quandoque, per aliquod tempus, Urinæ suppressionem efficit, cum perpetua ad mingendum incitatione, dolore ardentissimo & vix tolerabili; ita ut vicesies vel & pluries, sæpenumero naturæ ad excernendum conatibus, frustraneis licet, una hora, obedire cogatur Ægrotus; donec tandem, magna cum vi, Muci vel Pituitæ viscosæ copia quadam, ex Urethra prorumpente, Urinæ pars, in Vesica contenta, secuta fuerit. Brevi dein tempore, aliquando citius, quandoque etiam majori cum intervallo suppressio redit, vel Urina tantum guttatim exit. Et quod emittitur Lotium crudum est, fœtet utplurimum, & licet homogeneus liquor primo adspectu videatur, simulac frigefactus fuerit, ad fundum matulæ, vel Vitri uroscopi, Pituitam magna copia deponit, viscidam valde, & fundo vasis, effusa Urina, tenaciter adhærentem. Aliquando hicce Mucus

KORTE SCHETS

Van eene

ZIEKTE

Tot nog toe niet genoegzaam beſchreeven.

MEN ziet dikwils een moeilyke loozing van Pis, met veele toevallen verzeld. De Kwaal veroorzaakt ſomtyds, eenigen tyd lang, een geheele opſtopping van Water, met een geduurigen aandrang, brandende en byna ondraaglyke pyn; zodat dat de Lyder dikwils twintig, ja meermaalen, in één uur genoodzaakt wordt de pogingen van de Natuure, ter ontlastinge, ſchoon te vergeefs, intevolgen, tot dat eindelyk een groot deel taaye Slym, met groot geweld, uit de Pisbuis uitdringende, een gedeelte van het Water, welk in de Blaaze was, gevolgd zy. Niet lang hier na, ſomtyds eerder, op een anderen tyd, wat langzaamer, komt de Opſtopping weerom, of het Water wordt maar drupswyze geloosd. De Pis, welke dan uitgeworpen wordt, ſtinkt gemeenlyk, en laat, ſchoonze zich in 't eerst als een eendaantig vogt vertoonde, zo draze is koud geworden, op den grond van de pot of het glas, vallen een groot deel taaije Slym, aan den bodem van het vat, nadat de Pis afgegoten is, vast kleevende. Somtyds is deeze Slym aan draaden of brokken verdeeld, en niet ongelyk aan dikke Snot uit den Neuze, of taaije Fluimen, met gerochel, uit de Lugtpyp opgebragt. Men ziet ook nu en

Omſchryving van de Ziekte.

cus in ramenta vel fragmenta diviſus, Pituitæ crasſæ ex Naribus excusſæ, vel Sputis tenacibus exſcreando, ex Aſpera Arteria ejectis, non disſimilis est. Quandoque etiam ſtriæ ſanguinolentæ ipſi ſunt intermixtæ; imo quidem merus ſanguis, post eum, ſimul cum Urina exit. In quibusdam etiam frequens dolor ad Lumbos ſe extendit; unde Ægri Nephritide laborare dicuntur. Miſerrimi hi cruciatus, aliquando per annos durant, pro tempore intermittentes, ſed poſtea, non minori cum vehementia redeuntes, Ægrotos debiles & emaciatos reddunt. Etſi Morbus non plane intermittat, est tamen modo remisſior, modo acerbior; imo &, raro licet, Muci prædicti ingentes excretiones per annos, ſine magno dolore Ægrum tolerasſe novi. Urina, etiam intermisſionis tempore, utplurimum aliquid Muci, plus minus viſcoſi intermixtum habet; & ſæpe fœtet, præcipue inſtante Paroxysmo ſuppresſionis vel Stranguriæ, eoque magis quo minus libere evacuari potest; remanente tunc ſemper quantitate aliqua, mora putredinem contrahente. Morbus homines invadit a Calculo liberos, ſenes frequentius, rarius juvenes, vel qui mediæ ſunt ætatis.

Ab Autoribus nullis rite deſcriptus.

STRANGURIÆ vel Dyſuriæ hæc ſpecies, qua talis, nullibi, quantum mihi licuit, ab Autoribus rite deſcripta invenitur. A quibusdam, in tranſitu, aliqua ejus mentio injicitur,

dan bloedige ſtriemen met dezelve vermengd; ja ook wel zuiver bloed, na dezelve, met de Pis uitkoomen. In ſommige Lyders is bywylen pyn, welke zich tot de Lendenen uitſtrekt; waarom dezulken gezegd worden Graveel te hebben. Deeze folteringen duuren ſomtyds jaaren achtereen, wel voor een tyd ontlaatende, maar naderhand, met geen mindere heftigheid weeromkoomende; waardoor de Lyders verzwakt en uitgeteerd worden. En zo de Ziekte al geen tusſchenpoozing maake, isze echter op den eenen tyd minder heftig, en op een anderen zwaarer; ja ik heb, hoewel dit zelden gebeurt, eenen jaaren lang, een groote menigte zodanige Slym zien loozen, zonder veel pyn. In de tusſchenpoozing der Kwaale heeft de Pis doorgaans eenige Slym, meer of min taay, met zich vermengd; en heeft dikwils een kwaaden reuk, voornaamlyk als 'er een toeval van Opſtopping of bezwaarlyke Waterloozing aanſtaande is, en te meer hoeze minder, met vryheid kan ontlast worden; want dan blyft altyd een gedeelte achter, 't welk door ſtilſtand in de Blaaze, tot rotting overgaat. De Kwaal doet zich voor in menſchen, die geen Steen in de Blaaze hebben, in ouden meer dan in jongen en die van middenbaare jaaren zyn.

Deeze ſoort van moeilyk of drupswyze te Wateren, vindt men, zo veel my gebleeken is, nergens te recht beſchreeven. Van ſommigen wordt, in 't voorbygaan, eenig gewag hier van gemaakt, omdat menze nu of dan eens gezien heeft. Nergens te recht beſchreeven.

tur, cum obſervata quandoque fuerit. Ab his ad Nephritidem calculoſam, ab aliis ad pituitoſam, ab aliis ad Stranguriam ex cauſa incognita, vel quadam inepte ſuppoſita refertur. Apud SCHENKIUM hiſtoria extat de Milite, qui conqueſtus de Urinæ contentione, ebibita minerali aqua, membranulas minxit quamplurimas, nerveas, ſubductu difficiles (*a*); Vereſimiliter Lamellas Muci conglutinati, qui ad matulæ fundum ſubſidens membranam ſimulat. Idem caſum citat cujusdam Monachi, qui tantum Pituitæ lentæ, in matula ſimul concretæ, ſæpe oſtendit, ut ovum Anſeris magnitudine ſuperaret, & tamen Calculo non laborabat (*b*). Concionator Pituitæ quandam materiam, adeo viſcoſam & longam, ut Inteſtinum quoddam videretur, per Veſicæ canalem reddidit, antea multis doloribus excruciatus (*c*). Qui ad veram Morbi noſtri hiſtoriam magis accedit, ſequens caſus apud eundem Autorem occurrit: incredibilis nempe excretionis Pituitæ lentæ & corruptæ, per plures menſes; ubi additur: „Malum hoc modo remisſius „fuit, modo acerbius, modo ſtillicidium, „mictus exiguus & frequens, modo Urina „largior; remittebat, tum acerbius redi- „bat, Urina modo mordax, modo contra”. In BONETI Sepulchreto anatomico ſequens ca-

Nec ab Obſervatoribus.

(*a*) Obſervat. med. pag. 504. (*b*) Ibid. (*c*) Ibid.

heeft. Van eenigen wordtze gebragt tot ſteenagtig Graveel, van anderen tot Slymgraveel, van anderen tot Druppelpis uit een onbekende, en ſomtyds wel uit een verkeerdelyk onderſtelde oorzaak. By SCHENK leest men een geval van een Soldaat, die klaagende over moeilyk wateren, en mineraal-water gedronken hebbende, veel dunne vliesjes, door den Waterweg loosde, welke vast aaneenhingen (*a*); waarſchynlyk blaadjes van aan malkander gekleefde Slym, welke, op den bodem van de pot zinkende, naar een vlies gelykt. Dezelfde Schryver maakt gewag van zekeren Monnik, die dikwils zo veel taaije Slym, in de Waterpot aan malkander vastgezet, vertoonde, als een groot Ey van een Gans, en evenwel geen Steen hadt (*b*). Een Predikheer loosde een deel Slym, zo taay en lang, dat het naar eenen Darm geleek, te voren door veele pynen gefolterd (*c*). Nog een ander geval 't welk met de beſchryving van onze Ziekte meer overeenkomst heeft, vindt men by den zelfden Schryver: naamlyk van een ongeloofIyke menigte taaije en bedurven Slym, veele maanden lang geloosd; en hier wordt bygevoegd: „ De Kwaal was dan minder dan heftiger, ſom„ tyds waterde de Lyder weinig en drupswyze, „ op andere tyden loosde hy veel Pis; de Ziek„ te ontliet wel maar kwam te heftiger weer„ om; de Pis was dan eens ſcherp, dan we„ derom in tegendeel zagt". In het *Sepulchretum anatomicum* van BONETUS wordt het volgende geval geleezen: „ Een voornaam Man wordt, „ na eenige zwaarmoedige beroeringen, van „ ver-

Noch van Schryvers van Waarnemingen.

(*a*) Obſervat. med. pag. 504. (*b*) Ibid. (*c*) Ibid.

caſus legitur: „ Vir Illuſtris post melancholicas perturbationes, variis affectibus præternaturalibus tentatur: denique Lotia prius crasſiora cœperunt reddi, deinde viſcida materia referta, adeo fundo matulæ hæreſcente, ut vix diligenti ſtudio extergi poſſe videretur; interdum cum dolore in Veſicæ collo, cruore & ſanguine grumoſo permiſta prodeunt" (*d*). De Octogenario dicitur: Urinas ſemper profudit copioſæ Pituitæ viſcidæ immixtas, ad libram circiter, tenaciter adeo hærentes fundo matulæ, ut & ea inverſa, effuſa Urina, ab illius fundo penderet; cum tamen nullæ unquam de Calculo querelæ, toto decem annorum ſpatio, & quod excedit, ſed incolumis vixit (*e*).

Neque a Syſtematicis.

Ut apud Obſervatores, ita etiam apud Syſtematicos Scriptores, non niſi obſcura, imperfecta & manca invenitur hujus Morbi adumbratio; quorum hi inter Nephriticos affectus, alii inter Dyſuriæ vel Stranguriæ deſcriptiones, aliqualem de Symptomatibus hujus mentionem injiciunt, & propter differentiam ab utrisque ambigui hærent ad quamnam Claſſem referri debeat. Riverius Morbum vidit, Pituitam deſcripſit, ejus tamen ideam nullam dedit. „ Materia mucilaginoſa", inquit, „ e Veſica prodeuns, in eo diſtinguitur

(*d*) Tom. II. pag. 692. (*e*) Ibid, pag. 695.

„ verſcheiden tegennatuurlyke overvallen aan-
„ gegreepen; eindelyk begint hy Water te loo-
„ zen, 't welk in 't eerst dik, naderhand met
„ een taaije ſtoffe gemengd was, zo vast aan
„ den bodem van de pot kleevende, datze 'er
„ naauwlyks met moeite van afgeſchud kon wor-
„ den; ſomtyds met pyn in den hals der Blaaze,
„ en met dik en geronnen bloed vervuld" (*d*).
Van eenen tagtigjaarigen wordt gezegd: hy loosde Pis, altyd met veel taaije Slym vermengd, byna tot een Pond, zo vast kleevende aan den bodem van de pot, dat dezelve omgekeerd, en de Pis uitgeſtort zynde, nog aan den bodem bleef hangen; ſchoon men geene klagten van Steen bemerkte, den geheelen tyd van tien jaaren en langer, geduurende welken hy leefde (*e*).

Gelyk by de Schryvers van Waarnemingen, vindt men ook by zulken, die Leerſtelſels van de Ziekten hebben geſchreeven, niet dan een duistere en onvolkome afbeelding van deeze kwaale; ſommigen van welken onder de Ziekten van Graveel, anderen onder de beſchryvingen van bezwaarlyke Watermaaking en Druppelpis, eenige melding van de toevallen deezer maaken, en om het verſchil van deeze met de genoemde ongemakken, in twyfel zyn tot welken ze moet gebragt worden. RIVERIUS heeft de Ziekte gezien, en de Slym beſchreeven, maar geen denkbeeld van de Kwaal gegeeven. „ De ſlymige ſtoffe", zegt hy, „ uit de Blaaze voortkoomende, ver- „ ſchilt

Noch van Samenſtelſels.

(*d*) Tom. II. pag. 692. (*e*) Ibid. pag. 695.

„ tur ab illa, quæ ex aliis partibus procedit, „ quod magis tenax & glutinoſa ſit, ita ut „ fundo matulæ vel vitri uroſcopi tenaciter „ adhæreat, nec post Urinæ effuſionem, „ vehementi concusſione, excuti valeat" (*f*). Inter doloris Nephritici cauſas Pituita crasſior a SENNERTO recenſetur (*g*). De Stranguria agens, dicit: „ Est Stranguria Teneſmo ſi- „ milis; & ſicut magnus & continuus in Te- „ neſmo excernendi conatus est, parum ta- „ men per Alvum excernitur; ita in Stran- „ guria facultas expultrix Veſicæ ad crebram „ mictionem ſtimulatur; non tamen multa „ Urina, ſed guttatim excernitur: & procul „ dubio, ut in Teneſmo Sphincter Ani „ adficitur, ita etiam in Stranguria Sphinc- „ terem Veſicæ affici necesſe est a re aliqua „ moleſta, eam ſtimulante". Cauſam hujus Stranguriæ ſtatuit humorem fixe & pertinaciter Sphincteri Veſicæ adhærentem & vellicantem, vel Calculum (*h*). Inter Dyſuriæ cauſas adhuc ſequentia habet: „ Sæpe etiam „ materia alba, & lactea quaſi, cum Urina „ copioſe emittitur, & mictionem ardentem „ excitat; & quidem ſæpe tanta copia excer- „ nitur, ut ubi ſubſidet, dimidia pars ma- „ tulæ repleatur. Et talis Urinæ mictio ſæ- „ pe ſatis diu continuatur". Quosdam eam pro

(*f*) Oper. pag. 353. (*g*) Pract. Lib. III. P. VII. Sect. I. cap. 3. (*h*) Loco citato.

„ ſchilt van die welke uit andere deelen koomt, „ hierin, datze taaijer en lymiger is, zo datze „ aan den bodem van de pot of het glas vast „ aanhange, en na het uitgieten van de Pis, „ door ſterke ſchuddinge niet kan uitgeſtort wor- „ den" (*f*). Onder de oorzaaken van Graveel-pynen wordt van SENNERTUS, een dikke Slym geteld (g). Van de Druppelpis handelende, zegt hy: „ Zekere Druppelpis is gelyk met de „ Perſing, en gelyk in de Perſing een ſterke en „ geſtadige aandrang is tot ontlasting, en even- „ wel maar weinig door den Afgang wordt uit- „ geworpen, wordt ook in de Druppelpis de „ Blaas geduurig geprikkeld tot Waterloozing, „ nogtans wordt maar weinig Pis, en ſlegts by „ druppen ontlast: en gelyk in de Perſing „ de Sluitſpier van den Regten Darm wordt „ aangedaan, wordt ook, buiten twyfel, in „ de Druppelpis de Sluitſpier van de Blaaze „ noodzaaklyk aangedaan van iet 't welk de- „ zelve met moeite prikkelt". De oorzaak van zulk eene Druppelpis ſtelt hy te wezen, zeker vogt, 't welk vast kleevende aan de Sluitſpier der Blaaze, dezelve pynlykheid verwekt; of een Steen (*h*). Onder de oorzaaken van pyn-lyke Waterloozinge heeft hy nog het volgende: „ Dikwils wordt ook met de Pis een witte en „ als melkagtige ſtoffe in groote maate ontlast, „ en dan is de Waterloozing brandig; ja deeze „ ſtoffe is ſomtyds zo veel, dat dezelve, be- „ zonken zynde, de helft van de pot vulle; „ en zulk eene Waterloozing duurt menigmaal „ zeer lang". Sommigen, voegt hy 'er by, eb-

(*f*) Oper. pag. 353. (*g*) Pract. Lib. III. P. VII. Sect. I. cap. 3. (*h*) Loco citato.

pro Pure in Renibus genito habuisse monet: verum, inquit, si toti in Pus solverentur, tanta ejus copia, quanta interdum, per aliquot septimanas, singulis diebus, excernitur, non posset inde suppeditari. A cruditate & concoctione Ventriculi vitiata materiam deducit (*i*), in aliis refellendis non infelix, in veritate adstruenda claudicans. Sunt & adhuc, inter nostrates, Medici, qui mucilaginosam hanc materiam Pus esse judicant; ut ipsemet expertus fui. Inter Dysuriæ causas LANGIUS enumerat Pituitam obstructionem facientem (*k*). Hæcce etiam multorum aliorum Autorum sententia est. Observandum est, inquit ETTMULLERUS, in Stranguria & Dysuria excerni materiam crassam, mucilaginosam & pituitosam, quæ nihil aliud est, quam Nutrimentum Vesicæ, aut partium proximarum, quod ex partibus istis læsis, sub forma talis Mucilaginis, una cum Urina excernitur (*l*).

Vel & Recentissimis.

Nec inter Recentissimos accurata vel aliqualis Morbi descriptio invenitur. J. DE GORTER, de Nephritide agens, in peculiari paragrapho monet, Mucum naturalem, uriniferis viis defendendis destinatum, acrem posse fieri, & causam doloris Nephritici consti-

(*i*) Pract. Lib. III. P. VIII. Sect. II. cap. 5. pag. 594.
(*k*) Oper. Tom. II. pag. 57.
(*l*) Oper. Tom. II. pag. 672.

hebben dezelve gehouden voor Etter, welke in de Nieren zou zyn gemaakt. Maar al smolten deezen geheel tot Etter, zegt hy, zou 'er zo veel als 'er somtyds alle dagen, eenige weeken achtereen, geloosd wordt, niet van konnen voortkoomen. Hy leidtze af van eene raauwigheid en gebreklyke kooking der Maage (*i*); gelukkig in het wederleggen van anderen, mist hy de waarheid der zaake te treffen. Nog zyn 'er wel onder onze hedendaagsche Geneeskundigen, die deeze slymige stoffe Etter meenen te wezen; gelyk my zelve wel is voorgekoomen. Onder de oorzaaken van pynlyke Waterloozing telt LANGIUS Slym welke verstopping maakt (*k*). En dit is ook het gevoelen van veel andere Schryvers. Het is opmerklyk, zegt ETTMULLER, dat in Druppelpis en pynlyke Waterloozing een dikke stoffe wordt uitgeworpen, slymig en snotterig zynde, welke niets anders is dan het voedzel der Blaaze, of van nabuurige deelen, uit deezen, nu beledigd of ongesteld zynde, in de gedaante van zulk eene Slym, met de Pis uitgeworpen (*l*).

Zelfs niet van de allernieuwsten.

Onder de allernieuwste Schryvers zelven wordt geene, of geen naauwkeurige beschryving van deeze Ziekte gevonden. J. DE GORTER, van het Graveel handelende, merkt aan, dat de natuurlyke Slym, tot bescherming van de Piswegen geschikt, scherp kan worden, en dus eene oorzaak maaken van Graveelpyn, waar uit veel raauw bezinkzel in de Pis voortkoomt. Dit

(*i*) Pract. Lib. III. P. VIII. Sect. II. cap. 5. pag. 594.
(*k*) Oper. Tom. II. pag. 57.
(*l*) Oper. Tom. II. pag. 672.

ſtituere, unde in Urina multum Sedimenti crudi. Hanc Nephritidis ſpeciem Pituitoſam vocat. Ægrotos Mucilaginem magna copia exonerare dicit, cæterum Morbum non explicat (*m*). In Stranguria autem defectum Muci veſicalis, quacunque cauſa natum, ſupponit (*n*). Simile quid tribus verbis annotavit P. SHAW (*o*). Sic etiam Clarus J. OOSTERDYK SCHACHT: „ Ut viſcidum in„ flammatorium, ita & Phlegma frigidum „ Vaſa Renalia obſidere potest, naſciturque „ tum non infrequens Nephritis Pituitoſa". Cognoſcitur, „pergit", ex indiciis Nephri„ tidis in genere, ex abſentia ſignorum phlo„ giſticæ & calculoſæ, ex temperie, ex „ prægresſis, ex excreta Urina alba, viſci„ da, tenaci" (*p*). Eodem fere modo ac Nostrates multa loquuntur de Nephritide Pituitoſa, plane inſcii qualis Morbus ſit. Inter Iſchuriæ ſpuriæ cauſas mox laudatus autor recenſet Obſtructionem Ureterum a Pituita (*q*); veræ autem Pituitam in cavo Veſicæ hærentem (*r*).

Concluſio. Ex allatis, niſi vehementer fallor, liquet evidenter, neque opus erit alios adducere, Morbum noſtrum *nondum ſatis deſcriptum* inveniri hactenus; Autorum neminem, quantum

(*m*) Gezuiv. Geneesk. §. 307. (*n*) §. 329.
(*o*) Nieuwe Oefen. der Geneesk. I. D. pag. 390.
(*p*) Inſtit. Med. Pract. pag. 239. (*q*) Ibid. pag. 253.
(*r*) Ibid. pag. 256.

Dit gebrek noemt hy Slymgraveel. De Zieken loozen veel Slym, zegt hy; zonder de Kwaal verder te verklaaren (*m*). In de Druppelpis onderſtelt hy eene ontbeering van de Slym der Blaaze, waar uit zy ook ontſtaan moge (*n*). Iet dergelyks vindt men ook met een enkel woord by P. SHAW (*o*). Op gelyke wyze byna ſpreekt ook de Beroemde J. OOSTERDYCK SCHACHT: „ Gelyk een taaije ſtoffe van Ontſteeking, kan „ ook een koude Slym de Vaten der Nieren „ bezetten, en dan ontſtaat Slymgraveel, geen „ zeldzaame Kwaal". Deeze wordt gekend, vaart hy voort „ uit de algemeene teekenen van „ Graveel, de afweezendheid der teekenen van „ Ontſteeking of Steenagtig Graveel, uit de „ gematigdheid, uit het gene voorafgegaan is, „ uit de witte, ſlymige en taaije Pis" (*p*). Zo hoort men onder ons veel ſpreeken van Slymgraveel, zonder dat iemant weet, hoedanig eene Kwaal dit zy. Onder de oorzaaken van eene onwaare opſtopping der Piſſe telt de even gemelde Schryver eene Verſtopping der Pisleiders door Slym (*q*); en van eene waare opſtopping, Slym welke in de Blaaze hangt (*r*).

Uit het gezegde, blykt, ten zy ik my geweldig bedriege, zeer klaar, en het zal niet nodig zyn meer aantehaalen, dat deeze Ziekte nergens genoegzaam beſchreeven gevonden wordt; dat niemant der Schryvers, zo veel my ge- Beſluit.

(*m*) Gezuiv. Geneesk. §. 307. (*n*) Dez. §. 329.
(*o*) Nieuwe Oefen. der Geneesk. I. Deel. pag. 390.
(*p*) Inſtitut. Med. Pract. p. 239. (*q*) Ibid. pag. 253.
(*r*) Ibid. pag. 256.

tum mihi innotuit, claram & distinctam Morbi adumbrationem, qualem in initio hujus Delineationis dedimus, proposuisse: aliis eum ad Nephritidem, ad Stranguriam vel Dysuriam aliis eum referentibus; multoque minus certam curandi methodum præmonstrasse, ut statim patebit.

Morbi Diagnosis. MORBUS ex descriptione data facilis cognitu est. A Stranguria vel Dysuria vulgari differt longitudine durationis, doloris per sat longum tempus intermissione, Pituitæ copia in Urina subsidente. *Tenesmus Vesicæ* non immerito vocari posse videtur; cui non dissimilem eum descripsit *Sennertus*, loco antea citato. Re ipsa cum Tenesmo Intestini recti multa communia habet: ut conatus excernendi dolorifici, perpetui fere; Pituitosæ mucilaginis diuturna excretio, haud raro strigmentis sanguineis stipata; difficilis curatio, nec nisi cessante viscidi mucosi exitu, & alia.

Causæ. CAUSA proxima est interioris Vesicæ tunicæ sensilitas præternaturalis, qua ab Urina licet leviter tantum irritata statim conatus edit, eam tanquam inimicum quid, excernendi. Oritur talis sensilitas, simulac Mucilago naturalis, Vesicam, in statu sano, ab acritate Urinæ defendens, vitium contraxerit, vel nimis facile ab ejus lateribus secesserit. Notum enim est ex Anatomicis, tunicam Vesicæ interiorem mucosissimam esse,

in

gebleeken is, een klaare en onderſcheide afbeelding van dezelve heeft gegeeven, hoedanige ik aan 't begin van dit geſchrift hebbe voorgeſteld; terwyl deezen haar tot het Graveel, anderen tot de Druppelpis of moeilyke Waterloozing brengen, en nog minder een zeekere Geneeswyze heeft aangetoond, gelyk terſtond zal blyken.

De Kwaal is, uit de gegeeve beſchryving gemaklyk te kennen. Zy verſchilt van de gemeene Druppelpis of pynlyke Waterloozing, door de langduurendheid, de tusſchenpoozing van pyn, een merklyken tyd, en de menigte van Slym, welke in de Pis bezinkt. Men ſchyntze, niet t' onrecht *Perſing der Blaaze* te mogen noemen; waar aan *Sennertus* haar eenigzins gelyk geſteld heeft, op de aangehaalde plaatſe. Zy heeft, inderdaad, met de Perſing van den Regten Darm veele dingen gemeen; als, geduurige en pynlyke aandrang ter ontlasting; aanhoudende loozing van Slym, niet zelden met bloedige ſtriemen doormengd; moeilyke Geneezing, en niet voor dat de uitwerping van Slym eindige, en nog anderen. Kenteekenen der Ziekte.

De naaste oorzaak is een tegennatuurlyke gevoeligheid van het binnenſte vlies der Blaaze, waar doorze, van de Pis, ſchoon alleen zagtelyk geprikkeld, terſtond poging doet, om dezelve als iet, 't welk haar lastig is, uit te dryven. Zodanig eene teergevoeligheid ontſtaat, zo dra de natuurlyke Slym, welke, in den gezonden ſtaat, de Blaaze, tegen de ſcherpheid van de Pis beſchermt, ontaart zy, of te ligt van de wanden der Blaaze afwyke. Want, uit de Ontleedkunde is bekend, dat de binnenſte rok der Blaaze zeer ſlymerig is, waar in, ſchoon niet altyd Oorzaaken.

in qua, licet non ſemper æque facile, ut HALLERUS, apparent pori Cryptarum, viſcidum blandumque gluten fundentium (*s*). Idem de canali urinifero verum est. „Cum „ Urina acris ſit, pergit Illustris Autor, & „ ſenſilisſima membrana Urethræ, magnam „ vim Muci in eum canalem natura congesſit. Eum præter Veſicæ fontes generant „ Glandulæ primo duæ conglomeratæ, qua„ rum una utrimque ſedet in angulo Bulbi „ Urethræ & corporis cavernoſi Penis, duc„ tumque emittit in Urethram. Deinde tota „ Urethra plena est ſinubus mucoſis cylin„ dricis, in quorum latera cryptæ minimæ „ Mucum deponere videntur fluidum mi„ temque" (*t*). Mirum itaque non est, ex tot fontibus tantam quantitatem Muci, vel degenerati, vel nimis facile ſecedentis, in Morbo noſtro, quotidie cum Urina emitti; ſimul & ex hujus defectu ſenſilitatem intolerabilem in Veſica totoque canali urinifero naſci. Deficere neceſſario debet, quia perpetuo ejicitur; & licet cito renaſcatur, etiam denuo ejicitur. Idem erit, ſi a ſtatu mucilaginoſo deflectat, ut, v. g. nimis tenuis, vel alio modo deſtinato uſui ineptus reddatur. In utroque ſtatu nuda relinquitur Veſicæ tunica interior, & Stranguria, hoc est Lo-

(*s*) Prim. Lin. Phyſiolog. pag. 500.
(*t*) Ibid. pag. 504. *Morgagn.* Adverſ. I. pag. 5.

even gemaklyk, als de Heer HALLER aanmerkt, openingen gezien worden van Beurs-kliertjes; welken een taaije en zagte Slym uitgeeven (*s*). Het zelfde is waar van de Pisbuis. „ Wyl de Pis „ scherp wordt, vervolgt dezelfde Schryver, „ en het vlies van de Pisbuis zeer gevoelig is, „ heeft de Natuur in dezelve een groot deel „ Slym beschikt. Behalven het gene in de Blaa- „ ze voortkoomt, wordt 'er ook afgescheiden „ in twee samengestelde Klieren, waar van aan „ weerzyden eene gelegen is in den hoek van „ den Bol der Pisbuize en het spelonkagtig li- „ chaam der Roede, en een uitwerpvat geeft in „ de Pisbuis. Vervolgens is de geheele Pis- „ buis vol rolronde Slymboezems, in welker „ zyden de Beurskliertjes hunne Slym schynen „ af te geeven, welke vloeibaar en zagt is" (*t*). Het is, derhalve, niet te verwonderen, dat uit zo veele bronnen, zulk een menigte Slym, of ontaart, of te ligt afwykende, daaglyks, in onze Ziekte, met de Pis geloosd worde; en te gelyk, dat uit het missen van deeze, een onverdraaglyke teergevoeligheid in de Blaaze en de geheele Pisbuis volge. Zy moet wel ontbreeken, om datze gestadig uitgeworpen wordt; en hoewelze schielyk wederom hersteld worde, zy wordt ook weder op nieuw uitgeworpen. Even eens zal het zyn, zo haar de behoorlyke lymigheid ontbreekt, zo, datze, b. v. te dun, of op eenige andere wyze, tot het bestemde gebruik onbekwaam worde. In beide gevallen zal het binnenste vlies, van de Blaaze, bloot gelaaten worden, en moeilyke Waterloozing, met

(*s*) Prim. Lin. Physiolog. pag. 500.
(*t*) Ibid. pag. 504.

Lotii excretio moleſta & continui in eam conatus oriuntur. Quam primum enim minima ſedes Veſicæ denudata fuerit, ut ſuo more, ſignificanter rem expresſit BOERHAAVIUS, & guttula Lotii ad ſedem acerrime ſentientem delapſa est, conatus naſcitur, nullo voluntatis imperio reſiſtibilis, & omni nixu Reſpirationis inimicam guttulam ejicere Ægrotus cogitur (*u*). Ast quoniam cum Urina Mucus ſimul excernitur, hinc novæ ſemper prioribus ſimiles moleſtiæ, & cum ſperato levamine nova dolorum cauſa oritur. Vel ſi quandoque Mucus ante collum Veſicæ, vel in Urethra impactus hæreat, obſtructionem faciet, & totalis Urinæ ſuppresſio ſequitur, irritique fiunt conatus vix tolerabiles, donec peregrinum id & inimicum nunc, expulſum fuerit. Veſicæ itaque præternaturalis ſenſilitas Muci defectum pro cauſa agnoſcit; ſive is præternaturalis ſit conſiſtentiæ, aquoſæ nimium & crudæ, vel quacunque cauſa nimis facile abſcedat. Quale vero vitium peculiariter in eo ſit, non ita facile dicitur. Tenuem & aquoſum fieri posſe, & ſic deſtinato muneri obeundo ineptum, facile percipitur ex ejus mutabilitate, aliis locis magis manifeſta. Pituitæ viſcidæ loco, in Coryza aqua pura frequentisſime ex Naribus ſtillat, aut per Pulmones, Tusſi ejicitur.

In-

(*u*) Prælect. Tom. III. pag. 270, 271.

met geſtadigen aandrang hier toe, ontſtaan. Want zo dra maar een kleine plek van de Blaaze bloot gelaaten wordt, gelyk BOERHAAVE dit, naar zyne gewoonte, zeer nadruklyk heeft voorgeſteld, en een drupje Pis op deeze zeer gevoelige plaatſe valle, ontſtaat 'er eene pooging, onmooglyk door het vermogen van den wil te bedwingen, en de Lyder wordt genoodzaakt, met alle kracht van Ademhaaling, deeze vyandlyke drup uittedryven (*u*). Maar, om dat met de Pis, ook te gelyk de Slym wordt uitgedreeven, ontſtaan wederom geduurig dezelfde moeilykheden; en terwyl men verligting hoopt, wordt de oorzaak van pyn, op nieuw gebooren. Of, zo de Slym voor den hals der Blaaze, of in de Pisbuis, gepakt blyft zitten, zal ze verſtopping maaken, waarop een volſlage opſtopping van de Pis, en vergeefſche doch zeer pynlyke aandrang zullen volgen, tot dat het vreemde en nu vyandige is uitgeworpen. De tegennatuurlyke gevoeligheid der Blaaze heeft derhalve tot oorzaak een gebrek in de Slym, het zyze van geen behoorlyke dikte, te waterig of raauw zy, of te ligt van de vliezen, het zy dan om welke rede, afwyke. Hoedanig nu het gebrek in deeze, in 't byzonder zy, is niet zo gemaklyk te zeggen. Datze dun en waterig, en dus tot het beſtemde gebruik onbekwaam kan worden, is niet moeilyk te begrypen, uit derzelver veranderbaarheid, welke op andere plaatſen zichtbaarder is. Men ziet in Verkoudheid, in plaats van taaije Slym, helder water uit den Neus druipen, of met Hoest, uit de Longen opgegeeven worden. De Slym van 't Ge-

(*u*) Prælect. Tom. III. pag. 270, 271.

Inteſtinorum Mucus, in Alvi fluxu aquoſius prodit (*v*). Hacce conditione in veſicali Muco præſente, facilis ſimul erit ejus ſecesſio, & cum Urina emisſio. Celeris Muci renaſcentia Morbi diuturnitatem explicat, quæ a Phlegmate præternaturali frigido explicari nequaquam potest.

Cauſa remota non æque perſpicua est. Immodica Veſicæ repletio, & represſione Lotii voluntaria, ultra ſtatum naturalem extenſio, atoniam non ſolum fibrarum muſcularium, ſed & laxitatem totius fabricæ organicæ producere valet: unde etiam partes ſecernendo Muco accommodatæ, haud parum a ſtatu naturali aberrabunt, & ſecretæ materiæ conſiſtentia eadem ratione degenerabit, & debito loco minus retinebitur. Hancce vel ſimilem cauſam, ex nimia Vini, ſpirituoſorumque ingurgitatione, Morbum noſtrum produxisſe experientia commonſtravit.

Prognoſis. PROGNOSIN quod attinet; Morbus quidem moleſtisſimus est, non tamen, per ſe, in eadem ratione periculoſus. Difficilis est curationis, ſi inveteratus ſit, in principio ſæpe ſanabilis. Sublatus licet, ſæpe Recidivam facit. Quo minor Muci copia, quoque ſpisſior cum Urina prodit, eo Morbus ſanationi propior. Urethra obſtructa totalem Urinæ ſuppresſionem aliquando producit, & fune-

ſtum

(*v*) *Hall.* Elem. Phyſiolog. Tom. II. pag. 372.

Gedarmte gaat in Buikloop, onder de gedaante van water, weg (*v*). De Slym der Blaaze van zulk eene gesteldheid zynde, zal ze ligt van de Blaaze afscheiden, en met de Pis uitgeworpen worden. De schielyke hergroeijing van de Slym verklaart de langduurigheid der Ziekte, welke van een tegennatuurlyke koude Slym niet verklaard kan worden.

De afgelege Oorzaak is niet even klaar. Een bovenmaatige opvulling der Blaaze, en rekking van dezelve boven haaren natuurlyken staat, door een willige ophouding van de Pis, kan niet alleen eene machteloosheid in de Spiervezelen, maar ook eene slapheid van het geheele maaksel te weeg brengen; en hier door zullen ook de deelen, welken tot afscheiding van meergemelde Slym geschikt zyn, van den natuurlyken staat ontaarten, en dus ook de dikte van de afgescheidene stoffe veranderd, en minder op de behoorlyke plaatse gehouden worden. De ondervinding heeft doen zien, dat zulke of een dergelyke oorzaak uit onmaatig drinken van Wyn of Sterken Drank deeze Kwaale heeft voortgebragt.

Wat de Voorzegging aanbelangt; de Ziekte is wel zeer lastig, doch uit eigen aart niet zo gevaarlyk. Verouderd zynde, wordtze bezwaarlyk geneezen, in het begin isze dikwils geneeslyk. Weggenomen zynde, koomtze ligt weerom. Hoe minder en dikker Slym met de Pis uitkoomt, hoe nader aan de Geneezing. De Pisbuis gesloten raakende volgt 'er een volkome opstopping van Pis, welke kwaade gevolgen voorspelt. De Blaas gestadig bloot gelaaten wordende, wordt somtyds doorgeknaagd; dan valt

Voorzegging.

(*v*) *Hall.* Elem. Physiolog. Tom. II. pag. 372.

ſtum eventum prænunciat. Veſica continenter nuda relicta eroditur nonnunquam; Urina inter hanc & integumenta externa effluit; omne quod hic loci celluloſum est, repletur; tumor oritur, ab Urina magis magisque effuſa increſcens, uſquedum, vel putredine oborta, cutis rumpatur, vel propter dolorem aliaque Symptomata cultello chirurgico tranſcindatur, Lotioque hic alieno loco congeſto exitus foras concilietur: unde Fiſtula in Perinæo difficulter ſanabilis. Aliquando autem torminibus tantum non intolerabilibus diu vexantibus & continuo perſeverantibus vigor & vita ſimul pereunt, & Morbo finem imponunt.

Curatio. CURATIONIS methodus ab Autoribus, qui aliqualem de hoc Morbo mentionem fecerunt, ſcopo non ſatisfacit. *Sennertus* qui Pituitam a cruditate & vitiata concoctione Ventriculi deducit, Curationem huic vitio convenientem opponit. Sed Stomachica remedia, hic parum vel nihil efficere poſſe, nemo non videt. *Langius* Dyſuriam ex Pituita obſtructionem faciente, curare vult per Aperientia, Reſolventia & Diuretica. *de Gorter* Pituitam reſolventia & Diuretica commendat. *Oosterdyk*, „ Si in ulla Nephritide, in hac „ certe" (Pituitoſa ipſi dicta), „ paulo acriora conveniunt Diuretica, Alcalina, Cathartica mercurialia, Motus corporis mechanicus, Frictio". Hæcce & ſimilia Morbum

valt de Pis tusſchen deeze en de uitwendige bekleedzels, en het Vetvlies wordt op deeze plaatſe, overal opgevuld; 'er ontſtaat een Gezwel, 't welk door de uitloopende Pis geſtadig aangroeit, tot dat, door de bykoomende rotting, de Huid breeke, of om de pyn en andere toevallen, met het mes, door een Heelmeester geopend, en de Pis, hier op een vreemde plaatſe verzameld, uitgang bezorgd worde. Het gevolg hier van is een moeilyke Pypzweer aan de Bilnaad. Somtyds echter wordt, door genoegzaam onverdraaglyke folteringen, zeer zwaar aankoomende en lang duurende, de Kracht en het Leven te gelyk uitgeput, en de ziekte geeindigd.

De Geneeswyze door Schryvers, die van deeze Kwaale eenig gewag gemaakt hebben, voldoet niet aan het oogmerk. *Sennertus* die de Slym afleidt van eene raauwigheid en gebreklyke kooking der Maage, ſchikt de Geneezing naar deeze oorzaak. Maar wie ziet niet, dat Maagmiddelen hier weinig of niets zullen konnen uitwerken? *Langius* wil de pynlyke Waterloozing, uit verſtoppinge door Slym ontſtaan, geneezen door Openende, Ontbindende en Pisdryvende middelen. *de Gorter* pryst ontbindende en Pisdryvende middelen. *Oosterdyk* zegt: „ zo in eenig, koomen zeekerlyk, in dit ſoort „ van Graveel (Slymgraveel) te pas wat ſcherpe Pisdryvende, Loogzoute, Buikopenende „ middelen met Kwik, Lichaams beweging en „ Wryving". De ondervinding heeft geleerd, dat deeze en dergelyke Middelen de Kwaal Geneezing.

ver-

bum augere & exaſperare experientia docuit, Mictionem cruentam, aliaque funeſta ſymptomata inducentia.

Indicationes duæ.

Duæ inprimis ſunt Indicationes, quibus Curationis opus abſolvitur. 1°. Muci naturalis in Veſica & viis uriniferis defectum ſupplere glutinoſis & mucilaginoſis blandis, magna copia ingeſtis. 2°. Muci degeneratam naturam, vel vitiatam ſecretionem reſtituere, vel facilem a Veſica lapſum impedire.

Indicatio prima.

Muci naturalis defectum ſupplent Olea expreſſa blanda, *Amygdalarum*, *Olivarum*, *Raparum*; Mucilaginoſa ex Gummoſis in aqua ſolutis, ut *Gummi Tragacantha*, *Arabico*; Herbis & Radicibus, quæ in aqua coctæ eam mucaginoſam reddunt, ut ſunt *Malva*, *Althæa*, *Symphitum*. Conducunt etiam eandem ob cauſam, *Semina Pſyllii*, *Cydoniorum*, quæ in aqua macerata gluten deponunt; & farinoſa, ut *Cucumeris*, *Melonum*, *Papaveris albi* &c. cum aqua emulſa. Hæcce tamen & quæ ſimilia ſunt, etſi larga doſi propinata, raro optatum exhibent eventum; Urinæ quidem acrimoniam, ejuſque vellicationem minuere valent, ſed forma Mucaginis aut glutinis naturalis Veſicæ lateribus vel Urethræ ſeſe non applicant, neque ipſi plane ſimilia ſunt, vel arte effingi posſunt.

Indicatio ſecunda.

Ad ſecundam itaque Indicationem nos convertere oportet. Muci nimis facilis ſecesſio omni conatu averti oportet. Muci degenerati

vermeerderen en verergeren, Bloedwatering en andere gevaarlyke toevallen aanbrengen.

Twee Aanwyzingen zyn 'er voornaamlyk, waar door de Geneezing bewerkt wordt. 1°. De ontbeering van de natuurlyke Slym, in de Blaaze en Piswegen, te herstellen, door zagte lymige Middelen, in een groote maate te geeven. 2° De ontaartheid of gebreklyke affscheiding of te ligte afvalling der Slym, van de Blaaze, te verbeeteren of te beletten. Twee Aanwyzingen ter Geneezing.

Het gemis van de natuurlyke Slym kan vervuld worden door geperfte zagte Olien, van *Amandelen*, *Olyven*, *Raapolie*; door flymagtige Middelen uit Gommen in Water gefmolten, als: de *Gom Traganth* en de *Arabifche*; door Kruiden en Wortelen, welken in Water gekookt, het zelve flymerigheid byzetten: gelyk de *Kaasjes-Bladen*, *Heemst-Wortel*, *Smeer-Wortel*. Tot het zelfde einde zyn ook nuttig het *Vlooizaad*, de *Kweepitten*, wylze, in Water geweekt een zekere Slym afgeeven; en tevens meelige zaaden, van de *Konkommer*, *Meloenen*, *Slaapbollen* enz. met Water uitgemolken. Deeze en dergelyken, fchoon in groote maate toegereikt, geeven zelden een gewenschten uitflag; zy kunnen de fcherpheid van de Pis verbeeteren, en derzelver prikkeling wat verminderen; maar zetten zich niet, gelyk de natuurlyke Slym, aan de wanden der Blaaze of Pisbuize, ook zynze hier aan niet in alle opzichten gelyk, en kunnen door geene konst aan dezelve gelyk gemaakt worden. Eerfte Aanwyzing.

Men moet zich, derhalve, tot de tweede Aanwyzing wenden. De al te ligte afvalling van de Slym moet, met alle vermogen geweerd Tweede Aanwyzing.

rati naturam vel vitiosam ejus Secretionem in integrum restituere, non est res facilis negotii. Ut cujusvis Secretionis humorum in Corpore humano accurata descriptio inter Desiderata hactenus enumeratur, ita & hujus mucaginosi, in variis partibus occurrentis, sed in plerisque variæ naturæ, nullo modo perscrutabilis est. Vero tamen non plane dissimile videtur, nimiam aquosarum, nimis parcam oleosarum partium admixtionem, ejus cum Urina combinationem facilem reddere, & cum Vesica minus cohærentem. Mucosos humores nimis aquosos effluere, in Coryza videmus, spissiores vero factos cum tenacitate adhærere. Qui Oculum humectant, mora in lemas indurescunt. Simile quid in Aurium cerumine locum habet. Quies in Lacunis, officinis ejusmodi humorum naturalibus, aquosioris partis resorptum, reliquarum validiorem attractionem ad se mutuo promovere posse videtur. Tarditatem tam in Secretione, quam Excretione, potius quam accelerationem procurandam esse, ad conquirendam, quam usus requirit, consistentiam, observationes evidenter docent. Cryptæ nimium relaxatæ Mucum nimis cito elabi patiuntur, debitam spissitudinem nondum consecutum. Roborantia sine calore vel acritate & Adstringentia id unice efficere posse videntur. Analogia Curationis in Leucorrhœa mulierum, ut *Helvetii* alumi-

nofo

worden. De natuur van de ontaarte Slym, of derzelver ontſtelde Affcheidinge te veranderen is niet gemaklyk te doen. Gelyk 'er, tot nog toe, geen volkome beſchryving van eenige Afſcheiding der Vogten, in het menſchelyk Lichaam, heeft konnen gegeeven worden, is ook deze van de Slym, in verſcheiden deelen van het Lichaam voorkoomende, en in veelen van een verſchillenden aart, nog niet te doorgronden. Het is echter niet geheel onwaarſchynlyk, dat te veel water- en te weinig olieagtige deelen, in dezelve, haar gemaklyk met de Pis doen vermengd, en van de Blaaze los worden. Wy zien, dat ſlymige Vogten in de gedaante van Water wegloopen, in Verkoudheid; maar dikker geworden zynde, met eenige taayheid, blyven kleeven. Het gene de Oogen bevogtigt, wordt door ophouding en ſtilſtand, hard en droog. En zo iet bevindt men ook in het Oor-ſmeer. Stilſtand in de Klierholletjes, de natuurlyke bewaarplaatſen van dit Vogt, ſchynt de opſlurping van deszelfs waterige deelen, en een meerdere onderlinge aantrekking van de overige te kunnen bevorderen. De opmerkingen hier over leeren duidlyk, dat men de traagheid der Scheidinge en Ontlastinge, meer, dan de verhaasting moet bevorderen, om de dikte te verkrygen welke nodig is. De Klierholletjes te veel verſlapt zynde, laaten de Slym te ſchielyk vallen, voor datze nog de behoorlyke dikte heeft verkreegen. Middelen, welken zonder hitte of ſcherpheid verſterkende en ſamentrekkende zyn, ſchynen alleen in ſtaat om dit uit te werken. De overeenkomst der Geneezing, in de Witte Vloed der Vrouwen, gelyk door het Poeyer met Aluin van *Helvetius*, ſchynt zo-

noſo pulvere, talia ſuadere videntur, quæ experientia confirmata ſunt. Hiſce Veſicæ partibus conſtituentibus majori cum efficacia ad invicem adductis, etiam Lacunæ mucoſæ conſtringentur magis; mucoſa materies retenta diutius, & reſorptione aquoſis partibus orbata, cum membranis Veſicæ & viarum uriniferarum cohærebit magis, ſenſibilitatem harum partium imminuet, & ſtimulum ad excernendum, antea fere perpetuum refrenabit. Adſtringentia in ore detenta os ſiccum reddunt. Aluminis fruſtulum, v. g. in ore detentum uſquedum liqueſcat, non tantum Oris, ſed & Aſperæ Arteriæ Mucum ſpisſiorem reddit, imo & ſputa cœterum ad exſcreationem prona ſupprimit, ſaltem exſcreationem difficiliorem facit. Talia itaque ingeſta, etiam remotioribus partibus eandem vim imprimunt. Adſtringentia ergo, & quidem valentiora, Acido-auſtera inprimis, hic unice conveniunt. Cujusmodi ſunt *Radix Tormentillæ*, *Cortex Tamariſci*, *Peruvianus* & ſimilia; præcipue ſi Decocto ex hisce præparato ad finem coctionis addatur modica quantitas *Succi Catechu* & *Aluminis*: imo & Potio ex hiſce duobus ultimis, cum aqua, ſcopo ſatisfacere poteſt. *Tinctura Corticis Peruviani*, ad Unciam unam, cum *Tincturæ Cinnamomi* Uncia dimidia & *Spiritus Vitrioli* Drachmis duabus, ad viginti quinque vel triginta guttas, ex aqua

danige dingen aan te raaden, en de ondervinding heeft dit bevestigd. De famenftellende deelen der Blaaze, hier door, met meerdere kracht aan elkanderen gedrongen, zullen ook de Slymholletjes meer famengetrokken worden; de Slymftoffe langer opgehouden, en, door wederopflurping, van waterige deelen beroofd, zal meer aan de vliezen van de Blaaze en Pisbuis blyven hangen, de gevoeligheid deezer deelen verminderen, en de aandrang, te voren byna geftadig, beteugelen. Samentrekkende dingen in den Mond gehouden, maaken den zelven droog. Een ftukje Aluin, by voorbeeld, in den Mond gehouden, tot dat het fmelte, maakt de Slym van den Mond niet alleen, maar ook van de Longpyp dikker, ja houdt de Fluimen, welken anders gereedlyk opkoomen, tegen, en maakt de uitrocheling bezwaarlyker. Zodanige dingen dan ingegeeven wordende, zullen ook aan de afgelegener deelen een gelyke kracht byzetten. Samentrekkende en, wel inzonderheid, krachtige, en zelfs wrange Middelen, zyn hier eeniglyk van dienst. Zodanige zyn de *Wortel* van *Tormentill*, de *Bast* van den *Tamarisch-Boom*, de *Koorts-Bast*, en dergelyken; voornaamlyk, als by een Afkookzel, hier van bereid, op het einde der kooking, gevoegd wordt een zeker deel *Cachou* en *Aluin;* ja een Drank uit deze twee laatstgemelde dingen alleen, met Water bereid, kan voldoen. Van de *Tinctuur van de Bast van Peru*, tot een Unce, met *Tinctuur van Kaneel*, tot een halve Unce, en *Geest van Vitriool* twee Drachmen gemengd, vyf-en-twintig of dertig druppen, met wat gemeen water, drie of viermaal op een dag gegeeven, heb ik een gewenschte uitkomst gezien; ik heb

aqua communi, ter quaterve de die propinata exoptatum dedit effectum; Casum proposui (*x*). Ea forte de causa *Spiritus Salis Marini* ad Ischuriam & Dysuriam senilem, praeeunte *Helmontio*, laudatur (*y*). Saepe etiam conducit, *Opiata* vel *Opium* ipsum hisce adjungere vel iis interponere; ut sopito subito dolore & continua ad mingendum irritatione, quo Mucus semper abraditur & exit, ipse intus remaneat, sicque Ægroto lenimen doloris & Morbo restituendo simul occasio concilietur. Hujusmodi Remediis pertinacissimum hunc & inveteratum Morbum, *Tenesmum Vesicæ* superavi. Diureticis validioribus tractatum, insanabilem, imo lethalem factum vidi. Antequam vero in dictam methodum meditando inciderim, Morbum omnia respuentem vidi, eumque, cum aliis experientissimis Medicis, quibuscum conversatus fui, nulla arte curabilem credidi.

Diæta moderata sit oportet, etiam in intermissione Symptomatum. Excessus in motu & exercitiis vitandus. Vinosa, Spirituosa, Aromatica & Urinam pellentia noxia sunt; ut & nimius aquæ calidæ usus.

(*x*) Act. Physico-Med. Naturæ Curiosor. Vol. X. pag. 153.

(*y*) *Boerh.* Elem. Chem. Vol. II. pag. 410. *Schulz* Prælect. de Viribus Medicament. pag. 332.

F I N I S.

het Geval befchreeven (*x*). Om deze rede, mooglyk, wordt de *Geest van gemeen Zout*, tegen opftopping en moeilyke Waterloozing in oude menfchen, op voorgang van *Helmont* aangepreezen (*y*). Ook is het dikwils van nut, eenige *Slaapmiddelen* of *Opium* zelf, by deezen te voegen, of 'er tusfchen te gebruiken; opdat de pyn fchielyk geftild, en de geftadige aanprikkeling tot Waterloozing, waar door de Slym geduurig afgefchaafd wordt en weg gaat, verdoofd zynde, binnen blyve, en men dus te gelyk werke tot verligting van den Lyder en de herftelling der Kwaale. Met dusdanige Middelen heb ik deeze hardnekkige en zelfs verouderde Ziekte, de *Perfing der Blaaze*, konnen verwinnen. Met fterke Pisdryvende middelen behandeld, heb ik haar ongeneeslyk en doodlyk bevonden. Voor dat ik door overdenkinge, tot deeze wyze van geneezing was overflagen, heb ik de Kwaale, tegen alles hardnekkig bevonden, en met andere vermaarde Geneeskundigen, waar mede ik 'er gefprek over gehouden hebbe volftrekt ongeneeslyk gehouden.

De Levenswyze moet gemaatigd zyn, ook zelfs in de tusfchenpoozing der Toevallen. Te veel beweging en oefening des Lichaams moet gemyd worden. Wyn, Sterke Drank, en al wat Pisdryvend is, is kwaad; en zo ook het gebruik van veel warm Water.

(*x*) Act. Phyfico-Med. Nat. Curiofor. Vol. X. pag. 153.

(*y*) *Boerh.* Elem. Chem. Vol. II. pag. 410. *Schulz* Prælect. de Viribus Medicament. pag. 332.

E I N D E.

De Drukkers dezes hebben ook gedrukt, of door Inkoop verkregen de volgende Genees- en Heelkundige Werken.

Genees- en Heelkundige Verhandeling van de *Scirrhus* en *Cancer*, of het Knoest- en Kreeftgezwel. Waarin ook de natuur van de *Fungus* en *Sarcoma*, of het uitwas en Vleeschgezwel onderzogt wordt. Hier is bygevoegd eene waarneming van *Spina Bifida*; benevens eenige bedenkingen over de Oorzaken van dat Gebrek, en andere tegennatuurlyke Gefteldheden waar mede Kinderen ter wereld komen, door JOANNES GRASHUIS. M. D. *Lid van de Keizerlyke Academie van de Onderzoekers der Nature, van de Koninglyke der Heelkonst te Parys en van de Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen te Haarlem.* Nieuwe Uitgaave, in groot 8vo. met een Plaat. . *f* 1 - 5 - :

Verhandeling over de *Lichaamlyke Opvoeding van jonge Kinderen*, of Geneeskundige Aanmerkingen over de middelen om Burgers van eene Maatschappye eene betere gefteldheid te doen verkrygen. Door den Heere DES-ESSARTZ. M. D. Uit het Fransch vertaald door JOANNES GRASHUIS, Med. Doctor, &c. in groot 8vo. *f* 1 - 10 - :

F. LE DRAN van de Handwerken en Operatien der Heelkonst; uit het Fransch vertaald door H. KORP, M. D. te Amst. met een Voorreden van J. GRASHUIS, M. D. te Hoorn in groot 8vo. *f* 1 - 10 - :

——— over de geschooten Wonden, uit het Fransch vertaald door H. KORP. M. D. in groot 8vo. . . . . . *f* : - 13 - :

De Geneeskunde gemaklyk gemaakt of eene reeks van Voorschriften, van onkostbaare en gemakkelyk te bereidene uit- en inwendige Geneesmiddelen; met aanmerkingen hoe dezelven te gebruiken, en eene nevensgaande beknopte beschryving der Ziekten, dienftig voor *Artsen*, *Veld- en Zee-Chirurgyns*, en voor allen, welke de Geneeskunde beoefenen willen. Waar by gevoegd is eene Verhandeling over het *Aderlaaten*, en een Uittrekzel van uitgezogte Geneesmiddelen uit het het *Duitsche Register*. Uit het Fransch vertaald, door CORNELIUS PEREBOOM. M. D. in groot 8vo. . . . *f* 1 - 10 - :

Verhandeling over de Melkwording en deszelfs toevallen, door C. PEREBOOM. M. D. in groot 8vo. . . . *f* : - 6 - :

Proeve aangaande de *Eryfipelas* of Roos. Door JAN RUURHOFF, Stads Heelmeester in Hoorn. in groot 8vo. . . . *f* : - 8 - :

De Maag beschouwd in zyn waarde; als mede het verwaarloozen van dit voortreflyk deel aangewezen in zyne schadelykheid, door J. G. STELT. M. D. in groot 8vo. . . . *f* : - 8 - :

M. LYSERI Culter Anatomicus; *hoc est: Methodus brevis facilis ac perspicua artificiosè & compendiosè humana incidendi cadavera. Cum nonnullorum Instrumentorum Iconibus. Quinta hac Editione Observationibus nonnullis* LYSERI *aucta; cum Præfatione* TH. BARTHOLINI. *Et cum Indice*, in 8vo. . . . . . *f* : - 14 - :

